

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA RİZÂ KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İbrahim AKŞİT

BURSA – 2015

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA RİZÂ KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İbrahim AKŞİT

Danışman

Doç. Dr. Celil KİRAZ

BURSA – 2015

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

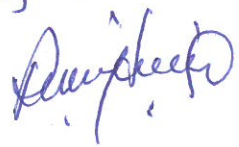
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 701323015 numaralı İbrahim AKŞİT'in hazırladığı "KUR'ÂN'DA RIZÂ KAVRAMI" konulu yüksek lisans tezi çalışması ile ilgili tez savunma sınavı ...../...../..... Günü ...16:00/...15:30... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı**... (başarılı / başarısız) olduğuna **oy birliği**.. (oy birliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

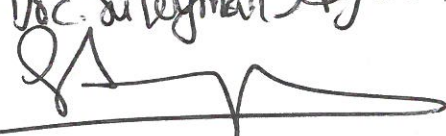
(Tez Danışmanı ve
Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Celil KİRAZ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Remi KAYA

Üye Üye

Yrd. Doç. Süleyman Aydın

ÖZET

Adı, Soyadı : İbrahim AKŞİT
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Tefsir
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XI+155
Mezuniyet Tarihi: ...../...../2015
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Celil KİRAZ

KUR'ÂN'DA RIZÂ KAVRAMI

Bu çalışmada Kur'ân-ı Kerim'de otuz iki süre, atmış dört ayet ve yetmiş üç yerde zikredilen rızâ kavramı araştırılmaya çalışıldı. Çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın önemi, amacı, yöntemi ve kaynakları kısa olarak anlatılmıştır.

Birinci bölümde rızâ kelimesinin sözlük ve ıstılâhî anlamları, başta lügat kitapları olmak üzere, Kur'ânî kavramları açıklayan diğer eserlerden istifade edilerek izah edilmiştir. Daha sonra rızâ kavramının Kur'ânî tahlili ve bu kavramına yakın ve zıt anlam ifade eden lafızlar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde rızâ kavramı ve rızâ kavramına yakın ve zıt anlam içeren kelimelerin içinde bulunduğu ayetler tesbit edilerek, konularına göre tasnif edildildi ve bu ayetler çeşitli tefsir kitaplarından yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise rızâ kavramının başka hadis olmak üzere, fıkıh, kelâm ve tasavvuf ilimlerindeki yeri kısaca açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, tefsir, rızâ, mahabbe, gazap.

ABSTRACT

Name, Surname : İbrahim Akşit
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institute
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Tafsir
Type of the Work : Thesis of Master
Page Number : XI+155
Date of the Graduation: ...../...../2015
Supervisor : Assoc. Prof. Celil KİRAZ

THE CONCEPT OF RIDAA IN THE QUR'AN

In this study, it is tried to investigate the term of "ridaa" which is mentioned in thirty two Surah, sixty four verses and seventy three places. This study consists of three sections.

In the introduction, the importance, aim, method and sources of the study is briefly explained. In the first section, the meaning of ridaa is explained in terms of lexical and term meaning by using different books which explain the Kuranic terms. Then the Kuranic analysis of the term of "ridaaa" is made and some information about the terms which is closed to riza is given.

In the second part, some terms which has close meanings to riza and has opposite meanings is explained with their verses. Besides these verses are sort out with regard to their subjects by being tried to explain in the light of Tafsir books.

In the last part, the place of riza in the other Islamic disciplines such as Hadith, Islamic law and Sufism is tried to explained.

Key Words: Qur'an, tafser, ridaa, mahabba, gazap.

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber Vedâ Hutbesinde insanlara emanet olarak Kur'ân ve sünneti bıraktığını belirtmiştir. Bu emaneti alan ümmet, onların korunması için ezberleme, öğrenme, anlama ve amel etme hususunda gereğini yapmışlardır.

Hız. Ebu Bekir döneminde Hız. Ömer'in teşvikiyle Kur'ân-ı Kerim'in toplanarak Mushaf haline getirilmesi, Hız. Osman döneminde Mushaf'ın çoğaltılması bu çalışmaların en önemli örneklerindedir. Diğer yandan başta Mekke-i Mükerrede ve Medine-i Münevvere'de olmak üzere çeşitli İslam beldelerinde tefsir medreseleri oluşmuştur. Mezkur medreselerde Ashab-ı Kiram, Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak, te'vil ve tefsirini en sahih olarak gerçekleştirmek için büyük gayretler sarfetmişlerdir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in ilâhî kelimeler olması ve dünyanın sayılı dillerinden olan Arap dili üzere indirilmiş olması bu çalışmanın ne kadar ciddi ve sorumluluk taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır. Her yönden mu'cize olan Kur'an'ın her sûresinin, her ayetinin, her cümlesinin ve her kelime ve hatta her harfinin çeşitli anlam ve hikmetler ihtivâ etmesi gayet tabiidir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, insanoğlunun dünya ve ahiret saadeti için yegane kaynak ve rehberdir. Bundan dolaydır ki, Kur'ân-ı Kerim'i anlamak ve hayatlarını onun emir ve yasaklarına göre şekillendirmek ilk günden günümüze kadar Müslümanların en büyük emelleri olmuştur. Çünkü o öyle bir kitaptır ki, ondan yüz çevirenin dünyada sıkıntılı bir hayat yaşayacağını, ahirette ise kör olarak haşrolunacağını Allah Teâlâ haber vermektedir.¹ İşte bu sebeptendir ki, Kur'ân-ı Kerim ilk günden itibaren Müslümanların en önemli ilgi odağı olmuş ve İslam tarihinin her devrinde, umumi olarak tüm İslâmî câmiada, hususî olarak da ilim müesseselerinde bu haklı yerini her zaman korumuştur.

Kur'ân'a hizmet için nice ulemâ gecesini gündüzüne katarak bir ömür boyu çalışmış ve Müslümanlara çok önemli eserler sunmuşlardır. Tefsir tarihi onların bu fedâkar çalışmalarını zikreden menkıbe ve kıssalarla doludur. Sahabe dönemiyle başlayan tefsir çalışmaları zaman zaman yavaşlasa da her devrin gözdesi olmuştur. Özellikle dirâyet

---

¹ Bkz. Taha, 20/124.

tefsirinde büyük bir çığır açan Muhammed b. Ömer Fahrudd n er-Râzî ( . 606/1209), F tiha S resi'ndeki ibret ve bel gatı hususunda on bin mesele çıkarabileceğini iddia etmiş ve bunu tefsirinde ispat ederek, Kur'an-ı Kerim'in başta bel gat ve fes hat olmak üzere her yönden ne kadar büyük bir mu'cize olduğunu göstermiştir. İslam tarihindeki müfessirlerin adedi sayılmayacak kadar çok olduğu gibi, henüz Kur'ân-ı Kerim hakkında son söz söylenmiş de değildir. Dolayısıyla daha nice Muhammed b. Cerîr et-Taberî ( . 310/922), Fahrudd n er-Râzî, Âlûsî ( .1270/1854) ve İbn Kesîr ( . 774/1372)'ler çıkacaktır.

Bu vesileyle derslerinden istifâde ettiğim bütün hocalarıma, jüri  yeleri Prof. Dr. Remzi KAYA ve Yard. Doç. Dr. Süleyman AYDIN hocalarıma, hadisleri bulmada yardımcı olan Samet YAZAR ve Ramazan DOĞANAY kardeşlerime ve özellikle hem ders döneminde, hem tez konusu tesbitinde ve hem de tezi hazırlamada bana her türlü yardımı esirgemeyen, her türlü zahmete ve fedakarlığa katlanarak, büyük bir sabır ve özveri gösterip bu tezin hazırlanmasında büyük emeği olan tez danışmanım Doç. Dr. Celil K RAZ hocama teşekkür eder, saygı, sevgi ve şükranlarımı arz ederim.

İbrahim AKŞİT
BURSA 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

RİZÂ KAVRAMINA YAKIN

VE ZİT ANLAMLI KELİMELERİN TAHLİLİ

I-RİZÂ KAVRAMININ LÜGAT ANLAMI.....	5
A-SÖZLÜK OLARAK TANIMI	5
B-TERİM OLARAK TANIMI.....	8
II- RİZÂ KAVRAMININ KUR'ÂNÎ TAHLİLİ	10
A-KUR'ÂN'DA RİZÂ VE TÜREVLERİ	10
B-KUR'ÂN'DA RİZÂ VE TÜREVLERİNİN ANLAMLARI	13
1-ALLAH'IN RİZÂSI.....	13
2-PEYGAMBERİN RİZÂSI.....	17
3-DİĞER İNSANLARIN RİZÂSI	18
III-KUR'ÂN'DA RİZÂ KAVRAMINA YAKIN ANLAMLI KELİMELER.....	21

A- el-MEHABBE (الْمَحَبَّة)	21
B- el-MEVEDDE (الْمَوَدَّة)	24
C- el-İRÂDE (الارادة)	24
D- el-İHTİYÂR (الاختيار)	26
E- el-ISTIFÂ (الاصطفاء)	27
IV-KUR'ÂN'DA RIZÂ KAVRAMIYLA ZIT ANLAMLI KELİMELER	27
A- es-SEHAT (السَّخَط) / es-SUHT (السُّخْط)	27
B- el-GAZAP (الغضب)	28
1-Yahudiler	29
2-Diğer İnsanlar	30
C- el- LA'NE (اللَّعْنَةُ)	30
1- Kur'ân-ı Kerim'de "La'net" Kelimesinin Anlamları	31
2- Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de La'net Ettiği Kişiler	31
D- el-BUĞZ (البُغْض)	32
E- el-KERÂHİYYE (الكرهية)	33
F- el-İNTİKÂM (الْإِنْتِقَام)	34
G- el-MAKT (المَقْت)	35

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA ALLAH'IN RÂZI OLDUĞU VE OLMADIĞI BELİRTİLEN İNANÇ, VARLIK, KİŞİ VE AMELLER

I- ALLAH'IN RÂZI OLDUĞU BELİRTİLEN İNANÇ, KİŞİ VE AMELLER	37
A- ALLAH'IN RÂZI OLDUĞU BELİRTİLEN İNANÇ: İSLÂM VE İMAN	39
B- ALLAH'IN KENDİSİNDEN RÂZI OLDUĞU BELİRTİLEN KİŞİLER	42
1. Peygamberler	42
2. Sahâbe-i Kirâm	46
3. Mü'min Erkek ve Kadınlar	48
C- ALLAH'IN RÂZI OLDUĞU BELİRTİLEN AMELLER	49
1. Şükür	49
2. Amel-i Salih	50
3. Allah Korkusu (Takvâ)	51
4. Peygambere Tabi Olmak	55
5. Allah Yolunda Cihat Etmek	57
6. Özünde ve Sözünde Sadık (Doğru) Olmak	59
7. Allah İçin Buğzetmek	60
8. Mü'minlere Karşı Alçak Gönüllü, Kâfirlere Karşı Şiddetli Olmak	63
9. Adalet	64
10. Tevbe Etmek ve Temizlenmek	66
11. İyilik Yapmak (İhsân)	67

12. Sabretmek	69
13. Tevekkül	71
II. ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN İNANÇ, VARLIK, KİŞİ VE AMELLER.....	75
A-ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN İNANÇLAR	75
1. Küfür.....	76
2. Şirk	79
3. Nifak.....	80
4. İrtidâd	82
5. Yahudilik	84
6. Hıristiyanlık.....	93
B- ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN VARLIK: ŞEYTAN	95
C-ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN KİŞİLER	96
1. Fir'avn ve Ahâlisi	96
2. Âd Kavmi	97
D-ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN AMELLER	98
1. İnsanlara Fitne, Fesat ve Tuzak Kurmak İçin Toplanmak.....	98
2. Zulüm	99
3. Haddi Aşmak	103
4. Şımarıklık ve Fesat Çıkarmak	106
5. İsrâf.....	111
6. Kötü Sözün Açıkça Söylenmesi	113
7. Kibir.....	114
8. Kendini Beğenmek ve Övünmek.....	115
9. Günahta İsrar Etmek	119
10. İhânet ve Günahkârlık	120
11. Kasten Bir Mü'mini Öldürmek	122
12. Savaştan Kaçmak.....	123
13. Allah'ın Ayetleri Hakkında Delilsiz İleri Geri Tartışmak.....	123
14. Yapılmayacak Şeyleri Söylemek.....	124
15. Allah ve Rasûlünü İncitmek	124
16. Allah'ın Delillerini ve Hidayetini Gizlemek	125
17. Namuslu Kadınlara İftira Etmek.....	126
18. Allah'a Yalan İftira Etmek	126
19. Ahdini Bozmak, Bağları Koparmak	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİĞER İSLÂMÎ İLİMLERDE RIZÂ

I- HADİS	131
A. HADİSLERDE ALLAH'IN RÂZİ OLDUĞU BELİRTİLEN KİŞİ VE AMELLER	131
B. HADİSLERDE ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN KİŞİ VE AMELLER.....	136
II- FIKIH	137
III- KELÂM.....	141
IV- TASAVVUF	142
A. MAKAM VE HAL OLARAK RIZÂ	144
B. RIZÂNIN DERECELERİ.....	145
C. RIZÂNIN HÜKMÜ	146
SONUÇ	147
KAYNAKLAR	149
ÖZGEÇMİŞ	155

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.s. : Aleyhisselâm
b. : Bin
bs. : Basım
c. : Cilt
c.c. : Celle Celâlühü
D.İ.A. : Diyânet İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı
h. : Hicrî
Hz. : Hazreti
r.a. : Radiyallâhü anh, Radiyallâhü anhâ
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
T.D.V. : Türkiye Diyânet Vakfı
trc. : Tercüme Eden
t.y. : Yayın tarihi yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusu, Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli türevleri ile geçmekte olan rızâ kelimesinin hem kelime, hem kavram olarak incelenmesi olacaktır. Kelimenin Arap lügatında kullanılma şekilleri, içerdiği anlamlar çeşitli Arapça sözlüklerden ve Arap şiirlerinden istifade edilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de mezkur lafız ve türevlerinin geçtiği ayetler ve ayetlerdeki kavramlar tesbit edilecektir. Başta rızâ ve türevleri olmak üzere bu kavramların ihtivâ ettiği anlamlar çeşitli lügat, ıstılah ve tefsir kitaplarından yararlanarak izah edilmeye çalışılacaktır. Rızâ kavramına yakın ve zıt anlamlı lafızlar da aynı yöntemle açıklanacak ve zikri geçen terimin diğer ilimlerdeki yeri anlatılacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Malumdur ki, Allah Teâlâ insanı diğer varlıklara vermediği bazı özelliklerle yaratmıştır. Bu özelliklerden en önemlisi şüphesiz âkil (akıl sahibi) ve düşünebilen bir varlık olmasıdır. Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette düşünmeye, akletmeye teşvik eden ve aklını kullanmayıp, düşünceden mahrum yaşayan insanları zem eden birçok ifadeler geçmektedir. Ancak, akıl, mantık ve fikir Müslüman için ölçü değil, bilakis Kur'ân ve Sünneti anlamada ve kavramada bir vesiledir. Müslüman, her şeyi akıl ve ilimle halledeceğine inanarak akli putlaştırmaz, ancak aklını, Kur'ân ve Sünneti anlama ve kavramada bir araç olarak kullanır.

Erken tarihlerden itibaren hem Müslümanların, hem de Gayr-i Müslimlerin dikkatini celbeden Kur'ân-ı Kerim insanların ilgi odağı olmuştur. Müslümanlar, Allah rızâsı için Kur'ân-ı Kerim'e yönelirken, Gayr-i Müslimler ise, İslâm'a ve Müslümanlara zarar vermek veya dünyevî bir takım menfaatler elde etmek maksadıyla Kur'ân-ı Kerim araştırmalarına büyük önem vermişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim hakkında bir çok araştırma yapılmış ve kıyamete kadar da yapılacaktır. O ilâhî mesajın Allah kelamı ve her yönden mu'cize olması şüphesiz onun üzerindeki araştırmaları daha da önemli kılmaktadır. Bu araştırmalardan birisi de kavram çalışmalarıdır. Her kelimesinde ne kadar anlamlar yüklü olduğu ilim ilerledikçe daha iyi anlaşılmaktadır.

Kur'ânî kavramlardan birisi de rızâ kelimesidir. Bu araştırmada öncelikle Allah'ın rızâsı dikkate alınmıştır. Çünkü O'nun rızâsı herşeyin üstündedir. Allah (c.c)'nün nelerden râzı olduğu ve nelerden olmadığı bilinmesi son derece önemlidir. Şüphesiz O'nun rızâsını elde etmek, hoşlandığı amel ve fiilleri yapmak, gazap edip, sevmediklerini terketmekle mümkündür. Allah'ın râzı olduğu ve olmadığı amel ve fiilleri öğrenerek bunları yerine getirmek her Müslümanın birinci görevi olmalıdır. Dolayısıyla rızâ kavramını araştırmak, onun içerdiği manaları, ilmî olarak incelemek son derece önemlidir.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bu araştırmada takip edilen metod, kavram çalışması olması sebebiyle, başta “rızâ” kelimesi ve buna yakın ve zıt anlam içeren diğer kavramların çeşitli sözlüklerden lügat manalarının açıklanmasıdır. Daha sonra aynı kelimenin ıstılâhî anlamı ve tanımı üzerinde durulacaktır. Daha sonra o kavram hakkında alimlerin görüşlerine yer verilecektir. Son olarak da o kavramın geçtiği ayetler Kur'ân-ı Kerim'den tesbit edilecek ve konularına göre gruplandırılacaktır. Genellikle ayetlerde geçen kelimeler izah edilerek, ayetin sebab-i nüzûlü, açıklaması ve tefsiri için konuyla ilgili kaynaklardan yararlanılarak ayet hakkında görüş belirtilecektir.

Yukarıda belirtildiği gibi araştırma bir kavram çalışmasıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın birinci kaynağını lügat kitapları oluşturacaktır. İlk olarak İbn Manzûr'un “Lisânü'l-Arab” isimli sözlüğü, Cevherî'nin “es-Sihâh”ı, Dr. İbrahim Enis ve arkadaşlarının yazdığı “el-Mu'cemü'l-Vasît” isimli eseri, Prof. Dr. İbrahim Ahmed Abdülfettah'ın telif etmiş olduğu “el-Kâmusu'l-Kavîm li'l-Kur'âni'l-Kerim” isimli Kur'ân lügati, Râgıp el-İsfehânî'nin “el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân” isimli Kur'ân lügati, Fîrûzâbâdî'nin “Basâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz” isimli Kur'ân lügati, Semîn el-Halebî'nin “Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrafi'l-Elfâz” isimli Kur'ân lügati olmak üzere, Prof. Dr. Süleyman Ateş'in hazırladığı “Kur'ân Ansiklopedisi” isimli eseri, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanıp yayınlanan “Diyanet İslam Ansiklopedisi”, Şâmil

Yayınevi'nin hazırlayıp sunduğu “Şâmil İslam Ansiklopedisi” isimli eseri vb. kaynaklardır.

Araştırma kaynaklarının ikinci ayağını tefsir kitapları oluşturacaktır. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'i en iyi anlayan Sahabe-i Kiram'dır. Çünkü onlar vahyin nüzûlüne şahitlik etmiş, Arapça'yı en güzel anlayan ve Kur'ân'ın birinci muhatapları idiler. Hz. Peygamber (s.a.v)'in sohbetinde bulunarak Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'den Kur'ân'ın tefsirini öğrenmiş olmaları ise onlar için ayrı bir meziyettir. Dolayısıyla Sahabe (r.a) ve onlardan sonra gelen müfessirlerin Kur'ân ayetleri hakkındaki tefsir ve te'villerinden oluşan “rivayet tefsirleri”; aynı şekilde birçok müfessirin kendi açıklamalarından meydana gelen “dirâyet tefsirleri” olmak üzere birçok tefsirden istifade edilecektir. Bu tefsirleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/922)'nin Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân'ı, Zemahşerî (ö. 538/1142)'nin “el-Keşşâf” isimli eseri, Nesefî (ö. 537/1142), 'nin “Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl” isimli tefsiri, İmam Fahrüddîn Râzî (ö. 606/1209)'nin et-Tefsiru'l-Kebir, Mefâtihi'l-Gayb isimli tefsiri, İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)'nin “Ruhu'l-Beyan” isimli tefsiri, el-Âlûsî (ö.1270/1854)'nin Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî isimli tefsiri, Seyyid Kutub (ö. 1966)'un “fî Zilâli'l-Kur'ân” isimli tefsiri Saîd Havva'nın “el-Esâs fî't-Tefsîr” isimli tefsiri vb.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİZÂ KAVRAMINA YAKIN VE ZİT ANLAMLI KELİMELERİN TAHLİLİ

I-RIZÂ KAVRAMININ LÜGAVÎ TAHLİLİ

A- SÖZLÜK OLARAK TANIMI

رَضَا (Rızâ) kelimesi: ر ض ا (ra, dâ ve ye) harflerinden meydana gelen fiilin mastarıdır. İbn Manzûr'un (ö.711/1311) *Lisânü'l-Arab* isimli sözlüğünde şöyle yazmaktadır: Maksûr bir kelime olan bu isim, öfke ve hoşnutsuzluk ifade eden, السَّخَطُ “es-sehat” veya السُّخْطُ “es-süht” kelimesinin zıddıdır. Hz. Aişe (r.a) ve Hz. Ali (r.a)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Rasûlüllah (sav) Efendimiz gece namazlarının sonunda yaptığı dualarından birine اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ “Allah’ım senin gazabından rızâna sığınırım” diye başladığı zikredilmiştir.² Ayrıca Rasûl-i Ekrem (s.a.v), Zeyd b. Sabit’e öğrettiği uzunca bir duada da şöyle demiştir: “Allah’ım! Senden, gerçekleşen kazâ ve kaderinin sonucuna rızâ göstermeyi bana nasip etmeni dilerim.”³ Ahter-i Kebîr müellifi Mustafa b. Şemseddin Ahterî (ö.978/ 1570): رِضْوَانٌ (Rıdvânün) mastar olarak, râzı, hoşnut olmak; râzı gibi manasına gelir demektedir.⁴ Kulun Allah’tan râzı olması demek, Allah’ın kul için takdir edip câri olan kazâsına hoşnut olması, kerih görmemesi, Allah’ın kuldân râzı olması ise, Allah’ın kulu emirlerini yerine getirirken ve yasaklarından kaçarken görmesidir.⁵ Rızâ şöyle de tarif edilmiştir: Kişinin kazâyı gönül hoşnutluğu ile karşılamasıdır.⁶

Bu fiilin masdarları ve harf-i cerlerle ifâde ettiği anlamlar hakkında şöyle denilmektedir:

رَضِيَ (Radiye) fiili, بِ (bi), عَنِ (an) ve عَلَى (alâ) harf-i cerleri ile kullanılır. En fazla da عَنِ (an) harf-i cerri ile gelir. Mastarı ise; رِضًا (ridan) dır ki, seçmek, râzı olmak

² İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisânü'l-Arab**, Dâru Sadır, Beyrut, ty., XIV, 323; Hadis için bkz. Müslim, “Salat” 333.

³ Bulut, Halil İbrahim, “Rızâ”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, T.D.V. Yay. 2008, İstanbul, XXXV, 56.

⁴ Ahterî, Mustafa b. Şemsüddin Karahisarî, **Ahter-i Kebir**, Meral Yayınevi, s. 213.

⁵ Râgıp el-İsfehânî, el-Hüseyin b. Muhammed, “Rızâ” **el-Müfradât fî Garîbi'l-Kur’ân**, Mektebetü'l-Encü'l-Mısriyye, 1970, Kahire, s. 286.

⁶ el-Cürcânî, Ali b. Muhammed Seyyid Şerîf, **Mu’cemü't-Ta’rifât**, Tah. Muhammed Sıddık Menşevî, Dâru'l-Fazilet, ty. Kâhire, s. 96.

kabul etmek, ehil görmek, yetinmek gibi manalara gelir. Nitekim Mâide Sûresi 3. ayet-i kerimesinde Allahü Teâlâ (c.c): “وَآتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا” “Ve size nimetimi tamamladım. Ve din olarak size İslâm’ı seçtim” (el-Mâide 5/3) buyurmaktadır.⁷ Diğer mastarları ise; رُضَوَانَا (rudvânen), رُضَوَانَا (ridvânen), رُضَاً (rudan), مَرْضَاةً (merdâten) dir. Halil Cürra ise şunları kaydetmektedir: Genel olarak bu fiil ب (bi), عَنْ (an) ve عَلَى (alâ) harf-i cerleri ile kullanıldığında, seçmek, kabul etmek manalarına, ل (li) harf-i ceri ile kullanıldığında, ehil görmek, مِنْ (min) harf-i ceri ile kullanıldığında, yetinmek, yeterli görmek manalarına gelmektedir.⁸ Ahfeş (ö. 250/864), el-Kuheyfû'l-Ukeylî'nin şu şiirini delil göstererek, عَلَى (alâ) harf-i cerri ile kullanıldığı halde ب (bi) veya عَنْ (an) harf-i cerleri manasına kullanıldığını söylemektedir:

إِذَا رَضِيْتُ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ   لَعَمْرُ اللَّهِ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا

“Benü Kuşeyr benden râzı olursa, Allah’a yemin olsun ki, onların bu rızası beni sevindirir (memnun eder).”⁹ Görüldüğü gibi burada (radiyet) fiili عَلَى (alâ) harf-i cerri ile gelmiş, ancak عَنْ (an) harf-i cerri manasını taşımıştır.

تَرْضَاهُ (erdâhu), “Onu râzı etti” yani “onun râzı olacağı şeyi ona verdi”; (terâddâhu) “onun rızasını istedi” manasına gelmektedir. Şair şöyle demektedir:

إِذَا الْعَجُوزُ غَضِبَتْ فَطَلَّقَ،   وَلَا تَرْضَاهَا وَلَا تَمَلِّقَ

“Yaşlı kadın kızarsa hemen onu boşa, onu râzı etmeye ve ona yalan sevgi göstermeye çalışma!”¹⁰ İbnü'l-Arabî (ö.231/846), الرِّضْيُ (er-râdiyyü) kelimesinin “itaat eden, boyun eğen ve kefil olan” manasına geldiğini söylemektedir. اِرْتِدَاهُ (İrtedâhu), “onu ona ehil gördü” demektir. رَجُلٌ رَضِيَ (Racülün ridiyyün), “kendisinden râzı olunan” مَرْضِيٌّ (merdiyyün) manasına gelmektedir.¹¹

⁷ İbrahim Enis ve diğerleri, **el-Mu'cemü'l-Vasît**, 2. baskı, ty, Kahire, I, 351.

⁸ el-Cürra, Halil, **el-Mü'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs Lârûs**, Mektebetü Lârûs, Paris, 1973, s. 590.

⁹ el-Cevherî, İsmâil b. Hammad, **es-Sihâh Tâcü'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye**, Tah. Ahmet Abdulgafûr Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 2. Baskı, 1979, Beyrût, VI, 2357.

¹⁰ İbn Manzûr, a.g.e, XIV, 323.

¹¹ İbn Manzûr, a.g.e, XIV/324

Rızâ, mastar bir isim olup, râzî ve hoşnut olmak, memnun olmak, hoşnutluk, kâil olma, muvafakat, karşı çıkmamak, istek, irade, içinden gelmek, tevekkül, bir nesneyi seçmek, yaklaşmak ve yönelmek, itaat ve boyun eğmek gibi manalara gelmektedir. Ayrıca sevmek ve kabul etmek manasına da gelmektedir.¹² Ayrıca bu fiil hakkında şu bilgiler verilmektedir: رَضِيَ (râzın), cem'i (çoğulu) رُضَاةٌ (rudât), mübâlağa sîğası رَضِيًّا (radıyyen) yani çokca râzî olan veya ism-i mef'ul manasındaki feil vezni (kalıbında) مَرْضِيًّا عَنْهُ kendisinden çok râzî olunan manasına kullanılır. Allahü Teâlâ'nın şu sözü: “وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا” “Rabbim, onu sen rızâna kavuştur” (Meryem, 19/6) iki manaya muhtemeldir: Birincisi, çok râzî olan, ikincisi de kendisinden râzî olunan. Allah'ın kulundan râzî olması, onun amelini kabul etmesi, sevabını fazla fazla vermesidir. Kulun Rabbinden râzî olması ise, Allahü Teâlâ (cc)'nın kuluna verdiği dünya ve ahiret nimetlerinin nefsinin hoşuna gitmesidir.¹³

رِضًا (rıdân) kelimesinin tesniyesi رِضْوَانٍ (ridavâni) ve رِضْيَانٍ (ridayâni) şeklinde olup, birincisi, asıl kâide üzere, ikincisi ise, muâkabe üzere gelir.¹⁴ Züheyr şiirinde şöyle söylemektedir: هُمْ بَيْنَنَا فَهُمْ رِضَىٰ وَهُمْ عَدْلٌ “Onlar bizim aramızda kendilerinden râzî (hoşnut memnun) olundukları veya râzî oldukları halde ve kendilerine adaletle muamele edilir bir şekilde bulunurlar.”

Bir kadın adı olan (radvâ) kelimesi aynı zamanda Medine'de bir dağın ismidir. Ahtal bir şiirinde şöyle demektedir: عَفَا وَاسِطٌ مِنْ آلِ رَضْوَى ، “Vâsıt, Radvâ'nın ailesini affetti.” Sa'd b. Şücâ'nın atının ismi de رَضْوَى (radvâ) idi.¹⁵

الرِّضْوَانُ (er-Ridvân), yoğunluğu çok olan, büyük rızâ demektir. En büyük rızâ Allah'ın rızâsı olduğu için bu kelimeyi Allah kendi rızâsını ifade etmek için kullanmıştır.¹⁶

Ridvân hakkındaki başka bir tarif şöyledir: Ridvân : Bütün cennetlerin bekçisi ve hâkimi, sevimli ve büyük bir melektir. Şekli insan, ismi Ridvân'dır. Cennetler içinde gece

¹² Tütün, Sevgi, “Kur'ân'da Rızâ Kavramının Kullanıldığı Yerler”, **DEÜİFD**, XXXIV, s. 150, İzmir, 2001.

¹³ Abdulfettah, İbrahim Ahmed, **el-Kâmusü'l-Kavîm li'l-Kur'âni'l-Kerim**, Mecmau'l-Buhusü'l-İslâmiyye, Kahire, 1983, I, 266.

¹⁴ İbn Manzûr, a.g.e, XIV, 323.

¹⁵ İbn Manzûr, a.g.e, XIV, 324.

¹⁶ el-Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub, **Besâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, tah. Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mektebetü'l-İlmiyye, ty, Beyrût, III , 77.

ve gündüz olmaz. Bütün cennetler bir an ışısız kalmazlar. Çünkü Cennetlerin gökyüzü Rahmân'ın Arşî'dir. Her an Arşin nûrları onları ışıklandırır.¹⁷

B- TERİM OLARAK TANIMI

Rızâ kavramının ıstılâhî tanımı hakkında çeşitli görüşler vardır. Özellikle tasavvuf âlimleri rızâyı değişik şekillerde tarif ederek onu açıklamışlardır. Aynı şekilde fikhî olarak da tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar üzerinde ayrıca ileride “Rızânın Diğer İslâmî İlimlerdeki Yeri” konusunda durulacaktır. İstılâhî olarak rızâ kavramı hakkındaki yapılan tarifler kısaca şöyledir:

Rızâ, Mu'tezile'ye göre irâde (istemek); Eş'ariyye'ye göre ise itirâzı terketmektir. Şerhu't-Tavâli'de şöyle yazmaktadır: Rızâ, kul yönünden, Eş'ariyye'ye göre, itirâzı terketmek, Allah yönünden ise, sevâp istemektir. Sülûk ehline göre rızâ, belâlardan tat almaktır. Esrâru'l-Fâtihâ'da şöyle geçmektedir: Hakiki rızâ, nefsin rızâsından çıkıp, Hakk'ın rızâsına girmektir.¹⁸

Rızâ; istek ve irade ile tercih edilip seçilen şeyden hoşnut olmak ve o şeyi sevip kabul etmektir.¹⁹

Rızâ kavramının daha kapsamlı bir tanımı şöyle yapılmaktadır:

Arapça bir kelime olan rıza, öncelikle Cenab-ı Hak (c.c.)'in takdir ettiğine karşı olmamaktır. Bu bir kulluk vazifesi olarak tanımlanır. Hak'tan gelen ve hak olan şeye râzı olmamak, rızâ göstermemek ahmaklık alametlerinden sayılmıştır. Buna mukâbil bâtil bir şeye rızâ göstermek de bir tuğyan, bir isyan eseri olarak kabul edilir ki zaten küfre de rızâ gösterilmez; çünkü küfre rızâ küfürdür.²⁰

Rızâ, kazanın hükümlerine kalbin güzel bir surette bakması ve teslimidir. Her durum ve her işte Cenab-ı Hak'ka itimattan, kulluk vazifelerini yerine getirmekten ibarettir.²¹ Hakikatte, sır ve özü belli olmayan, akla aykırı ve nefse zahmetli görünen, ilâhî kazânın hükmüne karşı kulun pozisyonu teslim ve rızâ olarak meydana gelir. Çünkü o hükmün sonunda hayır mı şer mi olduğu bilinemez. Ve onun öyle olması Allah katında

¹⁷ Hakkı, Erzurumlu İbrahim, **Mârifetnâme**, sadeleştiren M. Fuad Başar, Kit-San Matbaacılık, İstanbul, 1984 s. 35.

¹⁸ et-Tehânevî, Muhammed Ali, “Takvâ” **Keşfü İstılâhâtî'l-Funun ve'l-Ulum**, Tah. Rafik el-Acem ve diğerleri, Mektebetü Lübnân, 1. Baskı, 1996, Beyrût, I, 865-866.

¹⁹ Tütin, a.g.m, s. 150.

²⁰ Erdoğan, Abdülmelik, “Rızâ” **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 29.

²¹ Erdoğan, a.g.e, VII, 29.

kesinleşmiş ve takdir edilmiş şeyler arasındadır.²² Allah'tan gelene râzı olmak vacib iken; itiraz ederek hilafında bulunmak Yüce Allah'ın hoşnutsuzluğuna sebep olmak da fazl-u kereminden mahrumiyeti gerektirir. Şu kadar var ki, günah olan şeylerden, tehlikelerden kaçmak rızâya zıt olmaz. Belki rızâ, kendisinden kaçınılması gerekli olan şeylerden kaçmaktır, şeklinde de tarif edilmiştir.²³

Görüldüğü gibi, gerek lügat manası ve gerekse istilâhî manası itibariyle rızâ kavramı, kabul etme, hoşnut olma, itiraz ve muhalefette bulunmayıp boyun eyme şeklinde manalar ihtiva etmektedir. Bir müslüman için Allah'ın rızâsı temel gaye olmalıdır. Çünkü dünya ve ahiret saadetinin anahtarı Allah'ın rızâsına bağlıdır. Allah'ın râzı olmadığı bir dünya hayatı, zâhiren her ne kadar güzel görünse de, aslında o, bir zindandan başka bir şey değildir. Böyle bir hayat süren insanın ahiret hayatı ise, ancak rusvay ve rezilliktir. Buna mukâbil, Allah rızâsı asıl gaye edinilip ve bu gaye merkezine yerleştirilmiş bir dünya hayatı, görünüş itibari ile sıkıntılı olsa bile, gerçek mutluluğun yaşandığı bir hayattır. Böyle bir müslümanın ahiretteki durumu ise malumdur. Allah'ın rızâsına odaklanan bir müslümanın etrafındaki bir takım olumsuzluklar onu menfi yönde etkilemez. Yunus Emre'nin diliyle o "Narın da hoş, nurun da hoş" diyebilen bir kuldur.

Allah Rasûlü (sav) Efendimiz, Tâif halkını İslâm'a davet için gitmiş, ancak O'nun bu davetine icabet etmedikleri gibi, aynı zamanda çocuk ve delilere Rasûlüllah (sav)'i taşlamaları için teşvik etmişlerdi. İşte o zaman Allah Rasûlü (sav) kan revan içerisinde sığındığı Utbe b. Rabîa ve Şeybe b. Rabîa'nın üzüm bağında şöyle dua ediyordu: "Allah'ım! Güç ve kuvvetimdeki zaafımı, çözüm üretmedeki eksikliğimi ve insanların beni istihkâr edip hor görmelerini Sana arz ediyorum. Şayet, Senin bana hâlâ kızıp gazab etmen söz konusu değilse, hiçbir şeye aldırım. Senin afiyet vermen, benim için her şeyden daha önemlidir. Senin bana gadabınla muamele etmemen ve dolayısıyla da bana celâlinle tecelli etmemen için, dünya ve ahirete ait işleri yoluna koyan ve kendisiyle bütün karanlıkların aydınlığa kavuştuğu vech-i nûruna sığınıp rahmetine iltica ediyorum. Rızânı elde edip hoşnutluğunu kazanana kadar hep senin kapındayım. Senden başka ne bir dayanak ne de itimad edilip güvenilecek güç vardır."²⁴ Görüldüğü gibi Rasûlüllah (sav) Allahü Teâlâ'ya dua ederken "Ya Rabbi! Sen'in hâlâ bana kızıp gazab etmen söz konusu

---

²² Erdoğan, a.g.e, VII, 29

²³ Erdoğan, a.g.e, VII, 29.

²⁴ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, ed-Dimeşkî, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1993, III, 181-182.

değilse, hiçbir şeye aldırمام. Rızânı elde edip hoşnutluğunu kazanana kadar hep senin kapındayım” şeklinde dua etmesi Allah rızâsının önemini bize göstermektedir.

II- RIZÂ KAVRAMININ KUR’ÂNÎ TAHLİLİ

Rızâ kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de otuz iki süre, atmış ayet ve yetmiş üç yerde geçtiği daha önce belirtilmişti. Şimdi Mushaf’ta bulunan bu kavram ve türevleri üzerinde durulacaktır.

A-KUR’ÂN’DA RIZÂ KAVRAMI VE TÜREVLERİ

ر ض ا (Rızâ) kelimesi, bu masdar şekliyle Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir. Ancak isim, fiil ve başka mastar gibi çeşitli türevleriyle otuz iki sürede, altmış dört ayette toplam yetmiş üç yerde geçmektedir. Bunlar da mazi ve muzari fiil sigaları ve رَضَوَانٌ (ridvânün), مَرْضَاتٍ (merdât), تَرْضَا (terâdin), رَضِيًّا (radiyyen), مَرْضِيًّا (merdiyyen), رَاضِيَةً (râdiyeten), مَرْضِيَّةً (merdiyyeten) masdar ve kelimeleriyle ifade edilmektedir. Başta Allah’ın insanlardan, insanların da Allah’tan râzı olmaları konusundaki ayetlerle birlikte, çeşitli rızâ ve türevleri Kur’ân-ı Kerim’de yer almaktadır.

Mazi fiil olarak geçen ayetlerden misal olarak şu ayeti göstermek mümkündür:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ جَزَاءُ لَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

“İnanan ve güzel amel işleyenler de insanların en hayırlılarıdır. Rableri katında onların mükâfatı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Orada ebedî olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O’ndan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat, Rabbine saygı gösterene mahsustur.”²⁵

İçerisinde rızâ ve türevlerinin mazi fiil şeklinde geçtiği diğer ayetler ise şunlardır :

el-Bakara 2/232; en-Nisa 4/24; el-Mâide 5/3-119; et-Tevbe 9/38-58-59-83-87-93-96-100; Yunus 10/7; Tâhâ 20/109; el-Enbiyâ 18/28; en-Nur 24/55; el-Fetih 48/18; el-Mücadele 58/22; el-Cin 72/27.

Rızâ kelimesinin muzârî fiil olarak geçen ayetlere misal ise şu ayettir:

²⁵ el-Beyyine 98/7-8.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الْأَذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

“Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Hoşnut olacağın kibleye seni elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin. Doğrusu Kitap verilenler, bunun Rab'larından bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından gafil değildir.”²⁶

Bu fiilin muzâri sigasıyla geldiği diğer ayetler ise şunlardır:

el-Bakara 2/120-282; en-Nisa 4/108; el-En'âm 6/113; et-Tevbe 9/8-24-58-62-96; Tâhâ 20/84-130; el-Hac 22/59; en-Neml 27/19; el-Ahzab 33/51; ez-Zümer 39/7; el-Ahkâf 46/15; en-Necm 53/26; el-Leyl 92/21; ed-Duha 93/5.

Rızâ kelimesinin رِضْوَانٌ (ridvânün) şeklinde geçen ayetlere misal ise şu ayettir:

قُلْ أُؤْتِيكُم بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكَمُ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِالصَّابِرِينَ بِالْعَبَادِ.

“De ki, size, o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Korunan kullar için Rablerinin yanında cennetler var ki, altlarından ırmaklar akar, içlerinde ebedî kalmak üzere onlara, hem tertemiz eşler var, hem de Allah'dan bir rıza vardır. Allah, o kulları görür.”²⁷

Aynı kelimenin geçtiği diğer ayetleri şöyle sıralamak mümkündür:

el-Mâide 5/2-16; et-Tevbe 9/21-72-109; Muhammed 47/28; el-Fetih 48/29; el-Hadid 57/20-27; el-Haşr 59/8.

مَرْضَاتٍ (Merdât) şekline misal olarak şu ayet verilebilir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ
يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا
أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

“Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar, size gelen gerçeği inkar etmişken, onlara sevgi gösteriyorsunuz; oysa onlar, Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan ötürü sizi ve Peygamberi yurdunuzdan çıkarıyorlar.

²⁶ el-Bakara 2/144.

²⁷ Âl-i İmrân 3/15.

Eğer sizler benim yolumdan savaşmak ve rızâmı kazanmak için çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Ben, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. İçininden onlara sevgi gösteren kimse, şüphesiz doğru yoldan sapmıştır.”²⁸

Diğer ayetler ise şunlardır: el-Bakara, 2/207-265; en-Nisâ 4/114; et-Tahrim 66/1. Bu kelime iki ayette karşılıklı rızâyı ifade eden تَرَاضٍ (terâdin) şeklinde geçmektedir.

O iki ayet ise şunlardır:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّمَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارُّ وَالِدَةُ بَوْلِدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Anneler, çocuklarını, emzirmenin tamamlanmasını isteyenler için tam iki yıl emzirirler. Çocuk kendisine ait olan babaya da emzirenlerin yiyecekleri ve giyecekleri geleneklere uygun olarak bir borçtur. Bununla beraber herkes ancak gücüne göre mükellef olur. Çocuğu sebebiyle bir anne de, çocuğu sebebiyle bir baba da zarara sokulmasın. Varise düşen de yine aynı borçtur. Eğer ana ve baba birbirleriyle istişare edip, her ikisinin de rızasıyla çocuğu memeden ayırmak isterlerse kendilerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz vereceğinizi güzel güzel verdikten sonra bunda da size bir günah yoktur. Bununla beraber Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah yaptıklarınızı görür.”²⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالِكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey İnananlar! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin, haram ile nefsinizi mahvetmeyin. Allah şüphesiz ki size merhamet eder.”³⁰

Rızâ kelimesinin türevlerinden olan رَضِيًّا (radiyyen) kelimesi ise Kur’ân-ı Kerim’de bir ayette geçmektedir ki, o ayette şudur:

وَأَبِي خِفْتُ الْمَوَالِي مِنْ وِرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا . يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ

²⁸ el-Mümtehine 60/1.

²⁹ el-Bakara 2/233.

³⁰ en-Nisâ 4/29.

وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

“Doğrusu, benden sonra yerime geçecek yakınlarımın iyi hareket etmeyeceklerinden korkuyorum. Karım da kısırdır. Katından bana bir oğul bağışla ki, bana ve Yakup oğullarına mirasçı olsun. Rabbim! Onun, rızânı kazanmasını da sağla.”³¹ Aynı şekilde مَرْضِيًّا (merdiyyen) kelimesi de sadece şu ayette geçmektedir:

وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا . وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ

رَبِّهِ مَرْضِيًّا

“Kitap'da İsmâil'e dair anlattıklarımızı da an. Çünkü o sözünde doğru bir kimse idi, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi. Çevresinde bulunanlara namaz kılmalarını, zekat vermelerini emrederdi. Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti.”³²

راضية (Râdiyeten) kalıbında ise dört ayette geçmektedir. Misal olarak şu ayeti

verebiliriz: فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ “O gün kimin tartıları ağır basarsa o,

hoşnut olacağı bir hayat içindedir.”³³ Diğer ayetler şunlardır: el-Hâkka 69/21; el-

Gâşiyeye 88/9; el-Fecr 89/28. Bir ayette ise مَرْضِيَّةً (merdiyyeten) sigasıyla gelmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . اِزْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عِبَادِي . وَادْخُلِي جَنَّاتِي

“Ey güvenceye kavuşmuş ruh ! Hoşnut etmiş ve hoşnut olmuş olarak Rabbine dön. Seçkin kullarımın arasına karış ve cennetime gir.”³⁴

B-KUR'ÂN'DA RIZÂ VE TÜREVLERİNİN İHTİVÂ ETTİĞİ ANLAMLAR

1-ALLAH'IN RIZÂSİ

Kur'ân-ı Kerim'de rızâ kavramı denilince ilk akla gelen şüphesiz ki Allah'ın rızâsıdır. Tabî olarak Müslüman için de en önemli olan yine Allah'ın rızâsıdır. Bundan dolayı Kur'ân'da Allah'ın rızâsı son derece önemlidir ve bu çalışmanın temelini teşkil etmektedir.

³¹ Meryem 19/5- 6.

³² Meryem 19/54-55.

³³ el-Kâria 101/6-7.

³⁴ el-Fecr 89/27-30.

Yüce Allah kitabında nelerden ve kimlerden râzı olduğunu veya râzı olmadığını açık bir şekilde beyan etmiştir. Din olarak İslâm'dan râzı olduğunu,³⁵ O'nun dışındaki dinleri kabul etmeyeceğini,³⁶ bütün peygamberlerden râzı olduğu halde, bazılarını özellikle ismen zikredip, onlardan râzı olduğunu³⁷ ve râzı olduğu o peygamberlere özel muâmelede bulunduğunu,³⁸ Hz. Süleyman (a.s) ve salih bir kulun (ki bu kulun Hz. Ebu Bekir olduğu rivayetleri vardır) Allah Teâlâ'dan, kendisinin de râzı olacağı salih bir ameli ilham etmesi için dua ettiklerini,³⁹ Hz. Musa (a.s)'nın Allah'ın rızâsına bir an önce nail olabilmek için va'd edilen yere erken geldiğini,⁴⁰ Hz. Zekeriyya (a.s)'ın kendisinden râzı olacağı ve ilâhî davayı idame ettirecek bir evladı kendisine bahşetmesi için dua ettiğini⁴¹ haber verdiği gibi, aynı şekilde iman eden ve sâlih ameller işleyen ve kendisinden korkan kullardan,⁴² Hudeybiye günü Bey'atü'r-Rıdvân'da hazır bulunan Ashab-ı Kirâm'dan,⁴³ Ensâr Muhacir ve onlara güzel bir şekilde tâbi olanlardan,⁴⁴ özünde ve sözünde sadık (dosdoğru) olanlardan,⁴⁵ Allah ve Rasûlüne düşman olanları sevmeyenlerden,⁴⁶ ve kulların şükretmesinden⁴⁷ râzı olduğunu haber vermektedir.

Süleyman Ateş'in belirttiği gibi Allah'ın rızâsı, O'na kulluk ve itaatle sağlanır. Allah, bütün elçileri aracılığı ile insanlar için tek din koymuştur ki bu da yalnız Allah'a tapmak, yalnız O'na kul olmaktır. İşte bütün elçiler aracılığı ile insanlara duyurulan bu din, zaman içinde geliştirile geliştirile son şekliyle Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından duyurulmuştur.⁴⁸ Allah'ın kendilerinden râzı olduğunu bildirdiği kulların da Allah'tan râzı oldukları bildirilmektedir. Yani Allah'ın kendilerinden râzı olduğu kullar ile Allah arasında rızâyâ dayalı bir bağ olduğu görülmektedir. Ancak Allah'ın rızâsını elde etmenin pek kolay olmadığı, bir bedelinin olduğu, bu yolda fedakârlık gerektiği ise şu ayet ile bildirilmektedir:

---

³⁵ el-Mâide 5/3; en-Nur 24/55.

³⁶ Âl-i İmrân 3/85.

³⁷ Meryem 19/54-55.

³⁸ el-Cin 72/27.

³⁹ en-Neml 27/19; el-Ahkâf 46/15.

⁴⁰ Tâhâ 20/84.

⁴¹ Meryem 19/5- 6.

⁴² el-Beyyine 98/7-8.

⁴³ el-Fetih 48/18.

⁴⁴ et-Tevbe 9/100.

⁴⁵ el-Mâide 5/119.

⁴⁶ el-Mücâdele 58/22.

⁴⁷ ez-Zümer 39/7.

⁴⁸ Ateş, Süleyman, "Rıza", **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuram, İstanbul, ty, XVII, 521.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ
فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

“Ey inananlar, size ne oldu ki: "Allah yolunda topluca savaşa çıkın!" dediği zaman yere çakılıp kaldınız? Ahirettense dünyâ hayatına mı râzı oldunuz? Ama dünyâ hayâtının geçimi, âhiretin yanında pek azdır.”⁴⁹ Dünya hayatına râzı olarak dünya ve dünyadaki geçici metalar ile avunan ve oyalananların, Allah yolunda, Allah’ın yegâne dini olan İslâm’ın gönüllere nakşedilmesi, yeryüzüne ancak Allah’ın hükümlerinin hakim olması için yapılan cihat çağrıları karşısında yere çakılıp kalarak icabet edemeyecekleri, dolayısıyla da Allah’ın rızâsına ulaşamayacakları bildirilmektedir.

Allah’ın rızâsının asıl olduğu daha önce söylenmişti. Dolayısıyla en büyük rızâ Allah’ın rızâsıdır. Onun için Mevlâ (c.c) kendi rızâsını ifade ederken bazı ayetlerde رِضْوَانٌ (ridvân), kelimesini kullanmaktadır. رِضْوَانٌ Ridvân (çok çok râzı olmak) kelimesinin, رِضِي يَرْضِي filinin mastarı olduğunu ve bunun Kur’an-ı Kerim’in muhtelif sûrelerinde on üç yerde geçtiğini, yoğunluğu çok olan rızâ manasına geldiğini daha önce belirtmiştik. Kelâmcıların bu kelime hakkındaki yorumları şöyledir: “Kelâmcılar diyor ki: Sevabın iki rüknü vardır. Birisi menfaattir. İkincisi ise ta’zimdir ki رِضْوَانٌ (ridvân)’dan maksad budur. Cennet ehlinin var olan bu cennet nimetleriyle beraber, Allah’ın kendilerinden râzı olduğunu, onları methedip övdüğünü bilmeleri bu menfaate artı bir sevinç katacaktır.”⁵⁰ Allah râzı olduğu kullarına cennette bir takım menfaatler sunacaktır. Bazı kullarına ise bu menfaatlerin yanında kendilerine rızâsını sunacaktır ki, bu maddi menfaatlere göre kat kat daha büyük bir lütuftur. Hem maddî hem manevî rızâyı ifade eden kavrama ridvân demek mümkündür. Allah’ın ridvânına kavuşacak olan seçkin kullar ise, Allah Teâlâ’dan gereği gibi korkanlar,⁵¹ mü’min erkekler ve kadınlar,⁵² Allah için cihat edenler,⁵³ dünyaya aldanmayan salih mü’minler,⁵⁴ iman ederek hicret edenler ve Allah için cihat edenlerdir.⁵⁵

Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın rızâsı ile şefaât arasında da çok sıkı bir bağın olduğu, şefaât edenlerin ve şefaât edileceklerin mutlaka Allah’ın râzı olduğu kullar olması

⁴⁹ et-Tevbe 9/38.

⁵⁰ er-Râzî a.g.e, VII, 174.

⁵¹ Âl-i İmrân 3/15.

⁵² et-Tevbe 9/72.

⁵³ Âl-i İmrân 3/174.

⁵⁴ el-Hadid 57/20

⁵⁵ et-Tevbe 9/20,21,22.

gerektiği, dolayısıyla, putlardan ve meleklerden şefaât bekleyen Mekkeli müşriklerin ve kendi peygamberlerinin kendilerine şefaât edeceğine inanan Ehl-i Kitabın yanlış bir itikatta oldukları haber verilmektedir.⁵⁶

Kur’ân’daki rızâ kavramıyla ilgili dikkat çeken hususlardan birisi de Allah’ın rızâsını istemek ve ona uymaktır. Allah’ın rızâsını istemekle ilgili Kur’an’da yedi ayet yer almakta⁵⁷ ve beş tanesi اِبْتِغَاءَ (ibtigâ) mastarı ile, ikisi bu mastarın muzarisisiyle gelmektedir.⁵⁸ Bu ifadeler مَرَضَاتٍ (merdât) kelimesi ile geçmektedir. مَرَضَاتٍ (merdât) kelimesiyle ilgili “el-Kâmusü’l-Kavîm li’l-Kur’âni’l-Kerîm” isimli eserde şunlar yazılmaktadır: Bu kelime mimli mastardır. Aslında sonundaki ت (te) harfî kapalı ê (te) olduğu halde mushafta açık ت (te) olarak yazılmıştır.⁵⁹

اِبْتِغَاءَ (ibtigâ) kelimesi بَغَى (beğâ) fiilinin اِفْتَعَالَ (iftiâl) sigası üzere bir mastardır. Mazi bir fiil olan بَغَى (beğâ); zülmetti, haddi aştı, azdı, manalarına gelmektedir. اِفْتَعَالَ (İftiâl) babında اِبْتِغَاءَ (ibtigâ) mastarı ise; istemek manasına gelir.⁶⁰ Bir ayette ise Allah’ın rızâsına uyanlara verilecek mükafat zikredilmektedir.⁶¹

Üç ayette ise Allah’ın râzı (hoşnut) olmadığı fiiller zikredilmektedir. Birincisi Allah kullarının küfretmelerinden (inkâr etmelerinden) râzı değildir. İlgili yette şöyle buyrulmaktadır:

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَدِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

“Eğer inkâr ederseniz bilin ki Allah sizden müstağnidir. Kullarının inkârından hoşnut olmaz.”⁶²

Allah’ın râzı olmadığı ikinci fiil ise, insanlardan gizli, gece saatlerinde, karanlıklar içerisinde başkalarına karşı hile, hainlik, fitne ve fesat planlamaktır. Fitne ve fesat çıkarmak için kulisler oluşturmak; geceleri gizli gizli toplanıp, haksızları savunmak ve masum insanlara iftira atmak gayesiyle çeşitli planlar yaparak toplumda huzursuzluk ve

⁵⁶ Bkz. en-Necm 53/26; Tâhâ 20/109; el-Enbiyâ 21/28.

⁵⁷ Bkz. el-Bakara 2/207- 265; en-Nisâ 4/114; el-Mâide 5/2; el-Hadid 57/27; el-Fetih 48/29; el-Mümtehine 60/1.

⁵⁸ Tütin, a.g.m, s. 152.

⁵⁹ Abdülfettah, a.g.e, I, 267.

⁶⁰ Abdülfettah, a.g.e, I, 87.

⁶¹ el-Mâide 5/16.

⁶² ez-Zümer 39/7.

güvensizlik meydana getirmeye çalışmaktır. Bununla ilgili Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

يَسْتَحْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَحْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ

مُحِيطًا

“Allah’ın râzı olmadığı sözü gece kurarlarken, onu, insanlardan gizliyorlar da kendileriyle beraber olan Allah’dan gizlemiyorlar. Allah işlediklerinin hepsini bilmektedir.”⁶³

Cenab-ı Hakk’ın râzı olmadığı amellerden bir başkası ise fısktır. Allah fasık olan kavimden râzı olmadığını şöyle beyan etmektedir:

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

“Kendilerinden râzı (hoşnut) olabilirsiniz diye, size and verirler. Siz onlardan râzı (hoşnut) olsanız bile, Allah, yoldan çıkmış kimselerden râzı olmaz.”⁶⁴

Allah’ın râzı olduğu inanç, kişi ve amellerden ikinci bölümde geniş bir şekilde bahsedilecektir.

2-PEYGAMBERİN RIZÂSI

Rızâ konusunda üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz’in rızâsıdır. İki ayet-i kerimede Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz (s.a.v) in şahsına hitap ederek kendisini râzı edeceğini, bir ayette Peygamber Efendimiz (s.a.v) in Allah’ın rızâsına kavuşacağını beyan ediyor. Bir ayette ise Rasûlüllah (s.a.v)’in eşlerinin rızâsını istediği belirtilmektedir. İlk ayette Allah Teâlâ, râzı oluncaya kadar Peygamber (s.a.v) Efendimize vereceğini şu şekilde bildirmektedir:

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ

“Rabbin şüphesiz sana verecek, sen de hoşnut olacaksın.”⁶⁵

İkinci ayette ise, Rasûlüllah (s.a.v) Efendimize inkârcıların olumsuz sözlerine karşı sabretmesini, sabah akşam ve günün çeşitli saatlerinde tesbihatta bulunmasını ve bu şekilde Rabbisinin rızâsına ereceği bildirilmektedir:

⁶³ en-Nisa 4/108.

⁶⁴ et-Tevbe 9/96.

⁶⁵ ed-Duhâ 93/5.

فَاضْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ
لَعَلَّكَ تَرْضَى

“Onların dediklerine sabret; güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et; gece saatlarında ve gündüzleri de tesbih et ki Rabbinin rızâsına eresin.”⁶⁶

Allah Teâlâ'nın Peygamberimiz (s.a.v)'i râzı edeceğini bildirdiği ayetlerden birisi de kible ayetidir. Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz Medine'ye hicret edince Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kılmaya başlamıştı. Ancak O'nun gönlü atası İbrahim (a.s) kiblesi olan Kâbe'nin kible olmasını arzu ediyor ve bu konuda vahy-i ilâhî bekliyordu. İşte O'nun bu arzusunu yerine getirmek yani râzı olacağı kibleyi bildirmek için şu ayet inmiştir:

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

“Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Hoşnut olacağın kibleye seni elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin. Doğrusu Kitap verilenler, bunun Rab'larından bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından gafil değildir.”⁶⁷

Ayrıca Allah Kur'an'da Hz. Peygamber (s.a.v)'in eşlerini râzı etmek için Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyi yasak kıldığını ve Allah'ın da kendisini bağışladığını şu ayette haber vermektedir:

أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Eşlerinin rızâsını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun? Allah bağışlayandır, acıyandır.”⁶⁸

3-DİĞER İNSANLARIN RIZÂSI

Bu konuyu üç bölümde incelemek mümkündür. Birincisi, insanların Allah'tan râzı olmaları ki, – Allah'ın râzı olduğu ameller ve kişiler bahsinde geçtiği gibi – bunlar; iman eden, salih ameller işleyen ve Rablerinden hakkıyla korkarak cennete girmeyi hak eden

⁶⁶ Tâhâ 20/130.

⁶⁷ el-Bakara 2/144.

⁶⁸ et-Tahrim 66/1.

kullar,⁶⁹ Allah ve Rasûlüne düşman olanları sevmeyenler ve böylece cennete girenler,⁷⁰ özünde ve sözünde doğru olup, cenneti kazananlar,⁷¹ Muhâcir, Ensâr'dan İslâm'a ilk girenler ve onlara güzel amellerle tabi olup cennete nail olanlardır.⁷²

Kur'ân'da insanların rızâsı ile ilgili ayetlerin tasnifinde ikinci sırayı, insanların karşılıklı rızâlarını ifade eden ayetler teşkil etmektedir. Bunlardan birincisi; boşanmış eşlerin karşılıklı rızâyâ dayalı bir anlaşma ile ve şer'î şerife uygun bir şekilde tekrar evlenmek isterlerse, bu evliliğe engel olunmamasını bildiren,⁷³ ikincisi; anne ve babanın karşılıklı rızâ ile iki seneden önce çocuklarını sütten kesmelerinin kendilerine bir günah kazandırmayacağını haber veren,⁷⁴ üçüncüsü; farz olan mihr belirlenip adlandırıldıktan veya koca tarafından eşine verildikten sonra, karı-kocanın mihr konusunda birbirlerini râzı etmelerinde, yani karşılıklı rızâ ile indirimde bulunmalarında herhangi bir mahzur olmadığını,⁷⁵ dördüncüsü; Allah Teâlâ'nın Rasûlüllah (s.a.v)'e eşleri arasında nöbeti izlemesini vacip kılmadığı halde, eşlerinin gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve kendilerine verilenlerden râzı olmaları için onların arasında eşit muamele etmesinde herhangi bir vebal ve sorumluluk taşımayacağını,⁷⁶ beşincisi; karşılıklı rızâyâ dayalı yapılan ticaretin dışında Müslümanların birbirlerinin mallarını bâtil yollarla yememelerini beyan eden,⁷⁷ altıncısı ise; Müslümanlar arasında cerayan eden muamelelerin mutlaka yazı ile kayda alınması ve bu kaydın kendilerinden râzı oldukları iki erkek veya bir erkek ile iki kadın ile şahitletilmesi gerektiğini bildiren⁷⁸ ayetlerdir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de insanların bazı durumlarından râzı (hoşnut, memnun) olduklarını bildiren ayet-i kerimeler mevcuttur ki, bunlar bu bölümün üçüncü kısmını oluşturur. Bu ayetleri de dört gruba ayırmak mümkündür:

Birinci gruptaki ayetler, ahirette hasenâtı (güzel amelleri) seyyiâtına (kötü amellerine) galip gelen ve amel defterlerini sağ tarafından alarak Cennet'e ve Cemâlüllah'a ulaşan bahtiyar Mü'minlerin, nâil oldukları bu büyük nimet karşısındaki memnuniyetini ve

---

⁶⁹ el-Beyyine 98/7-8.

⁷⁰ el-Mücadele 58/22.

⁷¹ el-Mâide 5/119.

⁷² et-Tevbe 9/100.

⁷³ el-Bakara 2/232.

⁷⁴ el-Bakara 2/233.

⁷⁵ en-Nisâ 4/24.

⁷⁶ el-Ahzâb 33/51.

⁷⁷ en-Nisâ 4/29.

⁷⁸ el-Bakara 2/282.

yaşadığı râzı (hoşnut) olunan hayatı haber veren ilâhî müjdelerdir.⁷⁹ Bu şekilde Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de, bazı insanların kıyamet günü râzı olunan bir hayat içerisinde olacaklarını bildirdiği gibi, dünya hayatına son derece meyyal, bütün himmet ve gayreti sadece madde ve dünya olan, dünya ve madde ile avunarak, Allah'ın ayetlerinden gafil bir hayat içerisinde bulunan ve dünya hayatından râzı olup, ahireti arzu etmeyen ve böylece yaptıklarına karşılık cehennemi hak eden,⁸⁰ insan ve cin şeytanlarının yapmış oldukları süslü ve yaldızlı sözlerinden râzı (hoşnut) olan kâfir ve münâfiklardan⁸¹ haber vermektedir. Yahudi ve Hıristiyanların, Allah Rasülü'nden hiçbir zaman râzı olmayacaklarını⁸² başka bir ayette haber vermiştir. İşte bu zikri geçen şahıslarla ilgili ayetler bu kısmın ikinci gurubunu oluşturmaktadır.

Üçüncü grup olarak Kur'ân-ı Kerim münâfikların hallerinden haber vermektedir. Nifak ve münâfiklık Ku'ân'ın sıkça üzerinde durduğu konulardan biridir. Başta “el-Münâfikûn Sûresi” olmak üzere birçok sürede onlardan bahsedilmektedir. Konumuz ile ilgili ayetler ise “et-Tevbe Sûresi”nde olup münâfikların sadakalar ve cihat karşısındaki tutumlarından bahsetmektedir. Allah'ın rızâsını gözetmeyip sadece dünyevî menfaatleri veya korku ve bir takım kaygılarından dolayı, kalplerinden iman etmedikleri halde, iman etmiş gibi görünen bu insanlar, mefaathleri söz konusu olunca veya herhangi bir zorlukla karşılaşınca gerçek kimliklerini ortaya koymaktadırlar. Nimet olunca koşan, külfet olunca kaçan bu riyâkar insanların menfaatler ve zorluklar karşısındaki konumlarını Kur'ân bize şöyle haber vermektedir. Kendilerine sadaka verilirse, râzı (hoşnut) olurlar, verilmezse hemen öfkelenirler,⁸³ savaşa iştirak etmeyip, aciz, güçsüz ve kadınlarla beraber oturmaktan râzı olurlar,⁸⁴ cihada çağrıldıkları zaman, izin isteyip geride kalarak kadınlarla beraber kalmaktan râzı olurlar⁸⁵ ve fasık oldukları halde ağızlarıyla ve yeminleriyle Müslümanları râzı etmeye çalışırlar.⁸⁶

Dördüncü gurubta ise, dünya hayatına rızâ göstererek cihattan geri kalan,⁸⁷ ve dünya hayatının vazgeçilmezleri sayılabilecek anne, baba, çocuklar, kardeşler, eşler,

---

⁷⁹ Bkz. el-Hac 22/58-59; el-Hakka 69/19-23; el-Gâşiye 88/8-10; el-Fecr 89/27-30; el-Leyl 92/21; el-Kâria 101/6-7.

⁸⁰ Yunus 10/7-8.

⁸¹ el-En'âm 6/11-13.

⁸² el-Bakara 2/120.

⁸³ et-Tevbe 9/58-59.

⁸⁴ et-Tevbe 9/83.

⁸⁵ et-Tevbe 9/87, 93.

⁸⁶ et-Tevbe 9/8, 62.

⁸⁷ et-Tevbe 9/38.

aşiretler, kazanılmış olan mallar, durgunluğa uğramasından korkulan ticarî hayat ve râzı olunan evler, kendilerine Allah ve Rasûlü'nün sevgisini kazanmak ve de Allah yolunda cihad etmekten daha sevimli gelen Müslümanların durumunu izah eden⁸⁸ ayetlerdir.

III- KUR'ÂN'DA RIZÂ KAVRAMINA YAKIN ANLAMLI KELİMELER

“Rızâ; istek ve irâde ile tercih edilip seçilen şeyden hoşnut olmak ve o şeyi sevip kabul etmektir” şeklinde tarif edilmişti. Bu tarife göre “ rızâ ” kavramına en yakın lafızlar şöyle sıralanabilir: (مَحَبَّةً) Mehabbe (sevme, sevgi), ارادة irâde (isteme, meyletme, yönelme), مودة mevedde (arzulama, temenni etme), اختيار ihtiyar (seçip ayırmak, üstün tutmak), اصطفااء istifâ (seçmek, tercih etmek)'dir.

A- el-MEHABBE (المحبة)

Mehabbe kelimesinin lügavî manası, kişinin hayır gördüğü veya hayır olduğunu zannettiği bir şeyi istemesidir. Bu da üç şekilde olabilir: Bir lezzetten dolayı sevmek, bir menfaate binâen sevmek ve karşısında bulunan kişideki faziletten dolayı sevmektir.⁸⁹ Bu kelime lügatta beş mana etrafında döner: Sâfi ve beyaz olmak, yükselmek ve zuhur etmek, devam ve sebat etmek, hâlis olmak, korumak ve tutmak. Bu beş unsur mehabbetin olmazsa olmazlarındandır. Mehabbe kelimesinin aslı olan hubb masdarı hususunda şöyle bir latîfe yapıldı: Ha harfi boğazın en uzağından, be harfi ise, dudaktan çıkar. O zaman ha başlangıç, be bitiş noktasıdır. İşte mehabbenin durumu ve sevgili ile alakası böyledir. Yani başı da, sonu da odur.⁹⁰ Allah'ın kullarını sevmesi, onlar için hayır istemesi ve onların günahlarını affetmesidir. el-Ezherî bu konuda şöyle demektedir: Allah'ın kulu sevmesi, onun günahlarını affederek ona iyilikte bulunması demektir. Kulların Allah'ı ve Rasûlünü sevmesi ise, Onlar'a itaat etmeleri, emirlerine sıkıca sarılıp, yasaklarından şiddetle kaçınmalarıdır.⁹¹ Mahabbetullah ise, Allah'ı sevmek anlamındadır. Allah sevgisi, herkesin, elde etmek için ardından koştuğu yüce bir mertebedir. Makamların en yücresi, derecelerin

⁸⁸ et-Tevbe 9/24.

⁸⁹ Ragıp el-İsfehânî, a.g.e, s. 101.

⁹⁰ el-Firûzâbâdî, a.g.e, II , 416-417.

⁹¹ es-Semîn el-Halebî, eş-Şeyh Ahmet b. Yusuf b. Abdiddâim el-Ma'rûf bi's-Semîn, **Umdetü'l-Huffâz fi Tefsiri Eşrafi'l-Elfâz**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tah. Muhammed Basıl Uyunü's-Sûd, Beyrût-Lübân, I, 363.

en yükseğidir. Kalblerin azığı, ruhların gıdası, gözlerin bebeğidir. Mehabbet bir hayâttır, onsuz insan ölümlerden sayılır; bir nurdur, onu kaybeden karanlıklarda kalır. Mahabbettir ki canları, çok güçlüklerle erişebilecekleri ülkelere, hattâ asla erişemeyecekleri mertebelere uçurur.

Mehabbet, (hbb) kökünden gelir. Hubb sâf sevgiye denir. Araplar dişlerin beyazlığına safa', parlaklığına da diş dâneleri) derler. Kaynamak üzere olan suyun üstüne çıkmaya başlayan kabarcıklara da habâb denir. Buna göre mahabbet, susamışlıktan (fazla arzudan) kalbin kaynaması, taşması, sevilene ulaşmak için çırpınmasıdır. Hâ'nın fethiyle habâbu'l-mâ', suyun fazlasına denir. Mahabbet de kalbdeki düşüncelerin en baskını olduğundan hbb ile ifâde edilmiştir.⁹² Sevginin de tıpkı rızâ gibi iki yönü vardır. Birinci yönü Allah Teâlâ'nın kulları sevmesi, ikinci yönü ise kulların Allah'ı sevmesidir.⁹³ Sözlükte muhabbet (mahabbet) kelimesinin حُبُّ hub (hubb) kökünden isim olduğu belirtilmekte, hub ise kısaca "buğzun (kin ve nefretin) zıddı" olarak tanımlanmaktadır. Bazı alimlere göre muhabbet "eğilim, meyil" manasında irâdenin eş anlamlısı olup "kişinin iyi olduğunu bildiği veya zannettiği şeyi istemesi" anlamına gelir. Bununla birlikte muhabbetin irâdeden daha güçlü bir istek manası içerdiği belirtilmektedir.⁹⁴ Mehabbe kelimesi bu şekliyle Kur'an-ı Kerim'de bir yerde geçmektedir:

وَالْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي

“(Ey Musa!) Gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldım” (Tâhâ, 20/39).

Hub ise dokuz ayette geçmekte, yetmiş iki yerde aynı kökten isim ve fiiller yer almaktadır. Bu ayetlerde sevginin hem Allah'a hem insana nisbet edildiği görülür. يُحِبُّهُمْ

وَيُحِبُّونَهُ "Allah onları, onlar da Allah'ı severler" (el-Maide 5/54) ifadesi Allah'la kullar arasındaki karşılıklı sevgiyi vurgulamaktadır.⁹⁵ Bu mastarın aslı ise, habbe fiilidir. Habbe fiili birinci baktan geldiği zaman “sevimli (sevgili) oldu “ manasına gelir. Ve şöyle denilir : حَبِيبٌ إِلَيَّ Habübte ileyye (sen bana sevgili oldun). Aynı şekilde تَحَبَّبَ إِلَيْهِ “O, ona sevimli oldu,” مَا أَحَبَّهُ إِلَيَّ “O bana ne kadar sevimlidir.” Bu methetmede ve teaccübte kullanılır.

Ancak bu şekliyle kullanılması nadirdir. Daha çok if'âl babından أَحَبَّ (ehabbe) fiili

⁹² Ateş, a.g.e, XIII, 5.

⁹³ Bkz. el-Mâide 5/54.

⁹⁴ Uludağ, Süleyman, “Mehabbe,” D.İ.A, XXX, 386.

⁹⁵ Uludağ, Süleyman, “Mehabbe,” D.İ.A, XXX, 386.

kullanılır. Ehabbe fiilinin manası ise, “ekinın taneleri belirdi” demektir ve şöyle denilir: وَأَحَبُّ الزَّرْعِ وَأَلْبَّ ehabbe'l-zer'u ve elebbe, yani “Ekin tane ve öz sahibi oldu” demektir.

Kişi (filan) kelimesiyle kullanıldığı zaman ise, ona meyletti, onu sevdi manasına gelir.⁹⁶ Kur'ân-ı Kerim'de mehabbe (sevgi)'nin Allah'a nisbet edildiği yerlerde, Allah, sekiz sınıf insanı sevdiğini, on sınıf insanı ise sevmediğini bildirmektedir. O'nun sevdiği kullar şunlardır: İyilik yapanlar ve yaptığı her işi en güzel yapmaya çalışanlar,⁹⁷ maddî ve manevî bütün pisliklerden temizlenenler,⁹⁸ kendisinden gereği gibi korkanlar,⁹⁹ sabır ve sebat edenler,¹⁰⁰ tevekkül ehli olanlar,¹⁰¹ her konuda adil (adaletli) davrananlar,¹⁰² kendi yolunda cihat edenler,¹⁰³ Rasûlullah (s.a.v)'e tabi olanlar.¹⁰⁴

Allah Teâlâ'nın sevmediği fiil ve insanlar ise şunlardır:

Kâfirler,¹⁰⁵ zalimler,¹⁰⁶ haddi aşırıp aşırıya gidenler,¹⁰⁷ yeryüzünde fesad çıkaranlar,¹⁰⁸ israf edenler,¹⁰⁹ kötü sözü açıkça söyleyenler,¹¹⁰ kibirliler,¹¹¹ övünüp, kendini beğenen kibirliler,¹¹² günahıta ısrar eden kâfirler,¹¹³ ihanet ve günahlara dalanlar.¹¹⁴

Bu ayet-i kerimelerden ikinci bölümde detaylı bir şekilde bahsedilecektir.

Sevginin insana nisbet edildiği ayetlerde Allah sevgisi,¹¹⁵ iman sevgisi,¹¹⁶ mü'minler arasındaki sevgi gibi sevgi türlerinden övgüyle söz edilmekte, buna karşılık insanın dünyaya, mala, mülke,¹¹⁷ geçici hazlara aşırı düşkünlüğü,¹¹⁸ hak etmediği halde

⁹⁶ Enis ve diğerleri, a.g.e, I, 150.

⁹⁷ el-Bakara 2/195.

⁹⁸ el-Bakara 2/222.

⁹⁹ Âl-i İmrân 3/76.

¹⁰⁰ Âl-i İmrân 3/146.

¹⁰¹ Âl-i İmrân 3/159.

¹⁰² el-Mâide 5/42.

¹⁰³ es-Saf 61/4.

¹⁰⁴ Âl-i İmrân 3/31.

¹⁰⁵ Âl-i İmrân 3/32.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân 3/56-57-140; eş-Şûrâ 42/40.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/2/190; el-Mâide 5/87; el-A'râf 7/55.

¹⁰⁸ el-Bakara 2/204-205; el-Kasas 28/76-77; el-Mâide 5/64.

¹⁰⁹ el-En'âm 6/14; el-A'râf 7/3.

¹¹⁰ en-Nisâ 4/148.

¹¹¹ en-Nahl 16/22-23.

¹¹² en-Nisâ 4/36; Lokman 31/18; el-Hadîd 57/23.

¹¹³ el-Bakara 2/276.

¹¹⁴ en-Nisâ 4/107; el-Enfâl 8/58; el-Hacc, 22/38.

¹¹⁵ el-Bakara 2/165.

¹¹⁶ el-Hucurât 49/7.

¹¹⁷ el-Fecr 89/20.

¹¹⁸ el-Kıyâme 75/20.

övülmeyi¹¹⁹ ve çirkin olan şeyleri ifşa etmeyi¹²⁰ sevmesi eleştirilmektedir. Diğer bazı ayetlerde Allah sevgisinin bütün sevgilerden daha güçlü olması gerektiği,¹²¹ Allah'ı sevmenin başlıca alametinin Peygamber'e bağlılık ve onun yolunu izlemek olduğu¹²² bildirilmekte ve Allah'ı seven, Allah'ın da kendilerini sevdiği kulların mü'minler karşısında alçak gönüllülüklerinden, inkarcılar karşısında onurlu duruşlarından övgüyle¹²³ bahsedilmektedir.¹²⁴

B- el-MEVEDDE (الْمَوَدَّة)

Mevedde kelimesinin aslı, birşeyi sevmek, birşeyin olmasını temenni etmek manasına gelen “el-vüdd” kelimesidir. el-Vüdd her iki manada da kullanılır. Çünkü temenni etmek, istemek manasını da içerir. Yani temenni birşeyin olmasını istemek demektir.¹²⁵

Mevedde de aynı kökten gelmektedir ve sevgi demektir ve şu ayette olduğu gibi temenni manasına da gelir:

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

“Kitap ehlinden bir grup sizi saptırmak istediler; halbuki sırf kendilerini saptırıyorlar da farkına varmıyorlar.” (Âl-i İmrân 3/69)¹²⁶

C- el-İRÂDE (الارادة)

Rızâ kavramına yakın anlam ifade eden kelimelerden biri de irâde lafzıdır. İrâde, râde yerûdü kelimesinden türemiş, if'âl babından masdardır. Sözlükte, bir şeyi istemek için koşturmak,¹²⁷ bir şeye meyletmek ve onu talep etmek,¹²⁸ bir şeyi istemek, sevmek, manasına gelir. Mesela şöyle denir: “Duvar yıkılmayı irâde etti” yani yıkılmaya meyletti. Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

¹¹⁹ Âl-i İmrân 3/188.

¹²⁰ en-Nur 24/19.

¹²¹ el-Bakara 2/165.

¹²² Âl-i İmrân 3/31.

¹²³ el-Mâide 5/54.

¹²⁴ Uludağ, Süleyman, “Muhabbe,” D.İ.A, XXX, 386.

¹²⁵ Ragıp İsfehânî, a.g.e, s.811.

¹²⁶ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, V, 185.

¹²⁷ Ragıp el-İsfehânî, a.g.e, s. 301.

¹²⁸ Abdülfettah, a.g.e, I, 280.

فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ:

“Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. (Hızır) hemen onu doğrulttu” (el-Kehf, 18/77). Burada irâd etmek; yıkılmaya yüz tutmak manasına gelmektedir.¹²⁹

“İrâde; Allah’a atfedilen subuti sıfatlardan biridir. Sözlükte "istemek" anlamındaki revd kökünden türeyen irâde " Allah'ın emirleri, hükümleri ve fiillerinde hür olduğunu bildiren sıfat" diye tanımlanır.”¹³⁰

Kur’an-ı Kerim’den anlaşıldığına göre; Allah’ın irâde sıfatı iki şekilde olur:

a-Tekvînî İrâde : Bir şeye taalluk edince hemen vuku bulur.

b-Teşrîî İrâde : Bu Allah’ın muhabbet ve rızâsı demektir. Bu manada Allah’ın irâde etmiş olduğu şeyin meydana gelmesi vacip değildir. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez.”(el-Bakara, 2/185) ayeti bu türdendir.¹³¹

İrâdenin aslı, şehvet (arzu), ihtiyaç ve istekten meydana gelmiş bir kuvvettir. Yapılması veya yapılmamasının gerekliliği konusunda hüküm bulunmakla beraber nefsin bir şeye yönelmesidir. Allah hakkında kullanıldığında Allah o şeyin başlamasını değil, bitmesini istiyor demektir. Çünkü Allah Teâlâ yönelmekten beridir. Bazen de irâde zikredilir, fakat emir kastedilir. “Senden şu şeyi istiyorum” demek “O şeyi yapmanı emrediyorum” demektir. Nitekim şu ayette bu manada kullanılmaktadır:

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ

“Allah size kolaylık ister.”¹³²

Bazen de kasetmek, yönelmek manasında kullanılmaktadır:

فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ:

“Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. (Hızır) hemen onu doğrulttu.” (el-Kehf, 18/77). Burada irâd etmek; yıkılmaya yüz tutmak manasına gelmektedir.¹³³ Allah’ın kulları için istediği şeyler ise şunlardır:

Allah Teâlâ, kulları için zorluk değil, kolaylaştırmak,¹³⁴ ahirette kâfirlere hiçbir pay vermemek,¹³⁵ kullara bilmediklerini öğretmek, onları hidâyete erdirmek ve tevbelerini

¹²⁹ Enîs, a.g.e, I, 381.

¹³⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, “İrade”, D.İ.A, İstanbul, 2000, XXII, 379.

¹³¹ Kumanlıoğlu, H. Fehmi, “İrade”, Şamil İslam Ansiklopedisi, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, IV, 120.

¹³² el-Bakara 2/185.

¹³³ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 124-125.

¹³⁴ el-Bakara 2/185.

kabul etmek,¹³⁶ kulların tekliflerini (sorumluluklarını) hafifletmek,¹³⁷ kullarını temizlemek ve üzerlerindeki nimetini tamamlamak,¹³⁸ günahkârları musibete uğratmak,¹³⁹ hakkı hakim kılmak, kâfirlerin kökünü tamamen kazıyıp, batılı yok etmek,¹⁴⁰ kulları adına ahireti tercih etmek,¹⁴¹ kâfir ve münafıkların dünyada azaplarını artırmak, canlarını kâfir olarak almak¹⁴² ve Ehl-i Beyti tertemiz yapmak.¹⁴³

D- el-İHTİYÂR (الاختيار)

الاختيار (el-İhtiyâr) kelimesi ائْتَمَلَ (iftiâl) fiilinin اَخَارَ (el-İhtiyâr) kelimesi

Sözlük manası, seçmek, seçip ayırmak,¹⁴⁴ üstün tutmak, bir şeyi başkalarına tercih etmek,¹⁴⁵ hayır olan birşeyi istemek ve onu yapmak¹⁴⁶ gibi anlamlara gelir.

Sözlükte "iki şeyden birini diğerine tercih etmek, seçip ayırmak, üstün tutmak" gibi anlamlara gelen ihtiyâr kelimesinin gerek Kur'ân'daki (el-A'raf 7/155; Tâha 20/13; el-Kasas 28/68; ed-Duhân 44/32) gerekse dini literatürdeki kullanımını bu sözlük anlamı çerçevesindedir. Bununla birlikte kelimenin kelâm ve fıkhîta terim anlamı kazandığı, özellikle rızâ - ihtiyar ayırımı yapan ve bunları irâdenin iki farklı aşaması ve yönü olarak kabul eden Hanefî mezhebinde ihtiyârın daha dar ve teknik anlamda kullanıldığı söylenebilir.¹⁴⁷

¹³⁵ Âl-i İmrân 3/176.

¹³⁶ en-Nisâ 4/26.

¹³⁷ en-Nisâ 4/28.

¹³⁸ el-Mâide 5/6.

¹³⁹ el-Mâide 5/49.

¹⁴⁰ el-Enfâl 8/7-8.

¹⁴¹ el-Enfâl 8/67.

¹⁴² et-Tevbe 9/55.

¹⁴³ el-Ahzâb 33/33.

¹⁴⁴ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, I, 547.

¹⁴⁵ Abdulfettah, a.g.e, I, 217.

¹⁴⁶ Ragıp el-İsfehânî, a.g.e, s. 232.

¹⁴⁷ Apaydın, H. Yunus, "İhtiyâr", D.İ.A, XXI, 575.

E- el-ISTIFÂ (الاصطفاء)

Kur'ân-ı Kerim'de rızâ kavramına yakın mana ihtiva eden lafızlardan biri de ıstıfâ kelimesidir. Sözlük manası, seçip üstün kılmak, seçkin kılmak, tercih etmek¹⁴⁸ olan bu kelime, اِفْتَعَالَ (iftiâl) fiilinin اَصْفَاءُ , تَصْفِيَةً, mastardır.

el-Istifâ'nın sözlük anlamı, ihtiyâr kelimesinin manası hayırlı olana yönelmek olduğu gibi, bu kelimenin manası da sâfi olana yönelmektir.¹⁴⁹

Allah'ın bazı kulları ıstıfâ etmesi (temizleyip seçmesi), başkalarında bulunan bir takım şâibelerden kurtararak onları sâfi (tertemiz) hale getirmesi demektir.¹⁵⁰

Sözlükte "duru ve temiz olmak" anlamındaki safv kökünden türeyen tasfiye "süzme, arıtmak, saf ve temiz hale getirmek" demektir. Kur'an'da Allah'ın bazı kullarını yüce görevler için seçtiği belirtilirken aynı kökten gelen ıstıfa (seçmek, tercih etmek) kelimesi kullanılmıştır (en-Neml, 27/59; Fatır, 35/32; Sad, 38/47). “Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim ve İmrân ailelerini seçmiş ve alemlere üstün kılmıştır (Al-i imran 3/33). Bu ayetlerde peygamberlerin Allah tarafından seçilen üstün nitelikli kullar olduğu ifade edilmektedir.¹⁵¹

IV-KUR'ÂN'DA RIZÂ KAVRAMIYLA ZIT ANLAMLI KELİMELELER

A- es-SEHAT (السَّحَط) / es-SUHT (السُّحُط)

Rızâ kelimesine zıt mana ifade eden kavramlardan ilki, “es-sehat” السَّحَط veya “es-suht” السُّحُط tur. سَحَطَ fiilinin masdarları olan bu iki isim, sözlükte, “rıızâ”nın zıttı, gazap etmek, öfkelenmek, kızmak,¹⁵² bir şeyi kerih görmek, bir şeyden hoşlanmamak,¹⁵³ kızmak, darılmak, gücenmek, iğrenmek, beğenmemek¹⁵⁴ manalarına gelmektedir.

Cezâyı gerektirecek kadar şiddetli kızmak ve Yüce Allah için kullanılırsa, Allah'ın kızdığı kimseye cezâsını indirmesi anlamına gelen¹⁵⁵ bu kelimenin ıstılâhî manası; “*istek ve*

¹⁴⁸ Erkan, a.g.e, s. 202.

¹⁴⁹ Ragıp el-İsfehânî, a.g.e, s.418.

¹⁵⁰ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, III, 427.

¹⁵¹ Uludağ, Süleyman, “Tasfiye”, D.İ.A, XL, 127.

¹⁵² el-Cevherî, a.g.e, I, 692.

¹⁵³ Enîs, a.g.e, I, 421.

¹⁵⁴ Erkan, a.g.e, s. 661.

¹⁵⁵ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 182.

irade ile tercih edilip seçilen şeyden hoşnut olmamak, kabul etmemek, o şeye gazap etmek, öfkelenmek ve kızmaktır" tarzında tanımlanabilir.¹⁵⁶

Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de dört ayette yer almaktadır. Üç tanesinde rızâ kelimesiyle beraber geçmektedir. Birinci ayette iki ayrı (zıt) kişinin, yani, "Allah'ın rızâsına tabi olan insan ile gazabına (hışmına) uğrayan insan aynı olur mu?"¹⁵⁷ şeklinde inkârî bir soru sorarak, bu ikisinin bir (aynı) olmayacağı bildirilmektedir. İkinci ayette ise, Allah Teâlâ, Meleklerin kâfirlerin ölümü esnasında yüzlerine ve arkalarına vuracaklarını, bunun sebebinin ise, Allah'ın gazabını (hışmını) celbedecek şeylere tabi olmaları, Allah'ın râzı olacağı şeyleri ise kerih görmeleri, onlardan hoşlanmamaları¹⁵⁸ olduğunu beyan etmektedir. Üçüncü ayette ise, münâfikların sadakalar karşısındaki durumları şöyle izah edilmektedir: "Kendilerine sadaka verilirse, bundan son derece râzı (hoşnut, memnun) olurlar. Ancak kendilerine bir şekilde sadaka verilmezse, hemen öfkeye kapılırlar."¹⁵⁹

Bu ayetlerde rızâ ve seht/süht kavramları birbirinin tam zıddı olan iki durumu açıklamak için kullanılmıştır. Yani, bu iki kelime anlam bakımından olarak tam zıt kelimelerdir.

Dördüncü ayet ise ehl-i kitapla ilgili olup, onların inançsız putperest Mekkeli müşriklerle olan dostlukları kınanmakta ve onların Allah (c.c)'nün gazabına (hışmına) uğrayacakları haber verilmektedir.¹⁶⁰

B- el-GAZAP (الغَضَبُ)

Kur'an-ı Kerim'de, rızâ kelimesinin zıt anlamında geçen kelimelerden birisi de el-gazaptır. Gazapın kelime manası; rızâ lafzının zıttı olup kin ve öfkenin şiddetli olması,¹⁶¹ birisine öfkelenmek ve ondan intikâm (öç) almak istemek,¹⁶² kızmak öfkelenmek,¹⁶³ intikâm almak isteği sonucu kalp kanının yüzde belirmesi¹⁶⁴ gibi anlamlar içerir.

---

¹⁵⁶ Tütün, a.g.m, s. 150.

¹⁵⁷ Âl-i İmrân 3/162.

¹⁵⁸ Muhammed 47/28.

¹⁵⁹ et-Tevbe 9/58.

¹⁶⁰ el-Mâide 5/80.

¹⁶¹ Abdulfettah, a.g.e, II, 55.

¹⁶² Enîs, a.g.e, II, 654.

¹⁶³ Erkan, a.g.e, s.813.

¹⁶⁴ Ragıp el-İsfehânî, a.g.e, s. 542.

Gazab, kalbin bir şeyden nefret etmesi, tiksınmesi, uzak durması, ona kızmasıdır. Gazab, sevginin tam karşıtıdır. Çünkü sevgi de kalbin bir şeye eğilim duyması, ona doğru çekilmesi demektir.¹⁶⁵

İstılâhî manası ise; nefsin hoşça gitmeyen bir şey karşısında intikâm arzusıyla heyecanlanması; infiale kapılmak, öfke, hışım, hiddet, düşmanlık ve saldırıya meyleden saldırganlık halidir.¹⁶⁶

Gazap, Allah'a nisbet edilen haberi sıfatlardan biridir. Gazab (gadab) kelimesi Kur'an'da türevleriyle birlikte yirmi dört ayette geçmektedir. Bunların on dokuzunda Allah'a, diğerlerinde kula nisbet edilmiştir..¹⁶⁷

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim hem Allah'ın gazabından, hem insanların gazabından haber vermektedir. İbn Arafe bu hususta şöyle demektedir :

İnsanlar yönünden gazap, onların kalplerine yerleşmiş bir olgudur. İyi ve kötü olmak üzere iki türlü gazap vardır. Kötü gazap haksız yere, yersiz bir öfkedir. İyi gazap ise, din ve hakkı müdafâ konusundaki gazap (öfke) dir. Allah'ın gazabı ise, kendisine isyan edenden hoşlanmaması, onu cezalandırmasıdır.¹⁶⁸

Kur'ân'da Allah'ın gazap ettiği bildirilen insanlar ikiye ayrılmaktadır:

1-Yahudiler

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap ettiği bir çok ayetle sabittir. Meşhur olan görüşe göre, *غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ* “O gazaba uğrayanların ve sapmışların yoluna değil” (el-Fâtihâ, 1/7) ayetinde zikrolunan “gazaba uğrayanlar”dan maksat yahudilerdir.¹⁶⁹ Aynı şekilde Allah Yahudilere niçin gazap ettiğini de ayetlerde açıklamıştır. Allah'ın hususî olarak Yahudilere gazap etmesinin sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Bildikleri halde kıskançlıkları yüzünden hakkı inkâr etmeleri,¹⁷⁰ haksız olarak peygamberleri öldürmeleri, isyana dalmaları ve aşırıya kaçmaları,¹⁷¹ buzağıya tapmaları,¹⁷² ayetleri inkâr etmeleri,¹⁷³ Allah'ın dini hakkında haksız tartışmaya girmeleridir.¹⁷⁴

¹⁶⁵ Ateş, a.g.e, XXIV, 147.

¹⁶⁶ Kumanlıoğlu, Hasan Fehmi, “Gazap” **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, III, 32.

¹⁶⁷ Üzümlü, İlyas, “Gazap” **D.İ.A**, İst, 1996, XIII, 434.

¹⁶⁸ İbn Manzûr, a.g.e, I, 649.

¹⁶⁹ er-Râzî, a.g.e, I, 210.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/89-90.

¹⁷¹ el-Bakara 2/61.

¹⁷² el-A'raf 7/152.

2-Diğer İnsanlar

Şüphesiz Allah'ın gazabı sadece Yahudilere mahsus değildir. Allah'ın gazabına Yahudilerin dışında da müstahak olan ve Allah'ın kendilerine gazap ettiğini Kur'ân'da bildirdiği başka insanlar da vardır. Yapmış oldukları bir takım suçlardan dolayı kendilerine Allah'ın gazap ettiğini bildirdiği kimseler şunlardır:

Kasden bir mü'mini öldüren kâtiler,¹⁷⁵ savaştan kaçarak cepheyi terk edenler,¹⁷⁶ Allah hakkında kötü zanda bulunan münâfık ve müşrikler,¹⁷⁷ irtidad edenler yani İslâm'a girdikten sonra İslâm dininden çıkanlar.¹⁷⁸ Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, eşi tarafından kendisine zina isnat edilen bir kadının, zinayı kabul etmemesi durumunda, eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesini emreden bir ayet yer almaktadır.¹⁷⁹

C- el- LA'NE (اللَعْنَةُ)

Lanet kelimesi; fe-te-ha babında لَعْنٌ يَلْعَنُ (le-a-ne, yel'a-nü) fiilinin masdarı olup, öfkeyle birisini kovmak, uzaklaştırmak,¹⁸⁰ Allah lafzı ile kullanıldığında, birisine kızmak, onu rahmetinden uzaklaştırmak,¹⁸¹ hayırdan uzaklaştırmak manasına gelir. Köpeği veya kurdu lanetledim denir ki, bunun manası onu kovdum demektir.¹⁸² Aynı şekilde ahirette Allah'tan bir cezâ, dünyada Allah'ın feyz ve tevfikinin kabulünün kesilmesi,¹⁸³ beddua, hakaret, sövüp sayma, azap, Allah'ın rahmetinden uzaklaşma, gazap etme, beddua etme, buğz etme, uzak durma, muhalefet etme, faydadan bırakmak gibi manalar ifade eder.¹⁸⁴

La'net hakkında şöyle bir tarifte yapılmıştır:

Dinî bir terim olarak Allah'ın bağış ve merhametinden uzak bırakılmayı ifade eder. Aynı kökten türeyen mel'un ve lain kelimeleri "kovulmuş" manasına gelir. İslam öncesi

¹⁷³ Âl-i İmrân 3/112.

¹⁷⁴ eş-Şûrâ 42/16.

¹⁷⁵ en-Nisâ 4/93.

¹⁷⁶ el-Enfâl 8/16.

¹⁷⁷ el-Fetih 48/6

¹⁷⁸ en-Nahl 16/106.

¹⁷⁹ en-Nur 24/6-9.

¹⁸⁰ Ragıp el-İsfehânî, a.g.e, s. 680.

¹⁸¹ Abdulfettah, a.g.e, II, 195.

¹⁸² Enîs, a.g.e, II, 829.

¹⁸³ Râgıp el-İsfehânî, a.g.e, s. 681.

¹⁸⁴ Özalp, Ertuğrul O. Hakan, "La'net," Şamil İslam Ansiklopedisi, V, 53.

Hicaz Arap toplumunda ailenin veya kabilenin dışına atılmış kişiye laîn denilirdi. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldığı için şeytan laîn veya mel'un olarak da anılır. Lanetleme Allah tarafından olursa "dünyada iyilik ve hidayetten, ahirette lutuf ve merhametten mahrum bırakma", insan tarafından olursa "küfür, sövme, hakaret, beddua" anlamına gelir. Diğer taraftan lanet kelimesinin mümin kişi hakkında kullanılması durumunda "Allah'ın o kişiyi iyi ve salih kimselerin mertebesinden uzaklaştırması, işlediği günah ölçüsünde cezalandırması" şeklinde mecazî bir mana ifade edeceği de belirtilmiştir.¹⁸⁵

1- Kur'ân-ı Kerim'de "La'net" Kelimesinin İhtivâ Ettiği Anlamlar

La'net kelimesi Kur'ân'da şu manalarda kullanılmıştır: Hakaret, sövüp – sayma,¹⁸⁶ bedduâ,¹⁸⁷ Allah'ın rahmetinden uzaklaştırma,¹⁸⁸ karşılıklı la'netleşme, beddualaşma.¹⁸⁹

2- Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de La'net Ettiği Kişiler

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de on iki zümreye la'net ettiğini bildirmektedir. Bu on iki zümre ise; kâfirler,¹⁹⁰ kasden bir mü'mini öldüren katillerler,¹⁹¹ şeytanlar,¹⁹² İsrâiloğulları (Yahudiler),¹⁹³ münkeri (kötülüğü) emreden, ma'ruftan (iyilikten) sakındıran ve cimrilik yapan münafık ve kâfirler,¹⁹⁴ Allah ve Rasûlüne eziyet edenler,¹⁹⁵ Allah'ın delillerini ve hidâyeti gizleyenler,¹⁹⁶ namuslu kadınlara iftirâ atanlar,¹⁹⁷ iman ettikten sonra irtidad edenler (dinden dönenler),¹⁹⁸ Allah'a iftirâda bulunan zalimler,¹⁹⁹ Allah'ın ayetlerini inkâr eden, Peygamberlerine asi olan, zorbalara boyun eyen Âd kavmi,²⁰⁰ ahdini bozanlar, emroldukları bağları koparanlar ve fesad çıkaranlar.²⁰¹ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de lanetlenmiş ağaçtan (eş-şeceratü'l-mel'ûnetü) bahsedilmektedir ki,²⁰² bu ağacın

¹⁸⁵ Yaşaroğlu, Kâmil, "La'net," **D.İ.A.**, Ankara, 2003, XXVII, 101.

¹⁸⁶ el-A'raf 7/38; el-Mâide 5/78.

¹⁸⁷ el-Bakara 2/159.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/88.

¹⁸⁹ Âl-i İmrân 3/61.

¹⁹⁰ el-Ahzâb 33/64.

¹⁹¹ en-Nisâ 4/93.

¹⁹² en-Nisâ 4/118.

¹⁹³ el-Mâide 5/12-13.

¹⁹⁴ et-Tevbe 9/67-68.

¹⁹⁵ el-Ahzâb 33/57.

¹⁹⁶ el-Bakara 2/159.

¹⁹⁷ en-Nur 24/72-73.

¹⁹⁸ Âl-i İmrân 3/86-86.

¹⁹⁹ Hûd 11/18.

²⁰⁰ Hûd 11/59-60.

²⁰¹ er-Râ'd 13/25.

²⁰² el-İsrâ 17/60.

“zakkum” olduğu rivayetleri vardır.²⁰³ Bir de Kur’an-ı Kerim’de Allah (c.c)’ın lanetinin dışında kullar arasında lanetleme veya lanetleşme vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür. Allah’ın Peygamber (s.a.v)’e Necrân Hıristiyanlarını yalancıya karşılıklı lanet okumaya davet etmesini emretmesi,²⁰⁴ Cehennem ehlinin birbirlerini lanetlemeleri,²⁰⁵ eşine zinâ isnat eden erkeğin kendisinin yalancı olması durumunda kendi aleyhine Allah’ın la’netini istemesini kendisine Allah’ın emretmesi.²⁰⁶

D- el-BUĞZ (البُغْضُ)

Buğzun lügat manası, **الْحُبِّ** el-hubb (sevgi) kelimesinin zıddıdır.²⁰⁷ Kerih (çirkin) görmek, nefret etmek, öfkelenmek, sevmez olmak, kin,²⁰⁸ nefsin birşeyden tiksinişi²⁰⁹ birisi hakkında gizli ve kalbî düşmanlık beslemek, başkasına kin duymak, nefret etmektir.²¹⁰

Kur’an-ı Kerim’de **البُغْضُ** (buğz) kelimesi bu şekliyle yer almamaktadır. Ancak “şiddetli buğz etmek” manasında **البُغْضَاءُ** (el-bağdâ) kelimesi beş yerde bulunmaktadır. Bunlar; İslâm düşmanlarının Müslümanlar hakkındaki ağızlarıyla açıkladıkları ve içlerinde gizledikleri buğuzlarını (kinlerini) bildiren,²¹¹ Allah’ın, Hıristiyanların aralarına kıyamete kadar buğz (kin) ve düşmanlık koyduğunu haber veren,²¹² aynı şekilde Allah’ın Yahudilerin aralarına kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve buğz (kin) soktuğunu beyan eden,²¹³ şeytanın içki ve kumar ile Müslümanların aralarına düşmanlık ve buğz (kin) sokmak istediğini anlatan,²¹⁴ Hz. İbrahim ve O’nunla beraber olanların iman etmeyen kavimlerine “Sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve buğz (kin) belirmiştir” dediklerini hikâye eden²¹⁵ ayetlerdir.

²⁰³ Bkz. Yazır, a.g.e, V, 310-311.

²⁰⁴ Âl-i İmrân 3/61.

²⁰⁵ el-A’raf 7/38.

²⁰⁶ en-Nur 24/6-7.

²⁰⁷ el-Cevherî, a.g.e, I, 109.

²⁰⁸ Abdülfettah, a.g.e, I, 76.

²⁰⁹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 71.

²¹⁰ Özel, Sezaî, “Buğz,” **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, I, 330.

²¹¹ Âl-i İmrân 3/118.

²¹² el-Mâide 5/14.

²¹³ el-Mâide 5/64.

²¹⁴ el-Mâide 5/91.

²¹⁵ el-Mümtehine 60/4.

E- el-KERÂHIYYE (الكرَاهِيَّة)

el-Kerâhiyye, ke-ri-he fiilinden masdardır, lügatta; sevmenin zıddı, çirkin görmek, hoşlanmamak, istememek,²¹⁶ birşeyden nefret etmek,²¹⁷ meşakkat, sıkıntı, zorluk²¹⁸ demektir.

İçerisinde zorluk ve sıkıntı bulunan, hoşla gitmeyen, çirkin ve kötü görülen şey" demektir. " Kerh" ve "kürh"ün aynı manaya geldiğini söyleyenlerin yanı sıra bunlar arasında farklılığın bulunduğunu belirten dilciler de vardır. Kerh, insanın dıştan gelen baskı sonucunda katlanmak zorunda kaldığı meşakkati, kürh ise kendi iradesiyle katlandığı hoş olmayan bir durumu ifade eder. Bu da tabiatı itibariyle hoşlanmadığı ve akıl yahut dinin hükmü açısından tasvip etmediği hususlar olmak üzere iki türdür. Dolayısıyla bir kimsenin aynı şey için, "Bunu istiyorum, fakat kerih görüyorum" dediğinde, "Mizaç olarak onu istiyorum. Ancak akli veya şer'î bakımdan hoş görmüyorum" anlamını ya da bunun aksini kastetmesi mümkündür. Aynı kökten türeyen kerih "çirkin görülmüş, hoşla gitmeyen şey", ikrah da "bir kimseyi istemediği ve hoşlanmadığı bir fiili yapmaya zorlamak" anlamına gelmektedir.²¹⁹

Kur'ân-ı Kerim'de Allah, münâfıkların cihad karşısındaki davranışlarını kerih (çirkin) bulduğunu,²²⁰ Müslümanlara, küfrü, fıska ve isyanı kerih (çirkin, kötü) gösterdiğini,²²¹ mücrimler (günahkârlar), kâfirler, müşrikler kerih görseler de (istemeler de) hakkı hakim kılacağını ve batılın kökünü kazıyacağını,²²² insan eti yemenin Müslümanlara kerih (çirkin, kötü) geleceği gibi, gıybetin de aynı olduğunu,²²³ kâfirler kerih görseler bile Allah'a ihlasla duâ edilmesi gerektiği,²²⁴ dışından kerih görülen bazı şeylerde hayır olabileceği,²²⁵ münâfıkların mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad

²¹⁶ Enîs, a.g.e, II, 785.

²¹⁷ Abdülfettah, a.g.e, II, 160.

²¹⁸ Koca, Ferhat, "Mekrûh," D.İ.A, XXVIII, 581.

²¹⁹ Koca, Ferhat, "Mekrûh," D.İ.A, XXVIII, 581.

²²⁰ et-Tevbe 9/46.

²²¹ el-Hucurât 49/7.

²²² el-Enfâl 8/8; et-Tevbe 9/32 -33; Yunus 10/82; es-Saf 61/8-9.

²²³ el-Hucurât 49/12.

²²⁴ el-Gâfir 40/14.

²²⁵ en-Nisâ 4/19; el-Bakara 2/216.

etmeyi kerih (çirkin, kötü) gördükleri,²²⁶ kâfirlerin Allah'ın indirdiklerini ve rızâsını kerih görmelerinden dolayı, Allah'ın onların amellerini ibtâl ettiğini²²⁷ bildirmektedir.

F- el-İNTİKÂM (الْإِنْتِقَامُ)

(İntikâm) الْإِنْتِقَامُ kelimesi, نَقَمَ (ne-ka-me) fiilini اِفْتَعَلَ (iftiâl) babından masdar bir isimdir. نَقَمَ (ne-ka-me) nin manası ise, cezâ verdi, kınadı (hoş görmedi), ayıpladı demektir.²²⁸ الْإِنْتِقَامُ (İntikâm)'ın lügat manası ise, yapmış olduğu bir günahtan dolayı birisine cezâ vermektir.²²⁹

"Bu kelime öç alma, haksızlık yapanın haksızlığa uğrayan tarafından cezalandırılması, suç ve günah işleyeni gerektiği şekilde cezalandırma, kötülüğe ceza ile karşılık verme" manasında kullanılmaktadır.²³⁰

Kur'an-ı Kerim'de Firavun ve çevresindekilere,²³¹ Eyke halkına,²³² daha genel olarak eski peygamberlerin davetini reddedip onlara karşı suç işleyenlere,²³³ Allah tarafından verilen ceza yer yer intikam kelimesiyle ifade edilmektedir. Mâide Sûresinde, putperest iken müslüman olanların geçmişteki günahlarının affedildiği bildirildikten sonra eski kötülüğüne dönecek kimseyi Allah'ın cezalandıracağı belirtilirken yine intikam masdarından fiil kullanılmıştır²³⁴. Ayrıca dört ayette Allah'ın güçlü olduğu ve cezalandırıcılığı "azizün zü'ntikâm" şeklinde ifade edilmekte,²³⁵ üç ayette de aynı anlamda müntakım sıfatı geçmektedir.²³⁶ Bu ayetlerde Allah'a isnat edilen intikam kavramı tefsirlerde genellikle "Allah'ın, kendisine asi olan kişiye günahına uygun olarak ceza vermesi" diye açıklanmaktadır.²³⁷

²²⁶ et-Tevbe 9/81.

²²⁷ Muhammed 47/9-26-28.

²²⁸ Enis ve diğerleri, a.g.e, II, 949.

²²⁹ Abdülfettah, a.g.e, II, 284.

²³⁰ Çağrı, Mustafa, "İntikâm," D.İ.A, XXII, 356.

²³¹ el-A'raf 7/136; ez-Zuhuf 43/55.

²³² el-Hicr 15/79.

²³³ er-Rûm 30/47; ez-Zuhuf 43/25.

²³⁴ el-Mâide 5/95.

²³⁵ Âl-i İmrân 3/4; el-Mâide 5/95; İbrahim 14/47; ez-Zümer 39/37.

²³⁶ es-Secde 32/22; ez-Zuhuf 43/41; ed-Duhân 44/16.

²³⁷ Çağrı, Mustafa, "İntikâm," D.İ.A, XXVII, 356.

G- el-MAKT (المَكْت)

Lügatta, birisine çok kızmak, buğzetmek, son derece şiddetli bir şekilde kızmaktır. Bu lafız buğz kelimesinden daha özel mana ifade eder.²³⁸ Kötü bir işten dolayı birisine öfkelenmek²³⁹ manasına gelen “makt” kelimesi, cahiliyye döneminde bir kişinin babasının eşi ile evlenmesine denirdi.²⁴⁰

المَكْت Makt kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de beş yerde geçmektedir. Birincisi yukarıda belirtilen cahiliyye dönemindeki kişinin babasının eşi ile evlenmesinin çok çirkin olduğunu belirten ayettir.²⁴¹ İkinci ayette kıyamet günü kâfirlere bir münâdî tarafından “Allah’ın kendilerine olan maktın (öfkenin) onların öfkesinden daha fazla olduğunu” haber verdiğini bildiren ayettir.²⁴² Üçüncü ayet aynı sürede “delilsiz olarak Allah’ın ayetleri hakkında tartışanların, Allah katında ve Mü’minler yanında ancak makta (gazaba ve öfkeye) yol açacağını beyan eden ayettir.²⁴³ Dördüncü ayette kâfirlerin küfürlerinin Allah katında öfke ve hüsranlığı artıracığı bildirilmektedir.²⁴⁴ Beşinci ayette ise, Müslümanların yapmayacak şeyleri söylemelerinin Allah katında en büyük nefret olduğu anlatılmaktadır.²⁴⁵

---

²³⁸ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, IV, 102.

²³⁹ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, IV, 515.

²⁴⁰ el-Cevherî, a.g.e, II, 554.

²⁴¹ Bkz. en-Nisâ 4/22.

²⁴² Gâfir 40/10.

²⁴³ Gâfir 40/35.

²⁴⁴ Fâtır 35/39.

²⁴⁵ es-Saf 61/3.

İKİNCİ BÖLÜM

**KUR'ÂN'DA ALLAH'IN RÂZİ OLDUĞU VE OLMADIĞI
BELİRTİLEN İNANÇ, VARLIK, KİŞİ VE AMELLER**

I- ALLAH'IN RÂZİ OLDUĞU BELİRTİLEN İNANÇ, KİŞİ VE AMELLER

Allah'ın rızâsını istemekle ilgili Kur'an'da sekiz ayet yer almakta ve beş tanesi "ibtigâ" mastarı ile, ikisi bu mastarın muzarisiyle geçmektedir. Bu ayetler ise:

مِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

“İnsanlar arasında, Allah'ın rızâsını kazanmak için canını verenler vardır. Allah kullarına karşı şefkatlidir.”²⁴⁶

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Allah'ın rızâsını kazanmak ve kalplerini sağlamlaştırmak için mallarını sarfedenlerin durumu, yüksekçe bir tepede bulunan, bol yağmur aldığında yemişlerini iki kat veren, bol yağmur yağmasa bile çisintisi düşen bir bahçenin durumu gibidir. Allah işlediklerinizi görür.”²⁴⁷

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Ancak sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi gözeten kimseler müstesna, onların gizli toplantılarının çoğunda hayır yoktur. Bunları, Allah'ın rızâsını kazanmak için yapana büyük ecir vereceğiz.”²⁴⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرُّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

“Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin.

²⁴⁶ el-Bakara 2/207.

²⁴⁷ el-Bakara 2/265.

²⁴⁸ en-Nisa 4/114.

Onlar, size gelen gerçeği inkar etmişken, onlara sevgi gösteriyorsunuz; oysa onlar, Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan ötürü sizi ve Peygamberi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer sizler benim yolumdan savaşmak ve rızâmı kazanmak için çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Ben, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. İçinizden onlara sevgi gösteren kimse, şüphesiz doğru yoldan sapmıştır.”²⁴⁹

ثُمَّ قَفَيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَيْنَا بِعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَاتَّبَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً
وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ
فَاسْقُونَ

“Sonra bunların izinden ard arda peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, ona İncil'i verdik ve ona uyanların yüreklerine bir şefkat ve merhamet koyduk. Uydurdukları ruhbanlığa gelince onu, biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızâsını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükafatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.”²⁵⁰

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْطَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ
فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun beraberinde bulunanlar, inkarcılara karşı sert, birbirlerine merhametlidirler. Onları rukua varırken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk dilerken görürsün. Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar. İşte bu, onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncil'de de söyle vasıflandırılmışlardı: Filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ekincilerin hoşuna giden ekin gibidirler. Allah böylece bunları çoğaltıp kuvvetlendirmekle inkarcıları öfkelenendirir. Allah, inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlama ve büyük ecir vaat etmiştir.”²⁵¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشُّهُرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا
وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

²⁴⁹ el-Mümtehine 60/1.

²⁵⁰ el-Hadid 57/27.

²⁵¹ el-Fetih, 48/29.

“Ey iman edenler! Allah'ın alâmetlerine, haram aya, kurbanlık hediyelere, gerdanlıklarına ve Rablerinden lutuf ve rızâ bekleyerek Kabe'ye yönelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan çevirdiklerinden dolayı bir topluma karşı olan kininiz, sizi saldırıya sevk etmesin. İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.”²⁵²

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Allah o kitabla rızâsına uygun hareket edenleri selamet yollarına iletir. Onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları dosdoğru yola sevk eder.”²⁵³

A- ALLAH'IN RÂZİ OLDUĞU BELİRTİLEN İNANÇ: İSLÂM VE İMAN

Şüphesiz Allahü Teâlâ'nın seçtiğini ve râzı olduğunu belirttiği din, insanlık tarihi ile başlayan bütün peygamberlerin davet ettiği ve kıyamete kadar da devam edecek olan, her türlü şirkten uzak, sadece ve sadece Allah'a kul olma ve O'nun dışındaki bütün ilâhları inkâr ve red etme ilkesine dayalı, tevhid, adalet ve istikâmeti esas alan en mükemmel ve tek olan İslâm'dır. Dolayısıyla bazı insanların uydurdıkları ve başkalarına gerçek din olarak sundukları veya Allah tarafından gönderildiği halde, sonradan insanlar eliyle tahrifata uğrayan ve Rasûlullah (s.a.v)'in din-i mübin-i İslâm'ı tebliğinden sonra neshedilen bütün dinler batıl hükmündedir. O halde insanlık Allah'ın rızâsını ve cennetini istiyorsa, İslâm'a ve Kur'an'a sınıksız sarılmak zorundadır.

Süleyman Ateş'in bu konudaki görüşleri şöyledir: Allah'ın rızâsı, O'na kulluk ve itaatle sağlanır. Allah, bütün elçileri aracılığı ile insanlar için tek din koymuştur ki bu da yalnız Allah'a tapmak, yalnız O'na kul olmaktır. İşte bütün elçiler aracılığı ile insanlara duyurulan bu din zaman içinde geliştirile geliştirile son şekliyle Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından duyurulmuştur.²⁵⁴ Allah Teâlâ bu hususu şöyle açıklamaktadır:

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

²⁵² el-Mâide 5/2.

²⁵³ el-Mâide 5/16.

²⁵⁴ Ateş, a.g.e, XVII, 521.

“Bugün sizin için dîninizi olgunlaştırdım, size ni'metimi tamamladım ve size dîn olarak İslâm'a râzı oldum.”²⁵⁵

Bu ayet-i kerimenin cuma ve arefe günü yani iki bayramın birleştiği gün nâzil olduğu Hz. Ömer (r.a) ve İbn Abbas (r.a) tarafından rivâyet olunmuştur. Ayrıca bugünden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) nihayet seksen bir veya seksen iki gün kadar yaşadı ve bundan sonra dini hükümlerde ne bir fazla, ne bir nesh, ne bir tebdil (değiştirme) vaki olmadı. Bununla Hz. Peygamber'e peygamberlik görevinin sonu ve böylece vefatının yaklaştığı haber verilmiş oluyordu.²⁵⁶

Peygamberlerin insanlara duyurduğu tevhîd dini olan İslâm'dan başka bir din, Allah'ı râzı etmez. Çünkü Mevla şöyle buyurmaktadır :

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa, bilsin ki, (o dîn) ondan kabul edilmeyecek ve o, âhirette kaybedenlerden olacaktır.”²⁵⁷

Yürekten inanan insan, İslâm'ın gönüllere yerleşmesi, insanların, özgürce Allah'a tapmalarının sağlanması için hiçbir özveriden kaçınmamalı, gerektiğinde bu uğurda canını da vermelidir. Bu hususu ise Allah (c.c) şu şekilde haber vermektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ
فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

“Ey inananlar, size ne oldu ki: "Allah yolunda topluca savaşa çıkın!" dediği zaman yere çakılıp kaldınız? âhiretense dünyâ hayâtına mı razı oldunuz? Ama dünyâ hayatının geçimi, âhiretin yanında pek azdır.”²⁵⁸

Ayette zikri geçen dinden maksadın İslâm dini olduğu müfessirler tarafından belirtilmiştir. Ayrıca, (Din olarak sizin için İslamiyet'i beğendim) cümlesinin “hal cümlesi” olduğu, dolayısıyla ayetin manasının: “O’nu diğer dinler arasından seçtim ve size bildirdim ki, râzı olunan tek din odur. Kim onun dışında bir din ararsa o ondan kabul edilmeyecektir” olduğu bildirilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁵ el-Mâide 5/3.

²⁵⁶ Yazır, Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam ve diğerleri, Azim Dağıtım, ty, İstanbul, III, 159.

²⁵⁷ Âl-i İmrân 3/85.

²⁵⁸ et-Tevbe 9/38.

²⁵⁹ en-Nesefî, a.g.e, I, 379.

رَضِيْتُ (Râzı oldum) fiilinin “seçtim” manasına geldiğinden rızâ kelimesinin manası anlatılırken bahsedilmişti.

İşte Hak Teâlâ'nın bu yüce dini kemâle erdirmesi, bizim üzerimizdeki nimetini tamamlayıp, İslam'ı tek din olarak seçmesi gibi büyük lütufları yanında, ayrıca iman edip, salih amel işleyenlere, beğenip seçtiği bu dini temelli yerleştireceğini va'd ettiğini Allah şu şekilde bildirmektedir:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“Allah, içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kılacağına, onlar için beğendiği dini temelli yerleştireceğine, korkularını güvene çevireceğine dair söz vermiştir. Çünkü onlar Bana kulluk eder, hiçbir şeyi Bana ortak koşmazlar. Bundan sonra inkar eden kimseler, işte onlar artık yoldan çıkmış olanlardır.”²⁶⁰

Allah, bu ayette iman edip, salih amel işleyenlere üç tane vaadde bulunuyor. Bunların birincisi, yeryüzünün hakimiyetini onlara vereceğini, ikincisi, onlar için râzı olduğu (beğenip seçtiği) dini (İslam'ı), kuvvetlendirip, kalplere yerleştirmeye ve bütün dinler üzerine hakim kılmak suretiyle yeryüzüne hakim kılacağını, üçüncü olarak da onları korktuklarından emin kılıp, onlara tam bir emniyet vereceği sözünü veriyor. Bunu ise, onların kendisine her türlü şirkten uzak olarak gerçek bir tevhid üzere ibadet (kulluk) ettikleri için yaptığını (yapacağını) beyan etmektedir. Burada zikrolunan Allah'ın râzı olduğu (seçip beğendiği) dinden maksadın İslâm dini olduğunu bir çok müfessir kabul etmiştir.²⁶¹

Yüce Mevlâ'nın râzı olduğu/sevdiği inançlardan birisi de, tevhide dayalı her türlü şirk şâibesinden uzak imandır. Allah Teâlâ hakiki manada iman edip, sâlih amel işleyenlerin insanların en hayırlısı olduklarını, mükâfat olarak kendilerine altlarından ırmaklar akan cennetlerin verileceğini ve Allah'ın onlardan, onların da Allah'tan râzı olduklarını şu ayet ile belirtilmektedir:

²⁶⁰ en-Nur 24/55.

²⁶¹ Bkz. er-Râzî, a.g.e, XXIV, 23; el-Kurtubî, a.g.e, V, 4692 ; Âlûsî, a.g.e, XVIII, 203.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ جَزَاءُ لَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ حَشِيَ رَبَّهُ

“İnanan ve güzel amel işleyenler de insanların en hayırlılarıdır. Rableri katında onların mükâfatı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Orada ebedî olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat, Rabbine saygı gösterene mahsustur.”²⁶²

Bütün bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi, Allah'ın kendisinden râzı olduğu inanç Allah'a tevhîd akidesi iman ve O'na teslim olmak manasına gelen İslâm'dır.

B- ALLAH'IN KENDİSİNDEN RÂZİ OLDUĞU BELİRTİLEN KİŞİLER

1. Peygamberler

Yüce Allah'ın (c.c) kendilerinden râzı olduğu ve kendilerini sevdiği kulların başında peygamberler gelmektedir. Allah Teâlâ'nın bütün peygamberleri sevdiğinden ve onlardan râzı olduğundan şüphe yoktur. Çünkü peygamberler; ismet, emanet, fetenet, sıdk, tebliğ ve bunun gibi üstün ahlakî meziyetlerle bezenmiş, adil, mümtaz kullar olup, Allah'ın insanlar için üsve-i hasene olarak seçtiği kullardır. Bundan dolayı bütün peygamberler Allah'ın sevgisine ve rızâsına mazhar olmuşlardır.

İşte Allah seçip râzı olduğu bu peygamberlere gaybî bir takım bilgileri vereceğini şu şekilde beyan etmektedir:

إِلَّا مَنْ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا

“Ancak seçtiği elçiye açar. Çünkü onun önünden ve ardından gözetleyiciler salar.”²⁶³

Bir önceki ayette Allah, gaybı bildiğini, fakat gaybı üzerine bir kimseyi apaçık haberdar etmediğini “O bütün gaybı bilir. Fakat gaybını hiç kimse açmaz”²⁶⁴ ayetiyle bildirdikten sonra bunun bir istisnası olduğunu, o istisnanın ise kendisinin seçtiği ve râzı olduğu Rasûl olduğunu mezkûr ayet ile bildirmiştir.

²⁶² el-Beyyine 98/7-8.

²⁶³ el-Cin 72/27.

²⁶⁴ el-Cin 72/26.

“Beklemek, yol gözlemek”manasına gelen rasad (رَصَدًا) kelimesinden hareketle o seçtiği ve râzı olduğu Rasûlleri meleklerin koruduğu ve onlardaki gaybî bilgilere ulaşmalarına engel oldukları müfessirler tarafından belirtilmiştir.²⁶⁵

Allah, râzı olduğu bazı Peygamberlere bazı gaybî bilgileri verdiğini bildirdiği gibi, başka ayetlerde de İsmâil (a.s)’dan ve O’nun bazı meziyetlerinden bahsettikten sonra aynı zamanda kendisinin Allah’ın rızâsına nail olduğunu şöyle haber vermektedir:

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا . وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا

“Kitap’da İsmâil’e dair anlattıklarımızı da an. Çünkü o sözünde doğru bir kimse idi, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi. Çevresinde bulunanlara namaz kılmalarını, zekat vermelerini emrederdi. Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti.”²⁶⁶

Bazı müfessirler Hz. İsmail (a.s)’ın Allah’ın rızâsına nail olmasının sebebinin, O’nun va’dini hakkıyla yerine getirmesine, söz ve fiillerinde son derece doğru olmasına, her ne söz verirse mutlaka onu yerine getirip, verdiği söz gereği üç gün, hatta bir yıl bekleyip, sonra yerine dönmesine yani, sözlerinin ve fiillerinin doğru olması bağlamaktadırlar.²⁶⁷

Bazı müfessirler ise, Hz. İsmail (a.s) Allah’ın rızâsına ermesinin sebebinin, kendi aşiret veya ümmetine namaz ve zekat gibi bedenî ve malî ibadet olan iki önemli taatı emretmesi kulluk ve peygamberlik vazifelerini en güzel şekilde yerine getirmesi olarak açıklamaktadır.²⁶⁸ İşte Hz. İsmâil (a.s)’ın bu dört önemli vasfı, toplumun manevi ve sosyal dengesini sağlayan faktörlerdir.²⁶⁹

Ayrıca Neml Sûresi’nde Hz. Süleyman (a.s)’ın, Ahkâf Sûresi’nde ise salih bir kulun (ki bu kulun Hz. Ebu Bekir olduğu rivayetleri vardır) Allah Teâlâ’dan kendisinin de râzı olacağı salih bir ameli ilham etmesi için şöyle dua ettikleri bildirilmektedir:

وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ

²⁶⁵ Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, **Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, Ty, İstanbul, VIII, 3869; Yazır, a.g.e, VIII, 387-388.

²⁶⁶ Meryem 19/54-55.

²⁶⁷ ez-Zuheylî, Vehbe, **et-Tefsiru’l-Münir**, Dâru’l-Fikri’l- Muasır 1. Baskı, 1991, Beyrût. XVI, 117.

²⁶⁸ Bilmen, a.g.e, IV, 2033.

²⁶⁹ Yıldırım, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri**, Anadolu Yayınları, 1987, İzmir, VII, 3741.

"Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve (râzı) hoşnut olacağın iyi iş yapmamı gönlüme getir"²⁷⁰

Görüldüğü gibi Hz. Süleyman (a.s) ve salih kul, Allahü Teâlâ'dan kendisine ve anne babasına verdiği nimetlere şükretme ve kendisinin de râzı olacağı salih amel işleyebilme hususunda yardım istemektedir. Buradan anlıyoruz ki, nimetlere şükretmek veya salih amel işlemek ayrı şey, bu amellerin Allah'ın râzısına muvafık olup, Allah'ın kabul etmesi ayrı şeydir. Dolayısıyla bir peygamberin dahi bu muvaffakiyeti elde edebilmek için Allah'tan yardım istediğine şahid olmaktadır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a göre buradaki salihan (صَالِحًا) kelimesinin tenvinli gelmesi tâ'zim için, yani büyük bir iş olduğunu ifade etmek içindir. Yahut çokluk ifadesi içindir. Birçok iş demektir. Yahut da bir çeşit tekliktir ki salih amel cinsinden Allahü Teâlâ'nın rızâsını özellikle celbedecek bir çeşit amel, rızâyı gerektirecek itaat demektir.²⁷¹

el-Ahkâf Sûresi'ndeki ayet-i kerimenin Hz. Ebu Bekir (r.a) hakkında nazil olmasının ispatı hakkında Fahrüddîn Râzî şu delilleri sunmaktadır: Hz. Ebu Bekir (r.a)'nın hem annesi, hem de babası iman etmiştir. İbn Abbas (r.a) diyor ki: Allah kendisine birçok salih amel nasip etmiş, müşriklerin elinde işkence gören dokuz sahabeyi satın alıp azad etmiş, kız ve erkek bütün nesli iman etmiştir. Sahabe-i kirâm arasında bu şekilde hem anne babası hem de bütün evladları iman etmiş başka birisi yoktur.²⁷²

Şüphesiz ki Müslümanın şiarı; nimete şükür, belâya sabırdır. Ancak o, şükrederken de Allah'a muhtaç olduğunu, Allah kendisine yardım etmezse her şeyde olduğu gibi buna da muktedir olamayacağı bilincindedir. Dolayısıyla hem Hz. Süleyman (a.s) 'ın hem de o salih kulun (Hz. Ebû Bekir (r.a))'ın Allah'a iltica ederek bu şekilde dua ettiği görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Süleyman (a.s) ve Hz. Ebû Bekir (r.a)'ın Allah'tan salih ameli kendilerine ilham etmesi için dua ettiklerini haber verdiği gibi, Hz. Zekeriyâ (a.s)'ın da hayatının sonuna doğru ilâhî davayı idâme ettirebilecek ve kendisinden bizzat Allah'ın da râzı olacağı bir çocuğun kendisine bahşedilmesini Allah'tan istediğini haber vermektedir. Çünkü salih bir çocuk hem Allah'ın insana ihsan ettiği en büyük dünya nimetlerindendir, hem de, kişinin soyunu ve davasını devam ettirecek bir temsilcisidir. Ayrıca kendisi vefat

²⁷⁰ en-Neml 27/19; el-Ahkâf, 46/15.

²⁷¹ Yazır, a.g.e, VII, 107.

²⁷² er-Râzî, a.g.e, XXVIII, 19.

edince duasıyla onun amel defterinin kapanmamasına vesile olacak üç âmilden birisidir. Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنبِي خَفْتُ الْمَوَالِي مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرِثُنِي وَيَرِثْ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

“Doğrusu, benden sonra yerime geçecek yakınlarımın iyi hareket etmeyeceklerinden korkuyorum. Karım da kısırdır. Katından bana bir oğul bağışla ki, bana ve Yakup oğullarına mirasçı olsun. Rabbim! Onun, rızânı kazanmasını da sağla.”²⁷³

“Onu rızâna mazhar kıl” ayetinin manası; yani katında söz ve fiil bakımından da makbul ve râzı olunmuş kıl. Yani onu amel-i salihde muvaffak kıl. Hz. Zekeriyâ (a.s) sanki çocuğun âlim ve âmil olmasını talep etmektedir. Veya onu kullarının arasında peşinden gidilir bir önder kıl.²⁷⁴

Ayrıca Kur’ân-ı Kerim, Süleyman (a.s) ve Zekeriyâ (a.s)’ın Allah’ın rızâsını kazanacak salih amel istediklerini haber verdiği gibi Allah rızâsını kazanma konusunda Hz. Musa (a.s)’dan haber vermektedir. Şöyle ki, Hz. Musa (a.s)’ın Allah’ın va’dettiği yere zamanından önce gelmiştir. Allah Teâlâ’nın kendisine:

وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى

“Ey Musa ! Seni kavminden -ayırıp- aceleye düşüren nedir?”²⁷⁵ sorusuna “Senin râzı (hoşnut) olman için bunu yaptım” dediğini bildirmektedir:

قَالَ هُمْ أَوْلَاءُ عَلَى أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى

Musa: «Onlar ardımdadır, Rabbim! Hoşnut olman için Sana acele geldim» dedi.²⁷⁶

Her şeyde teenni ile hareket etmek asıl olduğu halde, burada Allah’ın rızâsı söz konusu olunca Hz. Musa (a.s)’ın bu kâideye uymayarak, Allah’ın emrine imtisal hususunda alelacele hareket etmiş ve kavminin başına da kendisinden naip olarak kardeşi Hz. Harun (a.s) bırakmıştır.

²⁷³ Meryem 19/5- 6.

²⁷⁴ Arslan, Ali, **Büyük Kur’an Tefsiri (Hulâsâtü’t-Tefâsîr)**, Arslan Yayınları, İstanbul, ty. XI, 61.

²⁷⁵ Tâhâ 20/83.

²⁷⁶ Tâhâ 20/84.

2. Sahâbe-i Kirâm

Kur’’an-ı Kerim’de Allah’ın kendilerinden râzı (hoşnut, memnun) olduğunu bildirdiği ikinci tâife ise, Rasûlüllah (s.a.v)’in güzide ashabıdır. Bu mevzuda iki ayet mevcuttur. Birincisinde Yüce Allah, Muhacir ve Ensâr’dan ilk önce İslâm’a girenlerden ve onlara ihsan (güzel ameller) ile tabi olanlardan râzı olduğunu, onların da Kendisinden râzı olduklarını, onlar için içlerinde ebedi olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladığını bildirmektedir. Malını, mülkünü, evini ve yurdunu sırf Allah rızâsı için terk ederek, Medine’ye hicret eden Muhacirler ve onlara dünyada benzerine rastlanması mümkün olmayacak şekilde sahip çıkan ve onlara en güzel bir şekilde kardeşlik muamelesi yapan Ensâr. Ve Allah için her şeyini fedâ etmeye amâde Rasûlüllah (s.a.v)’in “Fedâke ebî ve ümmî ya Rasûlüllah” (Sana anam-babam fedâ olsun ey Allah’ın Rasülü) diyen o güzide İslâm toplumu. İşte bu Müslümanlardan Kendisinin râzı olduğunu şu ayet-i kerimeyle haber vermektedir:

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Muhâcir ve Ensâr'dan İslâm'a ilk önce girenlerin başta gelenleri ve iyi amellerle onların ardınca gidenler var ya, işte Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allah'dan râzı oldular ve onlara, altlarında ırmaklar akan cennetler hazırladı ki, içlerinde ebedi kalacaklar. İşte büyük ve muhteşem kurtuluş budur.”²⁷⁷

Ayrıca Cenâb-ı Hak Kur’ân’da yurtlarından ve mallarından edilmiş, Allah’ın lütfunu ve rızâsını isteyen ve Allah ve Rasûlü’ne yardım eden sadık Muhacirleri övmüş ve onlara savaş ganimeti verilmesi gerektiğini bildirmiştir:

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

“Allah’ın verdiği bu ganimet malları bilhassa; yurtlarından ve mallarından edilmiş o-lan, Allah’tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah’ın dinine ve peygamberine yardım eden muhacir fakirleridir. İşte doğru olanlar bunlardır.”²⁷⁸

Bu ayet-i kerimeden önce Yüce Allah savaş ganimetlerinin kimlere verileceğini beyan etmiştir. Bu ayet ise önceki ayetin devamı şeklinde, ganimet verilecek başka bir

²⁷⁷ et-Tevbe 9/100.

²⁷⁸ el-Haşr 59/8.

sınıfı izah etmektedir. Kendilerine ganimet verilecek o sınıf, “Allah’tan bir lütuf ve rızâ dileyen, Allah’ın dinine ve Peygamberine yardım eden muhacir fakirlerdir. Burada, kendilerine ganimet verilecek, yurtlarından ve mallarından çıkarılmış muhacirlerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Bu özelliklerinden birincisi; Allah’tan bir lütuf dilemeleridir. Lütuftan maksadın dünyada rızık olduğu şeklinde tefsir edilmiştir. Yani Muhâcir Müslümanların dünyada Allah’tan helâl bir rızık talep ettikleri, ikincisi, ahirette Allah’ın rızâsını istedikleri bildirilmektedir.²⁷⁹

İkinci ayette ise Bey’atü’r-Rıdvân’da hazır bulunan Sahâbe-i Kirâm’dan (r.a) râzı olduğunu şöyle bildirmektedir:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا

“Andolsun o ağacın altında (Hudeybiye’de) sana bey’at ederlerken Allah, mü’minlerden râzı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş onlara güven indirmiş ve onları pek yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır.”²⁸⁰

Bu ayet-i kerimenin Hudeybiye’de Rasûlüllah (s.av.) Efendimizin elçi olarak gönderdiği Hz. Osman (r.a.)’ın alıkonulması, göz hapsinde tutulması, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve Müslümanlara ise Hz. Osman (r.a.) şehid edildi şeklinde bir haber ulaşması üzerine Peygamber (s.a.v.) ‘in “O kavimle savaşmadan gitmeyiz” diyerek nidâcısı vasıtasıyla: “Haberiniz olsun ki Rasûlüllah’a Ruhu’l-Kudüs indi de O’na bey’ati emretti, hemen çıkın Allahü Teâlâ adına Peygambere bey’at edin” nidâsıyla bütün Müslümanlar bey’at etmeleri üzerine nazil olduğu rivâyet edilmiştir. Bu bey’at ise bir ağacın altında gerçekleşti.²⁸¹

Kulun Allah’tan râzı olması, Allah’ın takdiri sonucu meydana gelen bir takım olumsuzlukları çirkin görmemesi, Allah’ın kuldân râzı olması ise, onu emirlerine sarılan, yasaklarından kaçınan olarak görmesidir. Burada bey’at sırasında durumları zikredilenler Allah’ın kendilerinden râzı olduğu kullardır. Ki onların sayısı sahih olan görüşe göre bin dört yüzdür. Bin beş yüz olduğu da söylendi. İşte ayet bu bâti “Bey’atü’r-Rıdvân” olarak isimlendirdi. Onların bey’ati Kureyş’le savaşmak ve asla kaçmamak üzerine idi. Başka bir rivayete göre ashab-ı kirâm ölümüne savaşmak üzere Rasûlüllah (s.a.v.)’e biat ettiler. “Allah onların kalplerinde olanı bildi” cümlesi “sana biat edenler cümlesine âttıdır. Yani Allah’ın onlardan râzı olması Rasûlüllah (s.a.v.)’e biat ederken kalplerindeki doğruluk ve

²⁷⁹ Bkz. Âlûsî, a.g.e, XXVIII, 51.

²⁸⁰ el-Fetih 48/18.

²⁸¹ Yazır, a.g.e, VII, 168-169

samimiyetlerini bilmesinden dolayıdır demektir. “Onlara güvenlik verdi” yani onlara kalblerini bağliyerek veya barış ile iç huzuru verip nefislerine sukuneti yerleştirdi. وَأَتَابَهُمْ
“Onlara sevab verdi.” Sevab, insana ameline karşılılık olarak dönen şeydir ki, hem hayır hem de şer için kullanılır. Genellikle hayır için kullanılır. Sevab verme sevimli şeylerde kullanılır. Ancak istiâre yoluyla kötü şeylerde de kullanılır. “Ve yakın fetih verdi.” Buradaki yakın fetihten maksat Hayber’in fethidir.²⁸²

Bu ayet ve tefsirlerden anlıyoruz ki, Allah’ın râzı olduğu başka bir toplum, Allah yolunda ölüm pahasına da olsa hiç gözünü kırpmadan Hudeybiye’de Kureyş’li müşriklerle savaşmak için Rasûlüllah (s.a.v.)’e bîat eden sahabe-i kirâmdır. “Nüzûlü sebebinin hususî olması hükmün umumî olmasına mâni değildir” kâidesi gereğince hiç şüphesiz Allah için mücâdele eden ve her türlü fedakârlığa hazır olan her müslüman bu cemaate dahildir.

3. Mü’min Erkek ve Kadınlar

Mevlâ Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de mü’min erkek kadınlara altlarından ırmaklar akan cennetler, son derece güzel meskenler ve Adn cennetlerini va’d ettikten ve orada ebedî olarak kalacaklarını bildirdikten sonra, onlara en büyük kazanç olarak Allah’tan bir rıdvân (وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ) yani Allah’ın kendilerinden râzı olduğunu bildirdiğini, dolayısıyla onların en büyük rızâyâ kavuştuklarını şöyle haber vermektedir:

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Allah mümin erkeklere ve kadınlara, temelli kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetler, Adn cennetlerinde hoş meskenler vaatetmiştir. Allah’ın hoşnut olması en büyük şeydir. İşte büyük kurtuluş budur.”²⁸³

²⁸² el-Bursevî, İsmail Hakkı, **Tenvîru’l-Ezhân min Tefsîri Rûhi’l-Beyân**, İhtisar, Muhammed Ali Sâbûnî, Daru’s-Sâbûnî, 1. Baskı, Kahire, 1988. IV, 101.

²⁸³ et-Tevbe 9/72.

C- ALLAH'IN RÂZİ OLDUĞU/SEVDİĞİ BELİRTİLEN AMELLER

1. Şükür

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de kullarının küfretmesinden râzı olmadığını buna mukâbil kullarının şükretmeleri halinde onlardan râzı (hoşnut) olacağını bildiriyor. Hz. Süleyman (a.s) ve Hz. Ebu Bekir (r.a)'ın Allah'a şükretme ve salih amel işleyebilme hususunda Allah'tan yardım istediklerini görmüştük. Burada ise Allah, kulların şükretmelerinden râzı olduğunu bize haber vererek şöyle buyurmaktadır:

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

“Eğer şükrederseniz sizden râzı (hoşnut) olur.”²⁸⁴

Allah'ın râzı olmadığı ameller bahsinde de görüleceği gibi, Allah'ın râzı olmadığı fiillerden birisi ve belki de ilki küfürdür, nankörlüktür. Küfür hak ve hakikati, kendisine bahşedilen nimeti görmemek, bahşedeni tanınamaktır. Yani, nimete nankörlük etmek, mün'imi (nimeti vereni) inkâr etmektir. Nimeti unutmak ve üstünü örtmektir.²⁸⁵

Şükür ise sözlükte, nimeti düşünmek ve onu açıklamak manasına gelir. Denildi ki; şükür, iyilik yaparı bilinen övgülerin en uygunu ile methetmektir. ل (Lam) harf-i cerri ile geçişli olması en fasih olanıdır. Şükrân, küfrânın zıddıdır. Şükür ise (şakir) manasına gelir ki, az bir ot ile yetinerek beslenen hayvana şükür (şâkir) denilir.²⁸⁶

Şöyle de denilmiştir: eş-Şükr kelimesi, keşfetmek manasına gelen el-keşr kelimesinden dönüşmüştür.²⁸⁷

Türkçe'de Allah'a karşı minnettarlık için şükür, insanlara karşı minnettarlık için teşekkür kelimeleri kullanılır.²⁸⁸

Şükür üç kısımdır. Birincisi kalp ile şükürdür ki, nimeti düşünmektir. İkincisi dil ile şükür olup, nimeti vereni övmek manasına gelir. Üçüncüsü ise, azalar ile yapılan şükürdür. Bu da nimeti ihsan edene karşı layık olduğu şekilde organlarla karşılık vermektir.²⁸⁹

Ayet-i Kerime'nin tefsiri ise şöyledir: Ey insanlar!, (şükr ederseniz) imân şerefine ulaşmanızı takdir ederek ondan dolayı Cenab-ı Hak'ka şükreder, üzerinize düşen şükür vazifesini yerine getirmeye çalışırsanız (onun için) o Kerem Sahibi Yaratıcı sizden (râzı

²⁸⁴ ez-Zümer 39/7.

²⁸⁵ el-Cürcânî, a.g.e, s. 155.

²⁸⁶ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, III, 334.

²⁸⁷ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 283.

²⁸⁸ Çağrı, Mustafa, “Şükür,” **D.İ.A.**, İstanbul, 2010, XXXIX, 259.

²⁸⁹ er-Râgıp el-İsbahânî, a.g.e, s. 389.

olur) çünkü o şükür, sizin için dünyevî ve uhrevî saadete bir vesiledir.²⁹⁰

2. Amel-i Salih

Yüce Allah iman edip salih amel işleyenleri Kur'an'ın bir çok yerinde övmüştür. Bir de onların insanların en hayırlısı olduğunu, onların mükâfatının altlarından ırmaklar akan cennetlerde ebedi olarak kalmak olduğunu ve buna ilaveten Allah'ın kendilerinden, kendilerinin de O'ndan râzı olduğunu, bu durumun da ancak Rabb'inden hakkıyla korkanlara mahsus olduğunu şu ayetiyle bize haber vermektedir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ جَزَاءُ لَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

“İnanan ve güzel amel işleyenler de insanların en hayırlılarıdır. Rableri katında onların mükâfatı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Orada ebedî olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat, Rabbine saygı gösterene mahsustur.”²⁹¹

Bu ayet-i kerimelerden anlıyoruz ki, Allah'ın bu kullardan râzı olduğunu bildirmesi, bedeni mükâfat olan cennet nimetlerinin dışında, ruhanî bir mükâfat olup, cennet nimetlerinin daha üstünde bir mükâfattır. Bu kullar ile Allahü Teâlâ arasında rızâyâ dayalı bir bağ vardır. Tıpkı يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ “Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever”²⁹² ayet-i kerimesinde Allah ile mezkur kulların arasındaki sevgi bağı gibi. Aynı şekilde Fatıha Sûresi'nde sırat (صِرَاطٌ) kelimesinin iki defa zikredildiği gibi. Yani buradan hem Allah'tan kula, hem de kuldân Allah'a giden iki iki yolun olduğu görülmektedir.²⁹³

²⁹⁰ Bilmen, a.g.e, VI, 3065.

²⁹¹ el-Beyyine 98/7-8.

²⁹² el-Maide 5/54.

²⁹³ er-Râzi, a.g.e, I, 209.

3. Allah Korkusu (Takvâ)

Takvâ kelimesi, korudu manasına gelen vekâ (وقا) fiilinin sözlükte "korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek, dindar olmak, itaat etmek, korkmak, çekinmek" manalarına gelen vikâye (وقاية) mastarından türemiş bir isimdir.²⁹⁴

Bu kelimenin aslı ise vakyendir. Başındaki vav te'ye, sonundaki ye ise vava dönüştürülmüş ve تَقْوَى (takva) olmuştur.

İslamî ıstılâhtaki manası ise; Allah'ın emirlerini yerine getirip, yasaklarından kaçınarak O'nun azabından korunmak demektir.²⁹⁵

Takvâ; ittikâ, tâki, etkâ, müttakî gibi diğer türevleri ve fiil şekilleri Kur'an-ı Kerim'de 285 yerde geçmektedir.²⁹⁶

Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö. 816 / 1413) takvâ lafzını ıstılâhî olarak; takva, "Allah'a itaat ederek azabından sakınmaktır, bu da ceza almayı haklı kılan davranışlardan nefsi korumak suretiyle gerçekleşir" şeklinde tarif eder. el-Cürcânî'ye göre, ibadette takvâdan ihlâs, ma'siyetteki takvâdan ise terk etme ve sakınma kasdolunur.²⁹⁷ Ayrıca takvâ, kulun Allah'tan başka her şeyden korunması, şeriatın edebini muhâfaza etmesi, kişiyi Allah'tan uzaklaştıran her şeyden kaçınması, kişinin nefsinde Allah'tan başka bir şey görmemesi, kişinin nefsinin hiç kimseden daha hayırlı görmemesidir denilmiştir.²⁹⁸

Muhammed Ali et-Tehânevî'ye göre takvâ; Allah'ın emirlerine sınıksız sarılmak, yasaklarından azamî derecede kaçınmak, başka bir ifade ile nefsi günahlardan ve günahlara sürükleyen her şeyden korumaktır. Sufilere göre ise, Yüce Allah'ın dışındaki her şeyden soyutlanmaktır.²⁹⁹

Takvâ sahibi insana *muttekî* denilir. Yüce Allah (c.c) kendisinden gereği gibi korkanlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

قُلْ أُو۟تِي۟تُكُمۡ بِخَيْرٍ مِّنۢ ذٰلِكُمْ لِلَّذِي۟نَ اتَّقَوْا عِنۡدَ رَبِّهِمۡ جَنَّٰتٌ تَجْرِي۟ مِنْ تَحْتِهَا الۡاَنْهَارُ خَالِدِي۟نَ فِي۟هَا وَاَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِصَبِي۟رٍ بِالْعِبَادِ

“De ki, size, o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Korunan kullar için Rablerinin yanında cennetler var ki, altlarından ırmaklar akar, içlerinde ebedî kalmak

²⁹⁴ İbn Manzûr, a.g.e, XV, 401.

²⁹⁵ Abdülfettah, a.g.e, II, 352-353.

²⁹⁶ Uludağ, Süleyman, “Takvâ” **D.İ.A**, XXXIX, 484.

²⁹⁷ el-Cürcânî, a.g.e, s. 58.

²⁹⁸ el-Cürcânî, a.g.e, s. 59.

²⁹⁹ et-Tehânevî, a.g.e, I, 501.

üzere onlara, hem tertemiz eşler var, hem de Allah'dan bir rızâ vardır. Allah, o kulları görür.”³⁰⁰

Bir önceki ayet-i kerimede ise Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ
وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَإِ

“Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatının nimetleridir, oysa gidilecek yerin güzeli Allah katındadır.”³⁰¹

Cenab-ı Hak başka bir ayette dünya hayatının geçici, oyun, eylence, süslenme ve mal ve evlat ile oyalanmaktan ibaret olduğunu, müslümanların dünyaya aldanıp, ahireti ihmal ederek kendilerini tehlikeye atmamaları gerektiğini, çünkü ahirette şiddetli bir azabın veya Allah’ın affetmesi ve Allah’ın rızâsı olduğunu şöyle beyan etmektedir:

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ
نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ فَتَرِيهَ مُضْمَرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ
الْعُزُورِ

“Bilin ki, dünya hayatı oyun, oyalanma, süslenme, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olmaktan ibarettir. Bu, yağmurun bitirdiği, ekincilerin de hoşuna giden bir bitkiye benzer; sonra kurur, sapsarı olduğu görülür, sonra çerçöp olur. Ahirette çetin azap da vardır. Allah’ın (rızâsı) hoşnutluğu ve bağışlaması da vardır; dünya hayatı ise sadece aldatıcı bir geçinmedir.”³⁰²

Allah Teâlâ bu ayette, dünya hayatını, oyun, eğlence, süslenme ve karşılıklı övünme, daha fazla mal ve çoluk çocuk edinme olarak ve ziraatçilerin hoşuna giden yağmura benzettikten sonra ahireti ve ahiretteki kafirler için hazırlanmış olan şiddetli azabı ve Allah’ın mü’min ve salih kulları için hazırladığı mağfiret ve rızâsını hatırlatmış son olarak da dünyanın aldatıcı bir yer olduğunu beyan etmiştir.

Ayet-i Kerime’nin tefsiri Nesefti’ye göre şöyledir: (Bilin ki dünya hayatı ancak çocukların oynaması gibi (bir oyundan), gençlerin oyalanması=eğlenmesi gibi (bir eğlenceden) kadınların süslenmesi gibi (bir zinetten=süsten) aynı yaş ve seviyedeki

³⁰⁰ Âl-i İmrân 3/15.

³⁰¹ Âl-i İmrân 3/14.

³⁰² el-Hadid 57/20.

insanların birbirlerine karşı övünüp böbürlenmeleri gibi (bir övünmekten) ve sermeyadârların mal ve servet biriktirdikleri gibi (mal servet ve çocuk sahibi olarak onlarla oyalanmaktan ibarettir. Bunlar, yağmurun bitirdiği, çiftçilerin de hoşuna gittiği bir bitkiye benzer ki, sen onu) yeşerdikten sonra (sararmış olarak görürsün sonra da çerçöp =yanmış olur.) Dünya hayatının hızlı geçmesi ve nimetlerindeki faydalanmanın sınırlı olması, yağmurun bitirdiği, büyüttüğü, kuvvetlendirdiği ve Allah'ın rızık olarak verdiği yağmur ve bitki nimetlerini inkâr eden kafirlerin hoşuna gittiği, daha sonra onların inkarlarına karşılık Allah'ın kendilerine fırtına göndererek (Kur'an'da zikredilen) bahçe ve iki bahçe sahibine yaptığı gibi sarartıp çerçöpe çevrilen bir bitkiye benzetildi. Burada zikrolunan küffardan (kafirlerden) maksad çiftçilerdir denildi. (Ahirette ise) kafirler için (şiddetli bir azab vardır.) Mü'minler için (Allah'ın mağfireti ve rızası vardır.) Yani dünya ve içindekiler sadece oyun, eğlence, süslenme, övünme ve servet ve evlad biriktirip bunlarla avunmak gibi basit işlerden ibarettir. Ahiret hayatı ise çok ciddiye alınması gereken önemli bir iş. Her şeyden önce orada (kesinlikle hafife alınmaması gereken) şiddetli bir azab vardır. Ve Hamîd olan Allah'tan mağfiret (bağışlanma) ve rızâ vardır. Kendisine yönelen ve itimad eden için (Dünya hayatı ise sadece aldatici bir geçinmedir).³⁰³

Fahrudin er-Râzî, Neseî'den farklı olarak dünyanın bir hikmete binâen ve doğru bir şekilde yaratıldığını, ancak dünyayı yanlış tanımanın neticesinde zararlı hale geldiğini açıklamıştır.³⁰⁴

Görüldüğü gibi, Allahü Teâlâ insanlara dünya nimetlerinin cazip geldiğini zikrettikten sonra, "oysa gidilecek yerin güzeli Allah katındadır" buyurarak insanların dünya ve dünyadaki nimetlere aldanmayıp, ahirete ve cennete hazırlanmalarını tavsiye etmektedir. Takvâ sahipleri için hazırlanan nimetleri şöyle sayıyor: Altlarından ırmaklar akan cennetler, orada ebedî kalış, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası.

Dünya ve dünyadaki nimetler, insanın tabiatı gereği hoşuna gider. Zaten onlardan ölçülü ve dengeli bir şekilde faydalanmanın da bir zararı yoktur. Zararlı olan Allah'ı, ahireti, yaratılış gayesini, hak ve hukuku unutturup, bütün himmeti, sa'y ve gayreti ona yöneltmek, dünyayı araç olmaktan çıkarıp amaç haline getirmektir. Ayetlerde dünya ve içindeki nimetlerin câzibesi anlatıldıktan sonra, ahiret ve ahiretteki mağfiret ile rızâ ve azap hatırlatılmıştır. Ayette zikredilen rıdvân kelimesi şöyle açıklanmaktadır:

³⁰³ en-Neseî, a.g.e, III, 1762-1763.

³⁰⁴ er-Râzî, a.g.e, XXIX, 203-204.

Kelâmcılar diyor ki: Sevabın iki rûknü vardır. Birisi menfaattir. İkincisi ise ta'zimdir ki رِضْوَان (ridvân)'dan maksad budur. Cennet ehlinin var olan bu cennet nimetleriyle beraber, Allah'ın kendilerinden râzı olduğunu, onları methedip övdüğünü bilmeleri bu menfaate artı bir sevinç katacaktır. جَنَّات (Cennetün) kelimesi cismanî (bedensel) cennete işaretler. رِضْوَان (Ridvân) kelimesi ise, ruhânî cennete işaretler ki o en yüksek makamdır. O Allah Teâlâ'nın nurunun kulun ruhuna tecelli etmesi ve kulun da O'nun marifetine dalıp gitmesidir. Sonra bu makamların ilki Allah'tan râzı olma makamıdır. Sonuncusu ise, Allah tarafından râzı olunma makamıdır. Şu ayet işte buna işaretler. رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Râzı olmuş ve (kendisinden) râzı olunmuş (el-Fecr, 89/28).³⁰⁵

Kur'ân-ı Kerim'de takvâ ile rızâ arasında tam bir bağ olduğu görülmektedir. Allah Teâlâ, dini hayatını samimiyet, ihlas, takvâ ve kendi rızâsı üzerine şekillendiren ve buna göre bir yaşam tarzı çizen hakiki mü'min ile, gayesi Allah'tan gereği korkmak veya O'nun rızâsını gözetmek olmayan riyakâr münafığı bir misal ile şöyle mukayese etmektedir:

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

“O halde binasını Allah korkusu ve Allah rızâsı üzerine kurmuş olan mı hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmak üzere olan bir uçurumun kenarına kurup da onunla birlikte cehenneme yuvarlanan mı daha hayırlı? Allah, zalimler gürhunu hidayete erdirmez.”³⁰⁶

Mevlâmız bu ayette, dinde samimi olan kişiyi, binasını sağlam bir zemine inşa etmiş bir insana benzetirken, münafığı ise, her an çökmeye hazır bir yere bina kuran kimseye benzeterek, hangisinin daha hayırlı olduğunu sormaktadır.

Müfessirlere göre ayetin manası şöyledir: "Dininin temelini, çok muhkem ve kuvvetli bir esasa -ki bu esas da, Allah'ın takvâsı ve O'nun rızâsı olan hak esastır- bina eden mi daha hayırlıdır; yoksa dinini, temellerin en zayıfı ve en az kalıcı olanı olan batıl esas üzerine bina eden mi hayırlıdır?" şeklinde olur. İşte bu nifakın misali, tıpkı, cehennem vadilerinin kenarında ve uçmak üzere olan bir yârın, bir uçurumun durumu gibidir. Bu yâr, "uçan, çöken bu kenarda olduğu" için, daima düşmek ve yıkılmakla yüzyüzedir. Bu münâfik da, cehennem kenarında olduğu için, bu yârdan yuvarlandığında mutlaka,

³⁰⁵ er-Râzî, a.g.e, VII, 174.

³⁰⁶ et-Tevbe 9/109.

cehennemini ta dibini boylayacaktır. Netice olarak diyebiliriz ki: Bu binadan birincisini yapan, bu binası ile Allah'ın takvâsını, ve O'nun rızâsını, diğeri ise, masiyyet ve kûfrû kassetmiştir. Binaenaleyh, ilk yapı daha kıymetli ve bekası gerek olan; ikincisi ise, âdi ve yıkılması gerekli olan bir bina olmuş olur.³⁰⁷

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, takvâ'nın kıyamet günü için en hayırlı azık olduğu,³⁰⁸ affetmenin³⁰⁹ ve âdil olmanın³¹⁰ takvâya en yakın bulunduğu bildirilen ayetlerle beraber, iyilik ve takvâ için yardımlaşılmasının emredildiği,³¹¹ âkıbetin (neticenin) takvâ ve müttakiler için olduğunu³¹² haber veren ayetler mevcuttur.

Konumuzla ilgili başka bir ayette ise, Yüce Allah (c.c) muttekîleri (takvâ sahiblerini) sevdiğini şöyle haber vermektedir:

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

“Hayır, kim sözünü yerine getirir ve kötülüklerden korunursa, şüphesiz Allah korunanlar sever.”³¹³

Allah'ın bir kimseyi sevmesi demek, ondan râzı olması demektir. Bu ayette Mevlâ'mız takvâ sahiplerini sevdiğini, dolayısıyla onlardan râzı olduğunu bildirmektedir. Ayrıca ayette takvâ sahipleri ile ahdine vefâ gösterenler yanyana zikredilmiştir. Bu da takvâ sahibi insanların gerek Allah'a ve gerekse kullara karşı verdiği söze vefâ göstermesi, mutlaka ahdini yerine getirmesinin önemine işâret etmektedir.

Üç ayet-i kerimede ise Allah'ın muttekîlerle beraber olduğu belirtilmektedir.³¹⁴

4. Peygambere Tabi Olmak

Yüce Mevlâ'nın râzı olduğu/sevdiği amellerden birisi de O'nun Rasûlüne ittibâdır. Allah Teâlâ, kendi sevgisinin Peygamberine ittibâdan geçtiğini bildirmektedir. Başka ayetlerde Rasûlüne itaatın Allah'a itaat olduğunu haber verilmektedir.³¹⁵ Peygamber (s.a.v) tabi olmak hususunda Allah şöyle buyurmaktadır:

³⁰⁷ er-Râzî, a.g.e, XVI, 156-157.

³⁰⁸ el-Bakara 2/197.

³⁰⁹ el-Bakara 2/237.

³¹⁰ el-Mâide 5/8.

³¹¹ el-Mâide 5/2.

³¹² Tâhâ 20/132.

³¹³ Âl-i İmrân 3/76.

³¹⁴ Bkz. el-Bakara 2/194; et-Tevbe 9/36, 123.

³¹⁵ en-Nisâ 4/80.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki, siz gerçekten Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok esirgeyici ve bağışlayıcıdır.”³¹⁶

Bu ayet-i kerimenin sebab-i nüzûlü hakkında şöyle rivâyet olunmuştur:

Bu ayet, Rasûlüllah (s.a.v)’in Mescid-i Haram’da putlara secde eden Kureyşli müşriklere “Siz İbrahim (a.s)’ın dinine muhalefet ettiniz” deyince müşrikler “Biz onlara, Allah sevgisinden, bizi O’na yaklaştırsın diye ibadet ediyoruz” demeleri üzerine veya Hıristiyanların, “Biz Mesih’i ancak Allah sevgisinden dolayı tâ’zim ediyoruz” sözleri üzerine nazil olmuştur. Bu iki fırka da Allah’ı sevdiğini, O’nun rızâsını ve O’na itaat etmeyi istediklerini iddiâ ediyor. Bunun üzerine Allah Rasûlüne şöyle emrediyor : De ki, eğer siz Allah’ı sevme hususunda samimi iseniz, Allah’ın emirlerine boyun eyin ve O’na karşı gelmekten kaçının. Bu sözün açılımı şudur: Kim Allah’ı seviyorsa, O’nu kızdıracak her türlü şeyden son derece kaçınması gerekir. Ve de Hz. Peygamber (s.a.v)’in peygamberliği kesin deliller ile sabit olduğuna göre Rasûlüllah (s.a.v)’e tabi olmak şarttır. Eğer bu şart yerine gelmemiş ise, Allah sevgisi yoktur demektir.³¹⁷

Allah sevgisi ile Peygambere tabi olma arasındaki münasebet konusunda şöyle yorum yapılmıştır:

Mehabbe (muhabbet, sevgi), insan ruhunun yücelik ve güzellik sezdiği bir şeye öyle bir meyil göstermesidir ki, ona yaklaşmak için gerekli sebep ve vesileleri arayıp bulmaya yönelir. Binaenaleyh sevenin hedefi, sevgilinin rızâsına erebilmek ve öfkesinden sakınmak, korunmak olduğundan, sevgi, itaat isteğini ve isyan sayılan şeylerden kaçınmayı gerektirir. Herhangi bir kişi, hakiki yüceliğin ve kemalin ancak Allah'a ait olduğunu idrak edip anladığı zaman, onun bütün sevgisi Allah için, Allah yolunda ve Allah'ın rızâsını kazanmak uğrunda olur. Allah'ın dini de tevhid ve İslâm olduğundan, sevgisi hep bu çerçevede dolaşır durur. İtaat ve ibadet için gösterdiği irâdede ancak bu din hakim olur. O halde Allah'ı sevenler "Ben özümü Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da öyle..." (Âl-i İmrân, 3/20) diyen ve bu ilâhî emri tebliğ eyleyen Resulullah'a karşı gelmemek ve onun gibi ihlas ve samimiyetle, فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ "Ben özümü Allah'a teslim ettim..." deyip dininde ve şerîatında ona ve onun öğretim ve bildirilerine uymak ve onu örnek almak lazım gelir. Bunun zıddı, "Ben Allah'ı severim, ama emrini dinlemem, O'nun sevdiğini sevmem,

³¹⁶ Âl-i İmrân 3/31.

³¹⁷ er-Râzî, a.g.e, VIII, 16.

O'nu sevenleri, O'nun yolunu gösterenleri, O'nun seçip gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem." demektir ki, bu da, "Ben kendimden başka birşey sevmem, tevhid yolunda yürümek istemem." demektir. Allah'ın Resulüne uymak istememek "Ben özümü Allah'a teslim ettim." dememek ve bu düstur ile hareket etmemektir. Bu da Allah'ı sevmemek ve rahmetinden mahrum kalmaktır.³¹⁸

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanların Peygambere tabi olması değil de Peygamberin birçok işte Müslümanlara itaat etmesi durumunda vahim sonuçların meydana geleceği, Müslümanların sıkıntıya düşecekleri bildirilmiştir. Aynı ayette Allah (c.c) imanı mü'minlere sevdirdiğini, onu kalplerine bir zinet yaptığını, buna mukabil küfrü, isyânı ve fiski da çirkin gösterdiğini şu ayet-i kerime ile bize şöyle haber vermektedir:

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ
وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِضْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ

“Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize zinet yapmıştır. Küfrü, fasıklığı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.”³¹⁹

5. Allah Yolunda Cihat Etmek

Cihat kelimesinin lügat manası, bütün gücünü kullanarak söz ve fiil ile mücâdele etmektir.³²⁰ Istilâhî manası ise, hak dine davet etmek,³²¹ kâfir ve benzerleri ile vuruşarak savaşmak, mallarına el koymak, mabetlerini yıkmak ve put ve puta benzer diğer varlıklarını kırmaktır. Fethu'l-Kadir'deki tanımı ise şöyledir: Cihat, kâfirleri hak dine davet etmek, eğer kabul etmezlerse onlarla savaşmaktır.³²²

Cihat, nefisle mücadele, İslâm'ı tebliğ ve düşmanla savaşma anlamında kullanılan bir terimdir. Arapça'da "güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkanları kullanmak" manasındaki cehd kökünden türeyen cihat, İslam literatüründe “dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek”

³¹⁸ Yazır, a.g.e, II, 342.

³¹⁹ el-Hucurât 49/7.

³²⁰ et-Tehânevî, a.g.e, I, 598.

³²¹ el-Cürcânî, a.g.e, s.72.

³²² et-Tehânevî, a.g.e, I, 598.

şeklindeki genel ve kapsamlı anlamı yanında fıkıh terimi olarak daha çok müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefs-i emmareyi yenme çabası için kullanılmıştır. Cihad Kur'ân-ı Kerim'de isim olarak dört, bundan türeyen fiil şeklinde yirmi dört yerde geçmektedir. "Cihat eden" anlamındaki mücahid ise iki ayette zikredilmiştir. Bu ayetlerin bir kısmında cihat kelimesinden doğrudan savaşın kastedildiği anlaşılmakta, bir kısmında da cihat "Allah'ın rızâsına uygun bir şekilde yaşama çabası" şeklinde özetlenebilecek olan genel anlamıyla geçmektedir.³²³

Allah'ın kendi yolunda kenetlenerek cihat edenleri sevdiğini bildirdiği ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بُنْيَانًا مَرْضُوضًا

“Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf bağliyerek savaşanları sever.”³²⁴

İslam'da cihad, herhangi bir dünyevî maksat için değil, sadece Allah rızâsı için yapılmaktadır.

Kur'an'ın bir çok yerinde “kıtal” ve “cihad” kelimeleri, “sebîlullâh” kelimesiyle beraber anılmıştır. Bu birlikte anış, savaşın asıl amacının, servete ulaşmak, yiğitliğini ortaya koymak, diktatörlüğünü göstermek veya yeryüzünde mutlak saltanat kurmak değil, “ilâyı kelimetullah” (Allah (cc) isminin yüceltilmesi) olduğuna işaret içindir.³²⁵

Cihat edenlerden Allah'ın râzı olduğunu, cihat için çıktıkları zaman cihat etmeden dönseler bile Allah'ın fazl (lütuf), rıdvân ve rahmetine nâil olacaklarını şu ayetlerde bildirilmiştir:

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ

“Bu yüzden kendilerine bir fenalık dokunmadan, Allah'tan nimet ve bollukla geri döndüler; Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük, bol nimet sahibidir.”³²⁶

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتْ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Rableri onlara katından bir rahmet, büyük rızâ (hoşnutluk) ve içinde tükenmez nimetler bulunan cennetleri müjdeler. Doğrusu büyük ecir Allah katındadır.”³²⁷

³²³ Özel, Ahmet, “Cihad” D.İ.A, VII, 527.

³²⁴ es-Saf 61/4.

³²⁵ es-Sâbunî, Muhammed Ali, **Kur'an'ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri**, Çev: Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, ty, İstanbul, I, 185-186.

³²⁶ Âl-i İmrân 3/174.

³²⁷ et-Tevbe 9/21,22.

Allah, iman eden, hicret eden ve Allah yolunda cihad edenleri, kendilerine acıyıp, azap etmeyeceği bir rahmet ile, yapmış oldukları taatleri, yerine getirmiş oldukları sorumluluklarından dolayı rızâsı ile ve bitmeyen, tükenmeyen içinde bol nimetler bulunan bir cennet ile müjdelemektedir.³²⁸

6. Özünde ve Sözünde Sadık (Doğru) Olmak

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın râzı olduğu belirtilen amellerden birisi de sadakat (doğruluk)'tur. Allah Teâlâ'nın râzı olduğunu bildirdiği bu sadıklar, Allah'a, kendisine ve başkalarına karşı dürüst olan dosdoğru Müslümanlardır. Bu şekilde doğru olan insanlara doğruluklarının kıyamet gününde fayda vereceğini, altlarından ırmaklar akan cennetler onların olacağını, Allah'ın kendilerinden, kendilerinin de O'ndan râzı olacağını ve bunun büyük bir kazanç (kurtuluş) olduğunu Allah Teâlâ, Hz. İsa (a.s)'a hitaben kullarına şu ayetiyle haber vermektedir:

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Allah buyurdu ki: Bu, sadıklara doğruluklarının fayda sağladığı gündür. Onlar için altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır". Allah onlardan râzı olmuş, onlar da O'ndan râzı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur.”³²⁹

Fahrudin Râzî'ye göre, bu günden maksat kıyamet günüdür. Doğruluğun mekanı ise dünyadır. Râzî, Ayet-i kerimenin zâhirî manasının yanında bir de gönül ehli insanların anlayabileceği olağanüstü manaların olduğunu beyan ederek ayeti şöyle tefsir etmektedir:

Bu günden maksadın kıyamet günü olduğu konusunda icmâ vardır. Onun manası onların dünyadaki sıdk (doğruluk)ları kıyâmet günü onlara fayda verir. Bu zikrettiklerimizin delili ise şudur : Kıyamet günü kâfirin kıyametteki doğruluğu ona fayda vermez. İblisin kıyâmet günü şu sözüne bakalım:

إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ

«Doğrusu Allah size gerçeği söz vermişti. Ben de size söz verdim ama, sonra caydım.”(İbrahim 14/22). İşte bu doğruluk şeytana hiçbir fayda vermeyecektir.³³⁰

³²⁸ et-Taberî, a.g.e, X, 68.

³²⁹ el-Mâide 5/119

³³⁰ er-Râzî, a.g.e, XII, 114.

Bil ki, Allah Teâlâ dünyada doğru olanların kıyâmet gününde, bu doğruluklarından faydalanacaklarını haber verdikten sonra bu faydalanmanın niteliğini açıkladı ki, o da “sevab”tır. Sevabın aslı ise, faydalanmanın halis, dâimî ve hürmete bitişik olmasıdır. “Onlara altlarından ırmaklar akan cennetler vardır” sözü bu menfaatin üzüntü ve kederden uzak olduğuna işaretler. “Orada ebedî olarak kalacaklar” ifadesinde devamlılığa işaret vardır. Şu inceliği bir düşün. Ne zaman cennetten, bahsedilse “hulûd” (uzun zaman) kelimesiyle beraber, ebedilik bildiren “ebed” (sonsuz) kelimesi de zikrediliyor. Ancak cehennem ve azabtan bahsedilirken sadece “hulûd” (uzun zaman) lafzı kullanılıp “ebed” (sonsuz) kelimesi kullanılmamaktadır. “Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allah’tan râzı oldular. Bu büyük bir kurtuluştur” ayet-i kerimesi ta’zime işaretler. İşte kelâmcıların sözünün zahiri budur. Fakat, Allah’ın celâl nûrlarıyla aydınlanmış ruhlara sahip kimselere göre, âyetteki, "Allah kendilerinden râzı olmuştur, kendileri de O'ndan râzı olmuşlardır" buyruğunun içinde, kelimelerin ifâde edemeyeceği hârikulade sırlar bulunmaktadır.³³¹

Ayetin tefsirinde İsmail Hakkı Bursevî, Müslüman için Allah’ın rızâsı en büyük maksat olduğunu ve bu maksada ulaşan bir Müslümanın da en büyük kurtuluşa erdiğini ifade etmiştir.³³²

7. Allah İçin Buğzetmek

Allah’ın râzı olduğunu bildirdiği başka bir amel ise, Allah (c.c) ve Rasûlüllah (s.av)’e düşman olanları velev ki, anne babası veya en yakını bile olsa sevmemek, Allah için onlara buğz etmektir. Yüce Allah, önceki ayetlerde iman eden ve salih amel işeyip Rabb’inden hakkıyla korkanlardan râzı olduğunu bildirmişti. Burada iman ve salih amel ile birlikte “Allah için seven ve Allah için buğzedenlerden râzı olduğunu şu şekilde beyan edilmektedir:

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

³³¹ er-Râzî, a.g.e, XII, 114-115.

³³² el-Bursevî, a.g.e, I, 458.

“Allah'a ve ahiret gününe inanan bir milletin, babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Resûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsiniz. Onlar o kimselerdir ki, Allah kalblerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da O'ndan râzı olmuşlardır. İşte onlar Allah'ın hizbi (dininin yardımcıları)dir. İyi bil ki, kurtuluşa ulaşacak olanlar, Allah'ın hizbidir.”³³³

Ayetin sebab-i nuzülü hakkında şöyle bir rivayet vardır: Bu ayet-i kerime Ebû Bekir (r.a) hakkında nâzil olmuştur. Babası Ebû Kuhâfe, bir gün Rasûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimize küfretmiş, Hz. Ebu Bekir (r.a) de Ebu Kuhafe'yi yakalayarak yumruk vurmuş, onun dişleri dökülmüş, sonra Peygamberimiz (s.av)'in huzuruna gelince bu hâdiseyi anlatmış, Peygamber Efendimiz de öyle yaptın mı? Diye sormuş o da “evet yaptım” deyince Rasûl-i Ekrem Efendimiz: “bir daha öyle yapma” diye buyurmuş, Hz. Ebu Bekir de demiş ki: Seni hak ile gönderen Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki: Eğer bana bir kılıç yakın olsa idi elbette onu katlederdim demiş. Rasûl-i Ekrem'e olan fevkaledi merbutiyetini göstermiştir. İşte din muhabbeti, merbutiyeti böyle her şeyin üstündedir.³³⁴

Fahrudin Râzî burada nehyolunan dostluk ve sevgiyi âlimlerden nakil yaparak şu şekilde izah etmektedir:

“Ümmetin âlimleri, onlarla bir araya gelme ve ilişki içinde bulunmanın caiz olduğuna dair icmâ etmişlerdir. Şu halde, mahzurlu ve haram olan dostluk ve sevgi hangisidir?” denilirse, biz deriz ki: Bu, haram olan dostluk, o kâfir olduğu halde, hem din hem de dünya bakımından, ona rağbet edip gıpta etmektir. Ama, bunun dışındaki sevgi ve dostlukların bir mahzuru yoktur.”³³⁵

Sonra Allah Teâlâ, bu tür sevgiyi birkaç bakımdan alabildiğince yasaklamıştır:

1. Bu sevginin, iman ile birlikte olamayacağını belirtmiştir.
2. "O kimseler velev ki, bunların babaları, oğulları, kardeşleri yahutta soy-sopları olsunlar..." buyurmuştur. Bundan maksad şudur: Bu kimselere sevgi göstermek, en büyük sevgi türüdür. Bununla beraber, bu meylin ve sevginin, sırf imandan dolayı bir tarafa atılması lazımdır.³³⁶

Allah'ın bu ayette mü'minler için zikrettiği birinci nimet, "(Allah) bunları,

³³³ el-Mücâdele 58/22.

³³⁴ Bilmen, a.g.e, VIII, 3664.

³³⁵ er-Râzî, a.g.e, XXIX, 240.

³³⁶ er-Râzî, a.g.e, XXIX, 240.

“Kendinden rûh ile desteklemiştir” ifadesiyle anlatılan şeydir. İkinci nimet, "Allah bunları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Bunlar orada ebedî kalıcıdır" ifadesiyle anlatılan nimettir. Bu, cennet nimetine bir işarettir. Üçüncü nimet ise, ayetteki, "Allah onlardan râzı olmuştur. Onlarda Allah'dan râzı olmuşlardır" ifadesiyle anlatılan şeydir. Bu, "rıdvân" nimeti olup, en büyük nimet ve en yüce mertebedir.³³⁷

Cenâb-i Hakk daha sonra, bu nimetleri saymasının peşisıra, Allah düşmanlarına karşı sevgi beslememeyi, dost olmamayı gerektiren şeylerin dördüncüsünü zikredip, şöyle buyurmuştur: "İşte onlar Allah'ın takımıdır. Gözünüzü açın ki, Allah'ın hizbi kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir." Bu ifade, Hak Teâlâ'nın münafıklar hakkındaki, "Bunlar, şeytanın takımıdır. Gözünüzü açın ki şeytan takımı, gerçekten hüsrana düşenlerin tâ kendileridir" (el-Mücadele 58/19) ifadesine mukabil olarak zikredilmiştir.³³⁸

Kurtubî ise böyle bir muhabbetin mü'min bir kimsenin kalbinde bulunamayacağını şu sözleriyle açıklamaktadır:

Allah bir kişiye iki kalb vermemiştir. Ve bir kalbde iki kişi ve iki yol birleşmez. Allah'ın dostluğu ve Rasûlü'nün sevgisiyle Allah düşmanlarının ve peygamber düşmanlarının sevgisi aynı kalbte yer almaz. Ya imanlı olacaktır ya imansız. İkisi beraber aynı kalbte bulunmaz.

Allah onlardan râzı olmuştur, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu rızâ ve güven duygusu mü'min cemaatinin yüce ve âlî makamını resm etmektedir. Rableri onlardan râzı, onlar da Rablerinden râzı. Her şeyden soyutlanıp, kendilerini Rablerine bağlamışlar. Rableri kendilerini kabul edip, onlardan râzı olduğunu bildirmiştir. Onların nefisleri de bu yakınlıktan râzı olmuş, arkadaşlık elde etmiş ve huzura kavuşmuştur.³³⁹

“Allah onlardan râzı oldu onlar da Allah'tan râzı oldular” ayet-i kerimesini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle söylemektedir:

Bu ayette olağanüstü hârika bir sır vardır. O da şudur: O mü'minler, Allah rızâsı için akraba ve aşiretlerine buğzettiler, Allahü Teâlâ da buna karşılık onlara rızâsını bahsetti ve onların hoşnut olacağı konulmuş nimetleri, büyük kazançları ve umumî fazileti onlara vererek onları râzı etti.³⁴⁰

³³⁷ er-Râzî, a.g.e, XXIX, 240-241.

³³⁸ er-Râzî, a.g.e, XXIX, 240-241.

³³⁹ Kurtubî, a.g.e, VI, 3514-3415.

³⁴⁰ İbn Kesîr, el-Hafız İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, İhtisâr eden, Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1986, III, 468.

Yukarıda geçen tefsirlerden anlıyoruz ki, bu ayette zikrolunan “Allah’ın kendilerinden râzı olduğu, kendilerinin de Allah’tan râzı olduğu tâife “Allah için sevmek, Allah için buğzetmek” kâidesi gereği Allah için en yakın akrabalarına hatta anne-baba, evlad ve kardeşlerine dahi buğzeden ve Allah için her şeyi feda etmeye âmade, mükemmel bir kavimdir.

8. Mü’minlere Karşı Alçak Gönüllü, Kâfirlere Karşı Şiddetli Olmak

İleride de görüleceği gibi, Allah (c.c) kibirli, gururlu, kendini beğenmiş, hak ve hakikatı tanımayıp, kendini ve kendi değerlerini tabu haline getirerek, başkalarını aşağılayan, hakir gören, bencil, enaniyet sahibi insanları sevmemektedir. Buna mukabil, mü’min kardeşlerine karşı son derece şefkatli, merhametli ve mütevâzi, ona adaletin de ötesinde merhametle muamele eden, hatta kardeşini kendisine tercih eden, kâfirlere karşı ise onurlu, şiddetli ve zorlu hareket eden mü’minleri sever. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah yakında öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; müminlere karşı yumuşak, kâfirlere karşı da onurlu ve şiddetlidirler; Allah yolunda mücadele eder, hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. Bu, Allah’ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.”³⁴¹

Dininden irtidad edenlere (dönenlere) Allah’ın gazap ettiği ve lanetlediği ileride görülecektir. Burada ise, irtidad eden bir kavmin yerine Allah’ın getireceği kavmin özellikleri zikredilmektedir. Bu kavmin birinci özelliği, Allah’ın kendilerini sevmesidir ki, Neseffî’ye göre, bundan murat, onların amellerinden râzı (hoşnut) olması ve onları övmesi, kendilerinin de O’nu sevmesi ise yine Neseffî’ye göre, O’na itaat etmeleri ve O’nun rızâsını her şeyin üstünde tutmalarıdır.³⁴² İkinci özelliği ise mü’minlere karşı zelil olmalarıdır ki, bundan maksat ise, yumuşak, mütevâzi, uysal ve merhametli demektir.³⁴³ Bunun bir benzeri ayet ise şudur:

³⁴¹ el-Mâide 5/54.

³⁴² en-Neseffî, a.g.e, I, 404.

³⁴³ Abdulfettah, a.g.e, I, 244.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

“Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler.”³⁴⁴

9. Adalet

Adalet, "davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak (Allah hakkında kullanıldığında şirk koşmamak) gibi manalara gelen bir masdar isimdir. Yine aynı kökten bir masdar isim olan ve "orta yol, istikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı" gibi manalara gelen *adl* kelimesi, sıfat olarak kullanıldığında *âdil* ile eş anlamlı olup aynı zamanda Allah'ın isimlerinden (esma-i hüсна) biridir. Adalet, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde genellikle "düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, takvaya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık" gibi anlamlarda kullanılmıştır.³⁴⁵

وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

“Eğer aralarında hükmedersen adaletle hükmet. Şüphesiz Allah adaletli davrananları sever.”³⁴⁶

(el-Muksid) kelimesi, قِسْط (kst) fiilinin if'âl babından ism-i fâildir. Kasete – yaksütu- kıstan, Arapçada zıt iki manaya da gelebilen kelimelerdendir. Yani hem zülmetmek, hem de âdil davranmak manasına gelebilir. Hangi manaya işaret ettiği karinelere (ipuçlarından) anlaşılır. Mesela, şu ayette: وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا “Ama yoldan çıkanlar, işte onlar cehenneme odun olmuşlardır” (el-Cin, 72/15) “zulmedenler” manasına gelmektedir. Kasete - yeksitu – Kastan, kusütan şeklinde geldiği zaman, “zulmetmek ve haktan sapmak, kasete – yeksütu - yeksitu- kıstan olarak geldiğinde “âdil olmak” manasında kullanılır.³⁴⁷

Kıst (قِسْط) kelimesinin sözlük manası, adalet, pay; bir kimseye payına düşen hakkı adil bir şekilde verme, hisse, ölçü, insafı olma, adalet, adaletli pay" gibi anlamlar ifade

³⁴⁴ el-Fetih 48/29.

³⁴⁵ Çağrı, “Adl”, D.İ.A, İstanbul, 1988, I, 341-343.

³⁴⁶ el-Mâide 5/42

³⁴⁷ Erkan, a.g.e, s. 873.

eder. Yine aynı kökten taksit, "borcu belli zaman dilimlerinde ödenmek üzere eşit miktarlara ayırma" demektir.³⁴⁸

İslam düşünürleri, insanın ahlaki mahiyetini de aynı nizam fikrinden hareketle açıklamışlar ve bu alandaki adaleti öteki temel faziletlerin uyumlu bir sonucu saymışlardır. Eflatun'dan beri devam eden ve İslam ahlakçılarınca bazı değişikliklerle benimsenen görüşe göre, insan nefsinin düşünme veya bilgi gücü (el-kuvvetü'n-nâtika, el-âlîme), öfke gücü (el-kuvvetü'l-gadabiyye) ve şehvet gücü (el-kuvvetü's-şehvâniyye) olmak üzere üç temel gücü vardır. Bu güçleri ifrad ve tefritten uzak olarak kullanan insanda üç tane fazilet meydana gelir. Bunlar sırasıyla hikmet, şecâat ve iffettir. Adalet ise bu üç faziletin gerçekleşmesiyle kazanılan ve hepsini içine alan dördüncü temel fazilettir.³⁴⁹

Adalet ile tevhid arasında da çok sıkı bir bağ olduğu görülmektedir.. İbnü Abbas (r.a) *إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ* “Allah adaleti emreder” (en-Nahl 16/90) ayetinde geçen adl kelimesini kelime-i tevhid *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* (lâilâhe illallah) şeklinde tefsir etmiştir. Allah’ın varlığını inkâr, (tâ’tıl=yok sayma) ifrad ise, Allah’la beraber başka ilahların olduğuna inanmak (teşrik=Allah’a eş koşma ve teşbih= Allah’ı başka ilahlara benzetme) tefrittir. İfrad ile terfidin ortası adalet yani tevhid oluyor. Yani tevhid, Allah yoktur inancı ile Allah çoktur inancı arasında, Allah vardır ve birdir inancıdır.³⁵⁰

Ayrıca, tevhidin zıddı şirktir. Adaletin zıddı ise zulümdür. Şirkin en büyük zulüm olduğunu ise Kur’an-ı Kerim’de bize şöyle haber verilmektedir: *إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ* “Muhakkak ki şirk (Allah’a ortak koşmak) elbette büyük bir zulümdür.”³⁵¹

Aynı şekilde adalet ile takva arasında da çok sıkı bir alakanın olduğunu görüyoruz. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا إِيَّاهُ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır.”³⁵²

³⁴⁸ İbn Manzûr, a.g.e, VII, 377.

³⁴⁹ Çağrı, “Adl”, **D.İ.A.**, İstanbul, 1988, I, 341-343.

³⁵⁰ er-Râzî, a.g.e, XX, 82.

³⁵¹ Lokman 31/13.

³⁵² el-Mâide 5/8.

Böylece takvâ ehli olmanın yolunun da yine adaletten geçtiğini bu ayet-i kerimeden anlaşılmaktadır.

10. Tevbe Etmek ve Temizlenmek

İslâm dini, hem maddi, hem de manevî temizliğe çok önem vermiştir. Maddi temizlikten maksat, beden, elbise ve çevre temizliği olduğu gibi, manevî temizlikten maksat ise, işlenen günahlar ve gayr-i ahlakî davranışlardır. Mevlâ Teâlâ, Müslümanları her iki kirlilikten kurtarmak için, tevbe edenleri ve maddi temizlikte bulunanları sevdiğini, onlardan râzı olduğunu şöyle bildirmektedir:

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Temizlendikleri zaman, Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın. Allah şüphesiz daima tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sever.”³⁵³

Bu ayet-i kerimede التَّوَّابِينَ (et-tevvebin = tevbe edenler) kelimesi ile manevî temizlik bildirilirken الْمُتَطَهِّرِينَ (el-mütetahhirin = temizlenenler) kelimesiyle de maddi manadaki temizlik kastedilmiştir. Allah Teâlâ bu ayette hem maddi hem de manevi olarak temizlenenleri sevdiğini belirtmektedir. Burada önce tevbe edenleri sevdiğini belirtmesi manevî temizliğin önemini göstermektedir.

Tevbe kelimesi, تَابَ يَتُوبُ filinden masdar olup, “günahtan dönmek, suç işledikten sonra taat ile Allah'a yönelmek” manalarına gelir. التَّوَّابُ (et-Tevvâb) kelimesi ise, mubâlağa sigası olup, “çok tevbe eden” veya Allah'a nisbet edilirse “tevbeleri çok kabul eden” manasına gelir. وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ “Allah'tan sakının, şüphesiz Allah tevbeleri daima kabul edendir, acıyandır.” (el-Hucurât, 49/12) ayetinde geçen تَوَّابٌ (tevvâb) lafzı buna misaldir. Aynı zamanda Allah'ın güzel isimlerindedir. Kullarından tevbeleri çok çok kabul eden manasına gelir.³⁵⁴

Tevbe; günahtan dönüp Allah'a yönelme anlamında terim. Arapça'da tevbe (tevb, metab) "geri dönmek, rücu etmek, dönüş yapmak" anlamındadır ve "dinde yerilmiş şeyleri terk edip övgüye layık olanlara yönelme" biçiminde tanımlanır. Tövbe kavramı Allah'a

³⁵³ el-Bakara 2/222.

³⁵⁴ Abdülfettah, a.g.e, I, 102.

nisbet edildiğinde "kulun tövbesini kabul edip lutuf ve ihsanıyla ona yönelmesi" manasına gelir. Kişilerin birbirine karşı yaptıkları hatalı davranışlardan dönmesi için avf (af) ve i'tizar (özür dileme) kelimeleri kullanılır (et-Tevbe 9/94; en-Nur 24/22).³⁵⁵

Kur'an-ı Kerim'de tevbe, Allah'ın tevbeleri kabul ettiğini bildiren on yedi,³⁵⁶ duâ ve emir şeklinde dokuz,³⁵⁷ tevbe edenleri öven bir,³⁵⁸ ayet olmak üzere toplam seksen sekiz yerde geçmiş, otuz beş yerde Allah'a, diğerlerinde ise insanlara nisbet edilmiştir.³⁵⁹

Önemli olan hiç günah işlemek değil, günahattan hemen sonra pişman olup, tevbe etmek ve bir daha o günaha dönmemeye gayret göstermektir. Unutmayalım ki, Adem (a.s) da hataya (zelleğe) düştü, şeytan da hataya düştü. Adem (a.s) hatasını itiraf edip, Mevla'ya tevbe ederek affını dilediği için Allah'ın rahmetine mazhar olurken, şeytan kibrinden dolayı hatasında ısrar etmesi sebebiyle Allah'ın azabına düşer olmuştur. İşte, Allah'ın sevdiği kullar, başta en büyük günah olan şirkten ve küçük, büyük bütün günahlardan tevbe eden kişiler olduğunu bu ayet bize haber vermektedir.

İslam dini madde ile manayı birbirinden ayırmamış, her ikisine de önem vermiştir. Onun için sadece manevî temizlik olan tevbe ile yetinmemiş, maddî temizliği de istemiştir. Bunu hem bu ayet-i kerimede, hem başka ayetlerde, hem de hadis-i şeriflerde görüyoruz.

11. İyilik Yapmak (İhsân)

Allah'ın râzı olup sevdiği başka bir amel ise iyilik yapmak ve yaptığı her meşrû işi en iyi, en sağlam ve en güzel yapmaktır.

الإِحْسَانُ (el-İhsan) kelimesi, حَسُنَ (hasüne) fiilinin if'âl babından mastarıdır. "Bir şeyi güzel yapmak" manasına gelir. إِلَى (İlâ) harf-i cerri ile gelirse "birisine iyilik yapmak" manasına kullanılır.³⁶⁰

Yüce Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"İşlerinizi iyi yapın. Çünkü Allah işlerini iyi yapanları sever."³⁶¹

³⁵⁵ Topaloğlu, Bekir, "Tevvâb" **D.İ.A.**, İstanbul, 2012, XLI, 279.

³⁵⁶ Bkz, el-Bakara 2/54-16-187; en-Nisa 4/17-26-27; el-Mâide 5/39-71; et-Tevbe 9/15-27-102-117-118; Tâhâ 20/122; el-Ahzab 33/73; el-Mücadele 58/13; el-Müzzemmil 83/20.

³⁵⁷ Bkz, el-Bakara 2/54-127; Hud 11/3-52-61-90; en-Nur 24/31; et-Tahrîm 66/8; en-Nasr 110/3.

³⁵⁸ Bkz, et-Tevbe 9/112.

³⁵⁹ Topaloğlu, "Adl" **D.İ.A.**, XLI, 279.

³⁶⁰ Enis ve diğerleri, a.g.e, I, 174.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın muhsinleri sevdiğini beyan eden dört tane daha ayet vardır.³⁶²

Bir insanın gerçekleştirdiği işin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için hem neyi nasıl yapması icap ettiğini iyi bilmesi hem de bu bilgisini en güzel biçimde eyleme dönüştürmesi gerekir. Hz. Ali, "İnsanlar işlerini ihsanla yapmalarına göre değer kazanır" derken bunu kastetmiştir. Allah'ın yarattığı her şeyi ihsanla yarattığını bildiren اَلَّذِي خَلَقَهُ "Yarattığı her şeyi güzel yaratan" (es-Secde, 32/7) ayette de ihsan kavramı bu anlamdadır. Ahlak literatüründe ihsan genellikle, "iyiliklerde farz olan asgari ölçünün ötesine geçip isteyerek ve severek daha fazlasını yapmak" manasında kullanılır. Ragıb el-İsfahanî'nin diğer İslam alimlerinde de paylaşılan düşüncesine göre ihsan adaletin üstünde bir derecedir: Adalet borcunu vermek, alacağını almak, ihsan ise üstüne düşenden daha fazlasını vermek, alması gerekenden daha azını almaktır. Bundan dolayı adaleti gözetmek vacip, ihsanı gözetmek mendup ve müstehaptır.³⁶³

Peygamberimiz (s.a.v) Efendimiz "Cibril hadisinde, Cibril'in "ihsan" nedir sorusu karşısında ihsanı şöyle tarif etmiştir: İhsan; Allah'ı görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Eğer sen O'nu görmüyorsan, O seni görüyor.³⁶⁴

Ömer Nasuhi Bilmen burada geçen ihsan kelimesini daha önceki ayetleri de göz önünde tutarak cihad ile irtibatlandırmış ve ayet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir:

Bu âyet-i kerimedeki, ihsanla emr, cihadı da içine almaktadır. Çünkü cihad, müslümanlıkta iyilik etmek vazifesidir. Cihattan maksat; mal kazanmak, başkalarının yurdunu elde etmek, başkalarını esir olarak yaşatmak değildir. Belki bütün insanlık âlemini hak ve hakikatten haberdar etmek, bütün insanları gerçek bir dine, bir hürriyet ve hidayete kavuşturmaktır. Cihad, görünürde bir tecavüz gibi görünse de, haddi zatında bir korunmadır, bir korumadır, insanlığı sonsuz mes'uliyetten ve felâketten kurtarma vesilesidir, bir nice akıllı kimseleri uyandırıp hak yoluna sevk etmeye sebeptir. Binaenaleyh böyle güzel bir niyetle yapılan bir cihad, haddizatında bütün insanlığa karşı bir iyilikten başka birşey değildir.

Maamafih müslümanlara karşı sırf dünya menfaatları sebebiyle düşman bulunan bir çok kavim mevcuttur. Artık bunlara karşı müslümanların uyanık olmaları mal ve bedenle

³⁶¹ el-Bakara 2/195.

³⁶² Bkz, Âl-i İmrân 3/134-148; el-Mâide 5/13,93.

³⁶³ Çağrıci, Mustafa, "İhsân" **D.İ.A.**, İstanbul, 2000, XXI, 544-545.

³⁶⁴ Müslim, İman, 1.

fedakâr olarak cihada hazır bir halde bulunmaları lâzımdır. Bu da bir iyiliktir. Buna muhalif hareket ise İslâm cemiyeti hakkında bir tehlike teşkil edeceğinden asla caiz değildir³⁶⁵

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın muhsinlerle beraber olduğunu belirten iki,³⁶⁶ Allah'ın muhsinlere ecirlerini (mükâfatlarını) kat kat vereceğini ve onların ecirlerini zayi etmeyeceğini bildiren on sekiz³⁶⁷ ve muhsinleri müjdeleyen iki³⁶⁸ ayet-i kerime mevcuttur.

12. Sabretmek

Sabrın manası, müsibetin acısını Allah'tan başkasına şikâyet etmemektir. Ancak Allah (c.c)'a yapılan şikâyetin sabrı yaralamadığı şu ayet ile sabittir: وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِي الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ “Eyyûb da: "Başıma bir bela geldi, (sana sığındım), sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye Rabbine nida etti” (el-Enbiyâ 21/83) şeklinde dua etmesine rağmen Yüce Allah'ın O'nun hakkında; إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا “Doğrusu biz onu sabırlı bulduk” (es-Sâd 38/44). Bu iki ayetten anlaşılan mana kişinin acısını Allah'a şikâyet etmesi onun sabırsız olduğunu göstermez.³⁶⁹

Allah Teâlâ sabredenleri sevdiğini şöyle bildirmektedir:

وَكَايَتٍ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

“Nice peygamberler vardır ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostları çarpıştılar; Allah yolunda başlarına gelenlerden yılgınlık göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.”³⁷⁰

Sabrın sözlük manası ise, "engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak" anlamlarına gelmektedir. Sabr kelimesinin ahlak terimi olarak "üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen

³⁶⁵ Bilmen, a.g.e, I, 192-193.

³⁶⁶ Bkz, en-Nahl 16/128; el-Ankebût 69/29.

³⁶⁷ Bkz, el-Bakara 2/58, el-Mâide 5/85; el-En'âm 6/84; el-Â'raf 7/56-161; et-Tevbe 9/120; Hud, 11/115; Yusuf 12/22-56-90; el-Kasas 28/14; es-Saffat 38/80-105-110-121-131; ez-Zümer 39/34; el-Mürselet 77/44.

³⁶⁸ el-Hac 22/37; el-Ahkâf 46/12.

³⁶⁹ el-Cürcânî, a.g.e, s. 112.

³⁷⁰ Âl-i İmrân 3/146.

metanet" gibi manalara geldiği, karşının ceza' (telaş, kaygı, yakınma) olduğu belirtilmektedir.

Sabır kelimesi Kur'an-ı Kerim'de beş ayette geçer, ayrıca 100'e yakın ayette aynı kökten çeşitli isim ve fiiller yer alır. Bu ayetlerde genellikle sabrın önemi üzerinde durulmakta, sabırlı davrananlar yüceltilmekte ve onlara verilecek mükafatlar anlatılmaktadır.³⁷¹

Sabrın vacib olduğu hususunda ümmetin icmaı vardır. Sabır imanın yarısıdır. Diğer yarısı ise şükürdür.³⁷²

İnsanın dünyadaki vazifesi imtihanı en güzel şekilde kazanmaktır. İmtihan ise nimet ile olabileceği gibi,³⁷³ musibet ile de³⁷⁴ olabilir. Yani insan, imtihan gereği ya nimet içerisinde ki, o zaman şükretmesi gerekir. Ya da musibettedir ki, o zaman da sabretmesi lazımdır. Bunu “yoklukta sabır, varlıkta şükür” şeklinde özetlemek mümkündür. Şüphesiz varlığa şükür, yokluğa sabretmekten daha zordur. Günlük hayatımızda da bu aynen müşahede edilmektedir. Nice Müslümanlar yokluğa sabretme konusunda başarılı oldukları halde varlıkta kaybettiklerine şahit olunmaktadır.

Sabrın tasavvufî tarifi ve kısımları ise şöyledir:

Sabır; nefsi umutsuzluk ve öfkeden, lisanı şikayetten ve diğer azaları karışıklıktan korumaktır. Sabır üç çeşittir. 1-Allah'ın emirlerini yerine getirme hususunda sabır. 2-Allah'ın yasaklarından kaçınmada sabır. 3-Allah'ın imtihan için verdiği musibetlere sabır. İlk ikisi kesbî (kulun seçmesiyle oluşur) üçüncüsü ise kulun ihtiyarına bağlı değildir.³⁷⁵

Ayet-i Kerime'nin tefsiri şöyledir: “Kim Allah yolunda zorluklara tahammül etmede sabreder, ümitsizlik ve paniğe düşmezse, şüphesiz Allah onu sever. Allah'ın bir kulu sevmesi ise, ona ikram etmesi, onu aziz kılması, ona ta'zim etmesi ve ona sevap ve cenneti kararlaştırması demektir. İşte bu, arzulanan şeylerin en büyüğüdür.”³⁷⁶

Allah Teâlâ, sabır ile takva arasında bir irtibatın olduğunu, Allah'ın yardımının ancak sabır ve takva ile geleceğini aynı sûrenin 125. ayetinde şöyle haber vermektedir:

³⁷¹ Çağrı, Mustafa, “Sabır,” **D.İ.A.**, XXXV, 337.

³⁷² İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb **Medâricü's-Sâlikin**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ty., II, 159.

³⁷³ el-Bakara 2/40.

³⁷⁴ el-Bakara 2/155.

³⁷⁵ İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 162-163.

³⁷⁶ er-Râzî, a.g.e, IX, 23.

بَلِّغُوا أَنْ تَضْمُرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوَكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمِدِّدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ

“Evet, sabreder ve Allah’tan korkarsanız, onlar ansızın üzerinize gelseler, Rabbiniz size nişanlı beş bin melek ile yardım eder.”³⁷⁷

Görüldüğü gibi bu ayette Allah’ın mü’minlere yardım etmesi mü’minlerin sabrına ve Allah’tan gereği gibi korkmalarına bağlı olduğu belirtilmektedir.

13. Tevekkül

Tevekkül sözlükte, acziyetini kabul ederek başkasına dayanmak demektir.³⁷⁸ Birine güvenip dayanan kimseye *mütevekkil*, güvenilirine *vekil* denir.³⁷⁹ Tevekkül dînî ve tasavvufî bir terim olarak "bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah'ı kefil bilip sadece O'na güvenmesi" şeklinde tanımlanmaktadır.³⁸⁰

Tevekkül dinin yarısıdır. Diğer yarısı ise inâbedir. Çünkü din, istiâne (yardım dileme) ve ibâdetdir. Tevekkül istiane, inâbe ise ibâdetdir. İmam-ı Ahmed’e göre tevekkül, kalbin amelidir. Yani lisan veya azaların ameli olmadığı gibi, ilim ve idraklardan da değildir ve tamamen kalbî bir ameldir. Sehl’e göre, Allah’a ve Allah’ın irâdesine güvenmektir. Bişr el-Hâfî şöyle diyor: Sizden biriniz Allah’a tevekkül ettim diyor. Halbuki Allah’a karşı yalan söylüyor. Eğer gerçekten Allah’a tevekkül etseydi, Allah’ın yaptıklarına râzı olurdu. Yahya b. Muaz’a “Kişi ne zaman tevekkül ehli olur?” diye soruldu. O da: “Kişi vekil olarak Allah’tan râzı olunca tevekkül ehli olur” diye cevap verdi. Ebû Ya’kub hakîkî tevekkül hakkında şunları söylüyor: Gerçek manada Allah’a tevekkül, İbrahim (a.s)’ın ateşe atılırken Cebrâil’in “Benden bir şey istiyor musun?” sorusu üzerine, “Senden hiçbir şey istemem” şeklinde verdiği cevap gibi olur. O nefisini Allah’ta kaybetmiş, her dâim Allah’la beraber olup, Allah’tan başka hiçbir şeyi görmez olmuştur.³⁸¹

Fahrüddîn Râzî ise tevekkül hakkında şöyle demektedir: “Tevekkül bazı cahil insanların dediği gibi, insanın kendini ihmal etmesi demek değildir. Öyle olsaydı iştişare emri, tevekküle zıt olurdu. O halde tevekkül, insanın dış sebeplere uyması, ancak kalbini onlara bağlamayıp, Allah’ın korumasına dayanmasıdır. “Allah tevekkül edenleri sever”

³⁷⁷ Âl-i İmrân 3/125.

³⁷⁸ İbn Manzûr, a.g.e, XI, 736; el-Cevherî, a.g.e, II, 770.

³⁷⁹ el-Cürçânî, a.g.e, s. 213.

³⁸⁰ İbn Manzûr, a.g.e, XI, 734.

³⁸¹ İbnül’l-Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 119-121.

ayetinden maksat, kulları kendisine dönmelerini, mâsivâdan (Allah'ın dışındaki her şeyden) da yüz çevirmelerini teşvik etmektir.³⁸²

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a dayan. Muhakkak ki Allah kendine dayanıp güvenenleri sever.³⁸³

Tevekkül, güzel bir kulluk vazifesidir. Bundan maksat, sebeplere başvurmak sarılmakla beraber arzu edilen işin gerçekleşmesini Cenab-ı Hak'ka ısmalamak ve havale etmektir. Binaenaleyh tevekkül tabiri, istişareyi, sebeplere sarılmayı tamamen terk ve ihmal etmek demek değildir. Fakat arzu edilen bir şeyin sebeplerine sarılmakla beraber onun meydana gelmesini Cenab-ı Hak'ka havale etmek, kulluk ve hikmet gereğidir. Çünkü arzu edilen şeyin hakikaten faydeli, menfaata uygun olup olmadığını ancak Cenab-ı Hak bilir. Binâenaleyh öyle bir şeyi Hak Teâlâ Hazretlerine havale edip ondan hayırlısını rica etmek, bir kulluk özelliğidir, bir hikmet gereğidir.³⁸⁴

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın rızâsı ile şefâat arasında sıkı bir bağ olduğu görülmektedir. Lügatta şefâat; "Bir başkası için, bir başkasından, duâ ve niyaz yoluyla hayırlı bir fiil istemek veya bir zararın defedilmesini talep etmektir."³⁸⁵

İstılâhî manası ise; "kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen salih kulların mü'minlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunması" anlamında kullanılır. Şâfi' ve şefi' "aracılık eden, şefâatte bulunan" demektir.³⁸⁶

Mekke'li müşrikler meleklerin ve putlarının, Yahudi ve Hıristiyanlar ise kendi peygamber ve atalarının kendilerine şefâat edecekler inancında idiler. Onlar şefâat konusunda bu batıl inancı taşıyıp ifrâda kaçarlarken, başta Mu'tezile mezhebi olmak üzere bazı Müslümanlar da şefâati inkâr ederek tefrîde düşmüşlerdir.

Ahirette şefâatın olacağı Kitap ve sünnetle sabittir. Peygamber, veli, şehid ve bildikleri ile amel eden imanlı alimler ve kâmil mü'minler gibi Allah'ın müsaade ettiği, rızâsına mazhar olmuş, nezdinde bir değer ve yakınlığa erişmiş kimselere şefâat etme izni verilecektir. Peygamberler ve diğer şefâatçıların şefâatları, Allah'ın râzı olacağı ve

³⁸² er-Râzî, a.g.e, IX, 55-56.

³⁸³ Âl-i İmrân 3/159.

³⁸⁴ Bilmen, a.g.e, I, 483,

³⁸⁵ et-Tehânevî, a.g.e, I, 1034.

³⁸⁶ Alici, Mustafa, "Şefaat" D.İ.A., XXXVIII, 411.

haklarında şefâat edilmeye izin verdiği kimseler hakkında olacaktır. Kâfirler için şefâat kapıları kapalıdır.³⁸⁷

Bu şefâatin meydana gelmesi için şefâat edilecek insanın muvahhid olması yanında ayrıca Allah'ın kendisi hakkında izin verdiği ve kendisinden râzı olduğu kullardan olması gerektiğini Allah şöyle bildirmektedir:

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى

“Allah, dilediğine ve hoşnut olduğuna izin vermedikçe, göklerde bulunan nice meleklerin şefâatı bir şeye yaramaz.”³⁸⁸

Bu ayet-i kerime hakkında İsmail Hakkı Bursevî hazretleri şunları zikretmektedir:

“Bu ayet-i celile, putların kendilerine şefâat edeceklerine inanan müşriklere bir ikazdır. Şöyle ki; melekler ancak Allah'ın râzı (hoşnut) olduğu ve izin verdiği kişiye şefâat edebilir. O halde putlar onlara nasıl şefâatçi olabilir. Yani nice melekler vardır ki, onların şefâatlerinin hiçbir zaman Allah yanında herhangi değeri yoktur. O şefâat çok az da olsa onlara fayda vermez. Bunun manası, onlar şefâat ederler de, şefâatleri fayda vermez demek değildir. Bilakis onlar şefâat etmezler. Çünkü, Allah onlara şefâat konusunda izin vermedi. Onların şefâati ancak Allah'ın istediği ve râzı olduğu yani şefâat edilmeye layık gördüğü ehl-i tevhid ve imana fayda verir. Bunların dışındaki küfür ve tuğyan ehline gelince, onlar Allah'ın izin verdiklerinin dışında ve şefâatin binlerce uzağındadırlar. O halde, şefâat konusunda meleklerin durumu böyle ise acaba putların konumu nasıl olur.”³⁸⁹

Geçen ayetlerde kendisi hakkında şefâat olunacak insanda bulunması gereken şartları gördük –ki bu da Allah'ın izin vermesi ve kendisinin ondan râzı olmasıdır.- Aynı şekilde şefâat edecek insan veya melekte de bu şartlar aranmaktadır. Konumuzla ilgili ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

“O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasının şefâatı fayda vermez.”³⁹⁰

Ve o günde Allah tarafından izin alan kimseden başkasının şefâati kabul edilmez. Şefâat hususunda bir söz söylemesinden Allah'ın râzı olduğu kimsenin şefâati kabul edilir. İbn Abbas (r.a.) “Allah'ın râzı olduğu söz – Lâ ilâhe illallah-tır” demektedir.³⁹¹

³⁸⁷ Bağceci, Muhiddin, “Şefaati” Şamil İslam Ansiklopedisi, VII, 281.

³⁸⁸ en-Necm 53/26.

³⁸⁹ el-Bursevî, a.g.e, IV, 179.

³⁹⁰ Tâhâ 20/109.

Şefâatin olup olmamasının yanında, ayette zikrolunan şefâat edecek olanın veya şefâat edilecek olanın sözünden, Allahü Teâlâ'nın râzı (hoşnut) olması ve ona izin vermesi şartını görüyoruz. Yani kıyamet günü bir kimseye şefâat edilebilmesi veya bir kimsenin şefâatçi olabilmesi için, o kimsenin sözünden, Allah'ın râzı olması ve ona izin vermesi gerekmektedir. Allah'ın râzı olmadığı başta şirk-küfür üzere bulunan kimsenin ne şefâat edilebilmesi ne de şefâatçi olabilmesi mümkündür. Şüphesiz Allah'ın râzı olduğu en güzel söz ise kelime-i tevhid ve kelime-i şهادettir. Dolayısıyla bu ayet, atalarının ve peygamberlerinin kendilerine şefâat edecekleri iddiasında bulunan ehl-i kitaba özellikle de Yahudilere ve Meleklerin ve putların kendilerine şefâat edeceklerine inanan Mekke'li müşriklere bir reddiye olduğu gibi, aslında, şefâatin caiz olduğunu söyleyenlere de bir delildir.

Allah'ın bir insandan râzı olması demek, o insanın dünya ve ahiret saadetinin anahtarını eline alması demektir. Müslümanın ilk ve son hedefi Allah'ın rızasına ulaşmak olmalıdır.

Meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inanan ve onlardan şefaet bekleyen Mekke'li müşriklere inançlarının batıl, beklentilerinin ise beyhude olduğunu çünkü onlardan Allah'ın râzı olmadığını Kur'an-ı Kerim şu şekilde bildirmektedir:

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ

“Allah, onların yaptıklarını ve yapmakta olduklarını bilir. Onlar Allah'ın râzı (hoşnut) olduğu kimseden başkasına şefâat edemezler; O'nun korkusundan titrerler.”³⁹²

Ayetten anlaşılan şu ki; Meleklerin şefâat edebilmesi için şefâat edilecek insanın Allah'ın kendisinden râzı olduğu bir kul olması gerekmektedir.

Allah'a çocuk, isnad etmek cahiliye toplumlarında çeşitli şekillerde görülen bir durumdur. Müşrik arabların melekleri Allah'ın kızları olduğunu iddia etmeleri, müşrik yahudilerin, Uzeyir (a.s.) 'ı ve müşrik hıristiyanların İsa (a.s.) 'ı Allah'ın oğulları olduğunu iddiaları bilinen gerçek idi. Bu iddialar çeşitli şekil ve asırlarda görülen cahiliyet hurafelerinden başka bir şey değildi.

Bu ayetlerin siyak ve sibakından anlaşılan mana şudur : Arablar melekleri Allah'ın kızları olduğunu iddia ettiler. İşte bu ayetler, onların bu batıl iddialarını, meleklerin tabiatlarını onlara izah ederek, meleklerin onların zannettiği gibi Allah'ın kızları

³⁹¹ Arslan, XI, 288.

³⁹² el-Enbiya 21/28.

olmadığını, bilakis onların Allah'ın yanında "ikram olunmuş kullar" olduğunu, onların Allah'a karşı edeblerinden, itaatlerinden ve Allah'a olan hürmetlerinden dolayı, Allah'a herhangi bir teklifte bulunamayacaklarını, bilakis Allah'ın emirlerini hiç tartışmasız yerine getirdiklerini ve Allah'ın ilminin onları kuşattığını ifade ediyor. Dolayısıyla meleklerin Allah'ın râzı olduğu ve kendileri hakkında şefâat edilmesine izin verdiği kişiler dışında hiç kimseye şefâatçi olmayacaklarını, çünkü onların tabiatleri gereği Allah'tan korkan ve Allah korkusundan titreyen varlıklar olduğunu bildirmektedir.³⁹³

Geçen ayetlerden ve yapılan tefsirlerden anlıyoruz ki, kıyamet günü insanların, meleklerin, peygamber ve başka şefâatçilerin şefâatinden istifâde edebilmeleri için, Allah'ın kendilerinden râzı olduğu kullar olması gerekmektedir. Allah'ın kendisinden râzı olacağı insan olabilmenin yolu ise, şirkin her türlüsünden uzak, tam bir muvahhid mü'min olmaktan geçer. Dolayısıyla meleklerin Allah'ın kızları olduğu, bundan dolayı o meleklerin kıyamet günü kendilerine şefâatçi olacakları inancı tamamen bir iftira, kuruntu ve cahiliye hurafelerinden başka bir şey değildir. Aynı şekilde atalarından ve Peygamberlerinden şefâat bekleyen Ehl-i Kitab'ın durumu da böyledir. Her şeyde olduğu gibi burada da asıl olanın Allah'ın rızâsı ve izni olduğunu anlamaktayız.

II. ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN İNANÇ, VARLIK, KİŞİ VE AMELLER

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bazı inanç, varlık, kişi ve amellerden râzı olmadığı belirtilmektedir. Şüphesiz Yüce Yaratıcı, tevhid akidesi dışındaki her türlü inançtan râzı değildir. Aynı zamanda Şeytan ve avanesinden ve şeytanlaşmış insanlardan ve de akla ve şeriata uymayan tüm fiil ve amellerden hoşlanmadığını çeşitli şekillerde bildirilmektedir.

A-ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN İNANÇLAR

Yukarıda geçtiği gibi, Yüce Allah her türlü küfürden râzı değildir. Çünkü insanı yaratılış gayesi, Yaratan'ını hakkıyla tanıyıp, O'na kamil manada kul olmasıdır.³⁹⁴ Dolayısıyla Mevlâ, tevhîd esasına dayanan inancın dışındaki her türlü akideden râzı

³⁹³ Kutub, Seyyid, **fi Zilâli'l-Kur'an**, Daru's-Şuruk, Kahire, 1986, 12. baskı. , IV, 2375.

³⁹⁴ ez-Zâriyât 51/56.

olmadığını haber vermektedir. Yüce Allah'ın hoşlanmadığı inanlar Kur'ân-ı Kerim'de şöyle bildirilmektedir.

1. Küfür

Allah Teâlâ'nın râzı (hoşnut) olmadığı ve sevmediği ilk amel küfürdür.

Küfr kelimesi sözlükte, örtmek, kapatmak manasına gelmektedir. Aynı şekilde gece karanlığına, kabirlere ve köylere *kefr* denildiği gibi, herşeyi örttüğünden dolayı denize, güneşe ve tohumu toprağa atıp üzerini kapattığı için çiftçiye de *kâfir* denilmiştir. Küfr imanın (inancın) zıddı olan inkâr manasında ve şükürün zıddı olan nankörlük manasında da kullanılmaktadır.³⁹⁵

Allah kullarının küfretmesinden râzı olmadığını şöyle bildirmektedir:

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

“Eğer inkâr ederseniz bilin ki Allah sizden müstağnidir. Kullarının inkârından hoşnut olmaz.”³⁹⁶

الكَافِرُ (el-Kâfir), كَفَرَ (ke-fe-ra) fiilinin ism-i fâilidir. Masdarı كُفْرًا (küfran) veya كُفْرَانًا (küfrânen) şeklinde gelen bu kelimenin lügat manası, Allah'ın birliğine veya peygambere veya şerîata ya da bu üçüne de inanmayan kimse demektir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir: “Kâfirler, iman edenlere, ‘Bizim yolumuza uyun’ dediler.” (el-Ankebût 29/12). O Allah'ı inkâr etti denildiği gibi, o Allah'ın nimetini inkâr etti, nankörlük etti de denilir. كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ “Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, ölü idiniz sizleri diriltti” (el-Bakara 2/28) ayetinde “Allah'ı inkâr etmek” manasına, أَقْبَالِبَاطِلٍ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ “Hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar? (el-Ankebût 29/67) ayetinde ise “Allah'ın nimetini inkâr, yani nankörlük etme manasına gelmektedir.”³⁹⁷

Küfrü benimseyene "fitrî yeteneğini köreltip örten" anlamında *kâfir* denilir. "Bilmemek, yadırgamak" manasındaki nükır kökünden türetilen ve "kabul etmemek, reddetmek, hoş görmemek" anlamına gelen *inkâr* da küfür karşılığında kullanılmakta olup

³⁹⁵ el-Cevherî, a.g.e, II, 439.

³⁹⁶ ez-Zümer 39/7.

³⁹⁷ Enîs, a.g.e, II, 791.

bu tavrı sergileyene münkir adı verilir.³⁹⁸

Ayet-i Kerime’de Mevlâ Teâlâ “Eğer inkâr ederseniz bilin ki Allah sizden müstağnidir” buyurarak kulların imanı terkedip küfrü tercih etmeleri durumunda kendisine herhangi bir zarar veremeyeceklerini, çünkü kendisinin kullara muhtaç olmadığını, bununla beraber, kulların küfre düşmelerinden yine onların menfaatine râzı (hoşnut, memnun) olmayacağını bildirmektedir.

Aynı şekilde Allah, kâfirlere la’net ettiğini ve onlar için çılgın bir ateş hazırladığını haber vermektedir:

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا

“Şu muhakkak ki, Allah kâfirleri lânetlemiş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.”³⁹⁹

Lanet kelimesi; fe-te-ha babında le-a-ne fiilinin masdarı olup Allah lafzı ile kullanıldığında, birisine kızmak, onu rahmetinden uzaklaştırmak,⁴⁰⁰ kovmak, hayırdan uzaklaştırmak manasına gelir. Köpeği veya kurdu lanetledim denir ki, bunun manası onu kovdum demektir.⁴⁰¹ Beddua, hakaret, sövüp sayma, azap, Allah’ın rahmetinden uzaklaşma, gazap etme, beddua etme, buğz etme, uzak durma, muhalefet etme, faydadan bırakmak gibi manalar ifade eder.⁴⁰²

Istılâhî manası, Allah’ın bağış ve merhametinden uzak bırakılmayı ifade eder. Aynı kökten türeyen *mel'un* ve *lain* kelimeleri "kovulmuş" manasına gelir. İslam öncesi Hicaz Arap toplumunda ailenin veya kabilenin dışına atılmış kişiye *lain* denilirdi. Allah’ın rahmetinden uzaklaştırıldığı için şeytan *lain* veya *mel'un* olarak da anılır. Lanetleme Allah tarafından olursa "dünyada iyilik ve hidayetten, ahirette lutuf ve merhametten mahrum bırakma", insan tarafından olursa "küfür, sövme, hakaret, beddua" anlamına gelir.⁴⁰³ Diğer taraftan lanet kelimesi mümin kimse hakkında kullanılırsa "Allah’ın o kimseyi iyi ve salih kimselerin mertebesinden uzaklaştırması, işlediği günah ölçüsünde cezalandırması" şeklinde mecazî bir mana ifade edeceği de belirtilmiştir.⁴⁰⁴

³⁹⁸ İbn Manzûr, a.g.e, V, 145.

³⁹⁹ el-Ahzâb 33/64.

⁴⁰⁰ Abdulfettah, a.g.e, II, 195.

⁴⁰¹ Enîs ve diğerleri, a.g.e, II, 829.

⁴⁰² Özalp, Ertuğrul O. Hakan, “La’net” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, V, 53.

⁴⁰³ İbn Manzûr, a.g.e, XIII, 387-388.

⁴⁰⁴ et-Tehânevî, a.g.e, II, 1368.

Yüce Allah, küfürden ve kâfirlerden râzı olmadığı gibi bu ayette kâfirlere la'net ettiğini belirtmektedir.

Ayrıca Yüce Allah (c.c) kâfirleri sevmediğini belirtmektedir:

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ

“De ki, Allah'a ve Peygamber'e itaat edin! Eğer aksine giderlerse, şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.”⁴⁰⁵

İşin aslı, tevhide dayalı, her türlü şirk ve küfürden uzak kâmil bir imandır. Böyle bir imana sahip olmayan bir insanın Mevlâ'nın katında hiçbir kadr-u kıymeti olmadığı gibi, yapmış olduğu bütün iyi amelleri de boşa gidecektir.⁴⁰⁶ Aynı zamanda Allah'ın sevgisinden de mahrum kalacaklardır.

Ayet-i Kerime'nin sebab-i nüzûlü hakkında şöyle bir rivâyet vardır:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki, siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok esirgeyici ve bağışlayıcıdır” (Âl-i İmrân 3/31) ayeti nazil olunca Abdullah b. Ubey “Muhakkak ki Muhammed kendine itaati Allah'a itaat sayıyor ve hıristiyanların İsa (a.s)'ı sevdiği gibi bizi kendisini sevmemizi emrediyor” demesi üzerine bu ayet nazil oldu.⁴⁰⁷

Allah'a ve O'nun Rasûlüne itaat etmemek küfre sebeptir. Bu itaatsizlikte bulunan ne yaparsa boşunadır. Nitekim Cenab-ı Hak: “Şüphesiz ki, Allah kâfirleri sevmez” cümlesini “yüz çevirirlerse” veya “yüz çevirirseniz” cümlesinin tamamlayıcısı olarak getirmiştir. Bu ayet Allah (c.c) sevgisinin mü'minlere mahsus bir şey olduğunu sergiler.⁴⁰⁸

“Allah kâfirleri sevmez” şeklinde Kur'an-ı Kerim'de ikinci bir ayet daha vardır:

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسَهُ يَمْهَدُونَ . لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ

لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ

“Her kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de salih amel işlerse, onlar kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar. Çünkü O, iman edip salih amel işleyenlere lütfundan mükafat verecektir. Çünkü O, kâfirleri sevmez.”⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ Âl-i İmrân 3/32.

⁴⁰⁶ Bkz. Muhammed 47/1.

⁴⁰⁷ er-Râzî, a.g.e, VIII, 17.

⁴⁰⁸ Arslan, a.g.e, II, 441.

⁴⁰⁹ er-Rum 30/44-45.

Ayette geçen “küfrü (inkârı) kendi aleyhinedir” cümlesi, Zemaşerî’ye göre, zarar görmeyi ifade sadedinde son noktadır ki, bunun gerisinde başka bir tabir olamaz. Şöyle ki, kimin zararlısı küfrü ise, onu bütün zararlar kuşatmış demektir. Bundan dolayı bu şekildeki ifade, bu husustaki bütün ifadeleri toplamıştır.⁴¹⁰ يَمَّهْدُونَ (yemhedün), “onu koyuyorlar, onu kolay ve yumuşak yapıyorlar”⁴¹¹ demektir.

Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de kâfirlerin küfrünün Rableri yanında ancak onların aleyhine nefreti artıracakı bildirilmektedir:

وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا

“Kâfirlerin küfürleri, Rablerinin katında kendilerine buğzdan başka bir şey artırmaz, kâfirlerin küfürleri kendilerine zarardan başka bir şey artırmaz.”⁴¹²

2. Şirk

Kur’ân-ı Kerim’de Yüce Allah (c.c)’nün kendilerinden râzı olmayıp, azap edeceği, gazap ve la’nete uğratacağı belirtilen ikinci zümre ise, Allah hakkında kötü zanda bulunan münâfik erkek ve kadınlar ile Allah’a bir şekilde ortak koşan erkek ve kadınlardır.

Sözlükte şirk "ortak olmak" ve "ortaklık"; "ortak koşmak" anlamındaki işraktan isim konumunda bulunan şirk ise küfür demektir. Şirk koşana müşrik, şirk koşulana şerik denir. Terim olarak "Allah'ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya O'na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğu inanma" demektir. Tek Tanrı'ya inanmanın karşılığı olan inanç türleri Grekçe poly (çok) ve theos (tanrı) kelimelerinden oluşan politeizm (politheism) kavramıyla ifade edilir.⁴¹³

Masdar bir kelime olan şirk, ortak koşmak ve hiçbir eşi ve benzeri olmayan Allah'ın ortağı olduğuna inanmaktır. Alimler, uluhiyette, varlığının zorunlu olmasında, sevk ve idârede ve ibadette olmak üzere şirki dörde ayırmışlardır.⁴¹⁴

Allah Teâlâ müşriklerle ilgili şöyle buyurmaktadır:

⁴¹⁰ ez-Zemaşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer el-Keşşâf an Hakaiku Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyuni'l-Ekâvîl, Mektebetü'l-Ubeykân, 1. Baskı, 1998, Riyâd, III, 235.

⁴¹¹ Abdulfettah, a.g.e, II, 241.

⁴¹² el-Fâtır 35/39.

⁴¹³ Sinanoğlu, Mustafa, “Şirk” D.İ.A, XXXIX, 193.

⁴¹⁴ et-Tehânevî, a.g.e, I, 1020-1021.

وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السُّوءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السُّوءِ وَغَضِبَ اللَّهُ

عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“(Bir de bunlar) Allah hakkında kötü zanda bulunan münâfik erkeklere ve münâfik kadınlara Allah’a ortak koşan erkeklere ve Allah’a ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük onların başlarına gelmiştir. Allah onlara gazap etmiş, lanetlemiş ve cehennemi kendilerine hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir.”⁴¹⁵

Başka bir ayette ise asla bağışlamayacağı günahın da şirk olduğu bildirilmektedir.⁴¹⁶

Müşrik (مُشْرِك) şirke düşen kimse demektir. Şirk ise, “şe ri ke” fiilinin masdarı, ortak olma demektir. Dînî anlamda şirk, Allah’a eş ve ortak koşma manasına gelir. Bu fiilin dört harfli “if’âl” babındaki şekli eş-ra-ke’dir ve ortak tanıma, ortak koşma demektir. Bu babın ism-i fâili olan “müşrik” de, ortak koşandır.⁴¹⁷

Şirk, aynı kökten gelen kelimelerle birlikte, Kur’an-ı Kerim’de yüz elliyi aşkın yerde geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’i incelediğimiz zaman, şirke düşen insanların nefislerine tabi olarak tevhide karşı çıkmalarının neticesinde bu duruma düştüklerini görürüz. Bütün müşrik toplumlarda, genellikle ahlâksızlık, nefis duyguları, zulüm, hırs, azgınlık, taşkınlık ve menfaatperestlik hakimdir. Şirkin temeli, insanların Allah’a tam manasıyla inanmamaları, O’nun emir ve yasaklarına gerektiği gibi uymamaları ve ondan sonra yukarıda arzedilen sufli bir duruma düşmelerine dayanır. Bu husus bir çok ayette dile getirilmiştir.⁴¹⁸

Allah Teâlâ vahdâniyyet hususunda son derece kıskançtır. Kendisinin azameti ve kibriyasına rağmen, kendisine herhangi bir şekilde ortak koşulmasını asla bağışlamayacağını, müşriklere azap edip, gazap ve la’nete uğratacağını haber vermiş olmaktadır.

3. Nifak

Yüce Allah’ın râzı olmadığı inançlardan birisi de nifak ve münafıklıktır. Dışı mü’min içi kâfir olan kişilere verilen bu sıfatı lügat sahipleri şöyle tanımlamışlardır:

⁴¹⁵ el-Fetih 48/6.

⁴¹⁶ en-Nisâ 4/116.

⁴¹⁷ er-Râgıp İsfâhânî, “Şirk” a.g.e, s. 259.

⁴¹⁸ Turgay, Nureddin, “Şirk” Şamil İslam Ansiklopedisi, VII, 313.

نِفَاقًا (Nifâk), insanın içindekinin tersini açığa çıkarmasına denir. İslam'ın ilk dönemlerinde münâfık kelimesi, içinde küfrü gizleyip dışında müslüman olduğunu gösteren kimseler için kullanılmıştır.⁴¹⁹

Nifak kelimesi, "inanmadığı halde kendisini mü'min gösteren" kimse demektir. Kelimenin, "tarla faresinin bir tehlike anında kaçmasını sağlamak üzere yuvası için hazırladığı birden fazla çıkış noktasının birinden girip diğerinden çıkması" biçimindeki kök manasından hareketle münafık, "dinin bir kapısından girip diğerinden kaçan çifte şahsiyetli kimse" olarak da tanımlanmıştır.⁴²⁰

Allah Teâlâ yukarıda geçen ayette⁴²¹ münâfıkları müşriklerle beraber zikrederek, müşriklere vereceği cezanın aynısını onlara da vereceğini bildirmektedir. Hatta münâfıklar lafzı müşrikler lafzından önce zikredilmiştir. Bunun en başta gelen sebebi münâfıkların İslam'a ve müslümanlara zarar verme hususunda açık düşman olan müşriklerden daha tehlikeli olmasıdır. Müslümanlar müşriklerden kendilerini koruyabilirler, ancak dışı itibarıyla mü'min görünen, gerçekte ise kâfir olan münâfıktan korunmaları mümkün olmaz.⁴²² Yani dişi kıran, pirincin içindeki siyah taş değil beyaz taştır.

Allah'ın münafıklardan râzı olmadığı belirtilen başka bir ayet ise şudur:

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

“Kendilerinden râzı (hoşnut) olabilirsiniz diye, size and verirler. Siz onlardan râzı (hoşnut) olsanız bile, Allah, yoldan çıkmış kimselerden (fâsıklardan) râzı olmaz.”⁴²³

Fıskın lügat manası, günaha düşmek, Hak'tan ayrılmak, Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi terk etmektir. Fısk küfürden daha geneldir. Zulüm de fısktan daha geneldir.⁴²⁴

Fıskın ıstılâhî (şer'î) manası ise, taattan ayrılma yani, Allah'ın emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınmayı terketmektir.⁴²⁵

Fısk şeriat sınırından çıkmak demektir. Kabuğundan çıkan hurma çağlasına feseka (çıktı) denilir. Kendisinde bulunduğu inanılan pislikten ve fısktan, ya da yuvasından tekrar tekrar çıktığından dolayı fareye *fuveysika* da denilir. İbnu'l-A'râbî der ki: Câhiliyye Arapları insan hakkında fâsık demezler, ancak kabuğundan çıkan hurma için derler.

⁴¹⁹ Abdulfettah, a.g.e, II, 280.

⁴²⁰ İbn Manzûr, a.g.e, X, 358.

⁴²¹ el-Fetih, 48/6.

⁴²² er-Râzî, a.g.e, XXVIII, 83.

⁴²³ et-Tevbe 9/96.

⁴²⁴ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, IV, 192-193.

⁴²⁵ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, III, 230-231.

Günâhın azına da, çoğuna da fîsk denilirse de daha ziyade çoğu için fîsk adı meşhur olmuştur. Şeriatin hükmüne bağlanıp sonra onu tamamen veya kısmen ihlâl edene fâsık denmiştir. Aslında fâsık kâfir hakkında kullanılan bir sıfattır.”⁴²⁶

Ayette zikredilen fâsık kavimden maksadın münâfıklar olduğu belirtilmiştir.

Denilmiştir ki, bunlar Cedd b. Kays, Mu'attib b. Kuşeyr gibi münafıkların yandaşları olan seksen kadar münafık idiler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) söz konusu Tebük seferinden dönüp Medine'ye teşrifinden sonra, bunlarla oturmamaları ve konuşmamaları için ashabını uyardı.⁴²⁷

Ayrıca Yüce Allah'ın münafık erkek ve kadınları la'netlediği şöyle belirtilmektedir:

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ وَعَدَّ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعْنَةُ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيمٌ

“Münafıkların erkekleri de kadınları da birbirlerine benzerler. Kötülüğü emreder, iyilikten sakındırırlar ve Allah yolunda harcamaktan ellerini sıkı tutarlar. Allah'ı unuttular da, Allah da onları unuttu. Gerçekten de münafıklar hep fâsık kimselerdir. Allah, erkek kadın bütün münafıklara ve bütün kâfirlere cehennem ateşini ebedî olarak vaad buyurdu. O ateş onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir. Onlara bitmez tükenmez bir azap vardır.”⁴²⁸

Allahü Teâlâ bu ayet-i celilede bize münâfık erkek ve münâfık kadınları tanıtmaktadır. Birbirlerinden olduklarını belirttikten sonra, onların münkeri (kötülüğü) emredip, ma'rufu (iyiliği) yasakladıklarını, son derece cimri olduklarını, Allah'ı unuttuklarını ve onların gerçek bir fasık olduklarını beyan etmektedir. Ve onlara ceza olarak kâfirlerle beraber cehennem ateşinde ebedi kalacaklarını belirttikten sonra, Allah'ın onlara lanet ettiğini, onlar için devamlı bir azap olduğunu haber vermektedir.

4. İrtidâd

İrtidad (الارتداد) kelimesinin “aslı döndü” manasına gelen radde (رَدَّ) fiilidir. Bu fiilin iftiâl (اِفْتَعَلَ) babından mastarı olan bu kelimenin sözlük manası, bir halden başka hale

⁴²⁶ Ateş, a.g.e, VII, 238.

⁴²⁷ Yazır, a.g.e, IV, 393-394.

⁴²⁸ et-Tevbe 9/67-68.

dönüşmek demektir. Istılâh manası ise, İslâm dinine girdikten sonra kendi ihtiyarı ile bu dinden çıkmak demektir. İrtidat eden (dinden çıkan) kimseye de mürted denir.⁴²⁹

Allah'ın râzı olmadığı (gazap ettiği) durumlardan birisi de irtidattır. Mevlâ şöyle buyurmaktadır:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ
اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Kalbi iman ile mutmain olduğu halde (dinden dönmeye) zorlanan hariç, kim, iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse, (ona Allah'ın gazabı vardır). Ama kim, kâfirliğe göğüs açarsa, onların üzerine Allah'tan bir gazap ve onlar için büyük bir azap vardır.”⁴³⁰

Bazı müfessirler bu ayetin Ammar b. Yasir (r.a) hakkında nazil olduğunu söylemektedirler. İslâmiyeti ilk kabul edenlerden olan "Ammar" ile babası "Yâsir" ve annesi "Sümeyye" böyle bir zorlamaya mâruz kalmışlardı. Babası ile validesi sebat ederek öldürülmüşlerdi. İslâmiyette ilk şehit edilen bu iki zattır. Ammar ise kalben imanında sabit olduğu halde uğradığı zorlamadan dolayı sözle küfrü kabul etmişti. Ammar'ın böyle din değiştirdiğini Resûlullah (s.a.v)'e haber verdiler, Resûl-i Ekrem ise: Hayır. Ammar'ın bütün bedeninin organları imân ile doludur, o dininden dönmez diye buyurmuştu. Ammar ise ağlayarak Peygamberin huzuruna geldi, o merhamet deryası Peygamber de Ammar'ın gözlerini sildi, ona teselli verdi, öyle bir zorlanmadan dolayı küfrü söyleyebileceğini, ondan dolayı Allah katında mes'ul olmayacağını kendisine müjdeledi.⁴³¹

Bu ayetin devamında ise onların neden bu duruma düştükleri şu şekilde ifade edilmektedir:

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Bu da onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden ötürüdür.”⁴³²

İman ettikten sonra küfre dönüp irtidat edenlere Allah'ın gazap ettiği gibi aynı zamanda onlara la'net ettiği de Kur'ân-ı Kerim'de şöyle bildirilmiştir:

⁴²⁹ İbn Manzûr, a.g.e, III, 173.

⁴³⁰ en-Nahl 16/106.

⁴³¹ Bilmen, a.g.e, IV, 1828-1829.

⁴³² en-Nahl, 16/107.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرُّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
أُولَئِكَ جَزَاءُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“İnandıktan, Peygamber'in hak olduğuna şahadet ettikten ve kendilerine açık deliller geldikten sonra, inkâra sapan bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zalimler gürhunu doğru yola iletmez. İşte onların cezaları, Allah'ın, meleklerin, insanların hepsinin laneti onların üzerlerindedir.”⁴³³

5. Yahudilik

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap ve la'net ettiği bir çok ayet ve hadisle sabittir. Meşhur olan görüşe göre, “O gazaba uğrayanların ve sapmışların yoluna değil” ayetinde zikrolunan “gazaba uğrayanlar”dan maksat yahudilerdir.⁴³⁴ Ve şu ayette;

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُم وَيَخْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendirler, ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar”⁴³⁵ zikri geçen “dost edinenlerden” murat münâfiklar, “Allah'ın gazap ettiği kavimden” murat ise yine yahudilerdir.⁴³⁶

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap etmesinin sebeplerinden biri, bildikleri halde kıskançlıkları yüzünden hakka tabi olmamalarıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَعِيًّا أَنْ يَنْزِلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبِأُوْلَئِكَ بِغَضَبِ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ

“Yanlarındakini tasdik etmek üzere onlara Allah katından bir kitap gelince, daha önceleri inanmayanlara karşı onunla yardım isteyip durdukları halde, o tanıdıkları kendilerine gelince, bu sefer kendileri onu inkâr ettiler. İşte bundan dolayı Allah'ın laneti

⁴³³ Âl-i İmrân, 3/86-87.

⁴³⁴ er-Râzî, a.g.e, I, 210.

⁴³⁵ el-Mücadele, 58/14.

⁴³⁶ Bkz. Yazır, a.g.e, VIII, 471.

kâfirleredir. Ne kadar çirkindir o uğruna kendilerini sattıkları şey ki; Allah'ın kullarından dilediğine kendi lütuf ve kereminden vahiy indirmesine kafa tutarak, Allah ne indirdiyse hepsini inkâr ettiler. İşte bu yüzden de gazap üstüne gazaba uğradılar. Can yakıcı azap asıl kâfirler içindir.”⁴³⁷

Bu ayette بئس (bi'se) kelimesi, “övgü” ifade eden (ni'me) kelimesinin zıddı olup, “yergi” ifade eden ve “ne kötü” manasında camid mazi bir fiildir.⁴³⁸

Ayet-i Kerimenin sebab-i nüzûlü ve tefsiri şöyledir:

Bu ayette zikredilen “kitap”tan maksadın Kur'an-ı Kerim olduğu hakkında ittifak vardır. وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا “Daha önceleri inanmayanlara karşı onunla yardım isteyip durdukları halde” ayetinin sebab-i nüzûlü hakkında şöyle rivâyet vardır: Yahudiler daha önceleri küfür ehline, yani müşrik Araplar'a karşı bunun geleceğinden söz açıyorlar ve bu sayede onlara üstünlük sağlayacaklarına inanıyorlardı. "Allah'ımız Tevrat'ta özelliklerini yazılı bulduğumuz ahir zaman nebîsi hürmetine bize yardım et!" diye dua ve istimdat ediyorlar ve müşriklere "Bizim söylediğimizi tasdik ederek ortaya çıkacak olan bir peygamberin gelme zamanı yaklaştı, gölgesi üstümüzde dolaşiyor. Biz onunla bir olup sizi Âd ve İrem gibi katledeceğiz." diyorlardı. İbn Abbas, Katâde, Süddî demişlerdir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in gelmesinden önce Benî Kurayza ve Benî Nadir yahudileri, Evs ve Hazrec kabilelerine karşı onunla fetih isterlerdi. Bu âyet bunlar hakkında nazil olmuştur.⁴³⁹

Yahudilerin Rasûlüllah (s.a.v) Efendimizi inkar etme sebebi şöyle izah edilmektedir:

(Fakat o bildikleri) insanlık âlemine ergeç şeref vereceğine inandıkları (şey) o yüce nebi veya o kitabı kerim (kendilerine gelince) kendilerini İslâm dinîne davet edince (onu inkâr ettiler.) Sırf hasetlerinden ve makamlarını kaybedecekleri endişesinden dolayı o yüce peygamberi ve ona inen kitabı kerimi inkâra cüret gösterdiler. (Artık Allah'ın laneti) bütün (kâfirler üzerinedir.) Artık o münkirler de bu lanetten kendilerini kurtaramayacaklarını düşünsünler.⁴⁴⁰

⁴³⁷ el-Bakara 2/89-90.

⁴³⁸ Abdulfettah, a.g.e, I, 53.

⁴³⁹ er-Râzî, a.g.e, III, 164.

⁴⁴⁰ Bilmen, a.g.e, I, 87.

Fahrudin Râzî, onların Rasûlüllah (s.a.v) ve Kur'ân-ı Kerim'i inkâr etmelerinin sebeplerini şu şekilde sıralamaktadır:

1-Yahudiler, İsrailoğullarından pekçok peygamber gelmiş olduğu için, gönderilecek bu son peygamberin de İsrailoğullarından çıkacağını sanıyorlardı. Bu sebeple, insanları bu peygamberin dinine teşvik ve ona davet ediyorlardı. Ama, Cenâb-ı Hak, Araplardan, İsmail (a.s)'in neslinden Hz. Muhammed (s.a.s)'i peygamber olarak yollayınca, bu onların çok zoruna gitti. Bu sebeple onu yalanladılar ve muhalefet ettiler.

2-Onların, Hz. Rasûlüllah (s.av) 'in nübüvvetini itiraf etmiş olmaları, başkanlıklarıyla mülk ve servetlerinin elden gitmesi demektir. Bunun için, tasdikten kaçındılar ve inkârda ısrar ettiler.

3-Belki de onlar, gönderilen peygamberin sadece Araplara gönderilmiş olduğunu sandılar, bu sebeple de, onu inkâr etmiş oldular.

(Allah'ın laneti kâfirlerin üzerine olsun) ayetinde lanetten murat; "Onların ahiret hayırlarından (nimetlerinden) uzak (mahrum) bırakılmalarıdır." Çünkü dünya nimetlerinden mahrum kalan kimse lanete maruz kalmış sayılmaz.⁴⁴¹

İşte Yahudilerin hak ve hakikati bildikleri halde inkâr etmeleri, onların Allah'ın gazabına ve lanetine düşer olmalarına, ayrıca son derece can yakıcı olan azaba girmelerine sebep olmaktadır.

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap etmesinin sebeplerinden ikincisi de, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri, isyana dalmaları ve aşırı gitmeleridir. Bu konuyla ilgili de Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْمِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مِمَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

"Hani bir zamanlar, "Ey Musa, biz tek çeşit yemeğe asla katlanamayacağız, yeter artık bizim için Rabbiniz dua et de bize yerin yetiştirdiği şeylerden; sebzesinden, kabağından, sarmısağından, mercimeğinden ve soğanından çıkarırsın." dediniz. O da size "O üstün olanı daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Bir kasabaya konaklayın o vakit istediğiniz elbette olacaktır." dedi. Üzerlerine zillet ve meskenet damgası vuruldu ve

⁴⁴¹ er-Râzî, a.g.e, III, 165.

nihayet Allah'dan bir gazaba uğradılar. Evet öyle oldu, çünkü Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Evet öyle oldu, çünkü isyana dalıyorlar ve aşırı gidiyorlardı.”⁴⁴²

Bu ayet-i kerimeden önce Allah Teâlâ İsrailoğullarına vermiş olduğu, Fir'avun'un zulmünden kurtarmak, düşmanlarını deniz boğup kendilerini salimen karşıya geçmelerini sağlamak, Tih çölünde bulutla gölgelendirip, kudret helvası ve bıldırcın etiyle doyurmak gibi bir çok nimetleri hatırlatıyor. Bu kadar nimet karşısında Yahudiler, Hz. Musa (a.s)'dan soğan sarımsak istemişler, nimet şükürü gerektirdiği halde onlar isyan ve aşırılıkla karşılık vermişlerdir. Onların Hz. Musa (a.s)'dan istekleri bununla da kalmamış, Musa (a.s)'dan Allah'ı açıkça göstermesini istemişler ve hatta Kızıldenizi geçtikten sonra daha ayakkabılarının çamuru kurumadan Amalika kavminin putları gibi kendilerine put yapmasını istemişlerdir.

Ayette geçen اَذْنِي (edne) burada kıymet bakımından daha az (düşük), insan bedenine faydası daha az,⁴⁴³ الْمُسْكَنَةُ (el-meskene), boyun eğme, alçalma, horluk, hakirlik,⁴⁴⁴ الذِّلَّةُ (ez-zille), zayıflık, basitlik ve incelik⁴⁴⁵ manalarına gelmektedir.

Ayrıca İsrailoğullarının taşkınlık ve nankörlük etmeleri sebebiyle de Allah'ın gazabına çarpılacakları şu ayette bildirilmektedir:

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى . كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحِلِّ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى

“Ey İsrailoğulları! Sizleri düşmanınızdan kurtardık ve Tûr dağının sağ yanında size söz verdik, üzerinize de kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Size verdiğimiz rızıkların en temizlerinden yiyin ve bunda taşkınlık etmeyin, sonra üzerinize gazabım iner. Kimin üzerine de gazabım inerse, muhakkak o mahvolur.”⁴⁴⁶

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap etmesinin sebeplerinden bir diğeri de, buzağıya tapmalarıdır. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا لَهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيوةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ

⁴⁴² el-Bakara 2/61.

⁴⁴³ Abdulfettah, a.g.e, I, 234.

⁴⁴⁴ Abdulfettah, a.g.e, I, 321.

⁴⁴⁵ Enîs ve diğeri, a.g.e, I, 315.

⁴⁴⁶ Tâhâ 20/80-81.

“Şüphesiz o buzağıyı tanrı edinenlere Rablerinden bir gazap, dünya hayatında iken de bir zillet erişecektir. İşte biz, iftiracıları böyle cezalandırırız.”⁴⁴⁷

Ayette geçen الْعِجْل (el-icl) sözlükte, ineğin erkek buzağına denir.⁴⁴⁸

İsrailoğullarının taşkınlık ve sapkınlıklarından bir manzara ile daha karşı karşıyayız. Hz. Musa (a.s) kendilerinden kırk gün ayrılması sonucu hemen Sâmirî'nin altından yapmış olduğu buzağı heykeline taptıklarını görülmektedir.

Sâmirî'nin yapmış olduğu bu buzağı hakkında tefsirlerde şu rivayet vardır:

Hz. Musa'nın Tür'a gitmesinden (sonra) vaktiyle kıptilerden emânet alıp onların helaki üzerine kendilerinde kalmış olan (ziynet takımlarından) Sâmirî namındaki bir münafıkın yapmasıyla (bir buzağı) buzağı gibi sesi (böğürmesi olan bir heykel edindiler.) Bu iri heykel, bir rivayete göre öyle bir hünerle yapılmış ki, içerisine hava girince inek yavrusu gibi ses çıkarmaya başlamış. Diğer bir rivayete göre de bu heykelin aşağısında bir buzağı bulundurulmuş o buzağının sesi bu heykelin içinden dışarıya akseder olduğu için bu heykelin böğürmekte olduğu sanılmıştır. Diğer bir rivayete göre de Firavn'un denizde boğulacağı zaman Cibrîl-i Emin bir at üzerinde cisimlenerek görülmüş, Sâmirî bunun farkında olup Hz. Cibrîl'in atının ayağının bastığı topraktan bir avuç almış, bunu yaptığı heykelin içine bırakmış, bunun tesiriyle bir harika olarak o heykel canlanmış, et kan sahibi olmuş, buzağılar gibi ses vermiştir. Bu rivayetlerden hangisinin doğru olduğunu Allah'ın ilmine havale ederiz.

Bu heykeli yapan Sâmirî adında bir şahıs ise de, Hz. Harun (a.s)'dan veya seçkin birkaç zatın dışındakiler de bu buzağıya taptıkları için bunun böyle meydana getirilmesi hepsine isnat edilmiştir.⁴⁴⁹

Yahudiler buzağıya taparak sadece Allah'ın gazabına uğramıyorlar; aynı zamanda şu ayetlerde belirtildiği gibi Musa (a.s) 'ın da gazabına nail oluyorlardı:

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّوْنِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ

الظَّالِمِينَ

⁴⁴⁷ el-A'raf 7/152.

⁴⁴⁸ Enîs ve diğerleri, a.g.e, II, 586; Abdulfettah, a.g.e, II, 9.

⁴⁴⁹ Bilmen, a.g.e, II, 1092-1093.

“Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndüğünde şöyle dedi: "Bana arkamdan ne kötü bir halef oldunuz! Rabbinizin emriyle dönüşümü beklemeden acele mi ettiniz?" Elindeki levhaları bıraktı ve kardeşi Harun'u başından tutarak kendine doğru çekmeye başladı. Harun, "Ey anamın oğlu!" dedi, "inan ki, bu kavim beni güçsüz buldu, az daha beni öldürüyorlardı, sen de bana böyle yaparak düşmanları sevindirme ve beni bu zalim kavimle bir tutma."⁴⁵⁰

فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًّا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ
يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي

“Hemen Musa öfkeli ve üzgün olarak kavmine döndü (onlara şöyle) dedi: "Ey kavimim! Rabbiniz size güzel bir vaad ile söz vermedi mi? Size bu süre mi çok uzun geldi, yoksa Rabbinizden size bir gazab inmesini arzu ettiniz de mi, bana olan vaadinizden caydınız?"⁴⁵¹

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap etmesinin sebeplerinden bir diğeri de, ayetleri inkâr etmeleri, peygamberleri şehid etmeleri, isyan edip haddi aşmalarıdır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ أَيْنَ مَا تُثَقُّوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبِأُيُوعِظُ مِنْ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ
ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

“Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, üzerlerine alçaklık damgası vurulmuştur. Meğerki Allah'ın ipine ve insanlar (müminler)ın ahdine sığınmış olsunlar. Onlar Allah'ın gazabına (hışmına) uğradılar ve üzerlerine de miskinlik damgası vuruldu. Bunun sebebi, onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş olmaları ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Ayrıca isyan etmiş ve haddi de aşmışlardı.”⁴⁵²

Görüldüğü gibi, Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede Yahudilerin dört günahından bahsetmekte ve buna mukabil onlara verilen üç cezadan söz ekmektedir. Yahudilerin günahları; Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, peygamberleri haksız yere şehid etmeleri, isyan etmeleri ve haddi aşmaları (aşırıya gitmeleri)'dir. Allah'ın onlara vermiş olduğu üç ceza ise, kendilerine zillet (zayıflık, aşağılık) vurulması ki, Fahrüddin er-Râzî'ye göre bundan en kuvvetli maksat, savaşa maruz kalıp, öldürülmeleri, mallarının ganimet olarak

⁴⁵⁰ el-A'raf 7/150.

⁴⁵¹ Tâhâ 20/86.

⁴⁵² Âl-i İmrân 3/112.

alınmaları, zürriyetlerinin esir alınmaları ve topraklarına el konulup başkaları tarafından mülk edinilmesidir. İşte şu ayet ona işaret etmektedir:

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

“Onları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın.” (el-Bakara 2/191)⁴⁵³

İkinci ceza onların Allah'ın gazabına (hışmına) uğramalarıdır. Bu konuda Fahrüddin Râzî şöyle demektedir : Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Onlar döne dolaşa Allah'ın gazabına uğradılar" buyurmuştur. Yani bunun manası; onlar, Allah'ın gazabı içinde kalakaldılar, kalmaya devam ettiler ve de devamlı kalacaklar şeklindedir. بَاؤُ (Bâû) kelimesinin aslı, mekân manasına el-bev'ü (plan, bir yere dönmek, avdet etmek) kelimesinden alınmıştır. "Falanca, şu yere döndü, yerleşti" ve "Onu, falanca yere yerleştirdim" tabirleri de bu mânadadır. Buna göre mâna, "Onlar, Allah'ın gazabı içinde kalıp, orada konaklayıverdiler" demektir. Senin, " "Onların başına gazab indi; onlar o gazaba konakladılar" şeklindeki sözlerin de, eş anlamdadır.⁴⁵⁴

Üçüncü ceza ise, onlara meskenet (alçaklık, hor-hakirlik) vurmasıdır. Yani, sefalet gibi, cizye, katl ve esaret gibi hakaret ve felâketi mucip hallere maruz kalmalarıdır.⁴⁵⁵ Hasan Basrî ve bir çok alim, meskenet kelimesinin istisnanın dışında zikredilmiş olması, onun devam ettiğine işaret etmesinden dolayı bunun cizye manasında olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazı âlimler ise, Yahudiler zengin dahi olsalar –tabiatları gereği-kendilerini fakir gösterirler. İşte meskenetten maksat budur demişlerdir. Diğer bazı âlimler de, bunun, Allah Teâlâ'nın, yahudilerin mallarını müslümanlara birer rızık kılacağını; böylece de yahudilerin yoksul ve miskin hale geleceklerini haber vermesi olduğunu söylemişlerdir.⁴⁵⁶

Fahrüddin Râzî ayetteki sebep-sonuç ilişkilerini şu şekilde izah etmektedir:

Zillet, gazab ve meskenetin illeti, inkârları ve peygamberleri öldürmeleridir. İnkârın ve peygamberleri öldürmenin illeti ise, masiyettir. Bu böyledir, çünkü onlar isyanlara ve günahlara dalınca, böylece isyan ve zulmetleri derece derece artmaya,

⁴⁵³ er-Râzî, a.g.e, VIII, 160.

⁴⁵⁴ er-Râzî, a.g.e, VIII, 161.

⁴⁵⁵ Bilmen, a.g.e, I, 438-439.

⁴⁵⁶ er-Râzî, a.g.e, VIII, 161.

çoğalmaya; iman nuru da derece derece azalmaya başlamıştır. Bu durum, aynı şekilde, iman nurunun sönmesi, (ortalığı) küfür zulmetinin kaplamasına kadar devam etmiştir.⁴⁵⁷

Allah Teâlâ'nın yahudilere gazap etmesinin sebeplerinden bir diğeri de, Allah'ın dini hakkında tartışmaya girmeleridir. Nitekim Allah Teâlâ buyurmaktadır ki:

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

“Allah'ın davetine uyulduktan sonra, hâlâ O'nun dini hakkında mücadele edenlerin, getirdikleri deliller Rableri yanında batıldır. Onların üzerinde bir gazab ve kendileri için şiddetli bir azab vardır.”⁴⁵⁸

Ayette, açıkça gösterilen mu'cizelere veya kitaplara inandıktan sonra tartışmaya giren yahudilerin durumuna işaret edilerek, delillerinin boş olduğu beyan edilmiştir.⁴⁵⁹

Allah'a hakkıyla iman ederek, O'na kâmil manada tevekkül eden mü'minlerin gazap (öfke) halini ise Allah Teâlâ bize şöyle anlatmaktadır:

فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ . وَالَّذِينَ

يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

“Size verilen herhangi bir şey sadece dünya hayatının geçici bir menfaatidir. Allah katında bulunanlar ise iman edip sadece Rablerine güvenen kimseler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır. O iman edenler, büyük günahlardan ve hayasızlıktan kaçınırlar. Onlar öfkelenedikleri zaman da kusurları bağışlarlar.”⁴⁶⁰

Yüce Mevlâ Yahudilere gazap ettiği gibi, la'net de ettiğini şu ayetlerle bildirmektedir:

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ
وَأَمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ . فَبِمَا نَفْسِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ
مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا دُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

الْمُحْسِنِينَ

⁴⁵⁷ er-Râzî, a.g.e, VIII, 162.

⁴⁵⁸ eş-Şûrâ 42/16.

⁴⁵⁹ Özek ve diğerleri, a.g.e, s.484

⁴⁶⁰ eş-Şûrâ 42/37.

“Allah, İsrailoğularından söz almıştı. İçlerinden on iki müfettiş göndermiştik... Allah şöyle demişti: " Ben, muhakkak sizinle beraberim. Namazı dosdoğru kıldığınız, zekatı verdiğiniz, peygamberlerime iman ettiğiniz ve onlara yardımda bulunduğunuz, (mallarınızı) Allah yolunda güzelce sarfettiğiniz takdirde, günahlarınızı mutlaka örter ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere korum. Fakat sizden her kim de, bundan sonra küfrederse, dosdoğru yoldan sapmış olur. Sözlerini bozdukları için onları lanetledik ve kalblerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden değiştiriyorlar. Uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik görürsün. Yine de onları affet, aldırma. Çünkü Allah güzel davrananları sever.”⁴⁶¹

Ayette geçen الميثاق (el-mîsâk); sözlükte, ant, söz manasına gelir.⁴⁶² Sağlık anlamındaki vusûk kökünden gelen mîsâk, yemîn ve ahd ile pekişmiş söz vermek demektir. Vesâk bağ anlamındadır. Mevsik ve vüskâ da bu kökten yapılmış isimlerdir.⁴⁶³ Sağlam olma, işi sağlam tutma, güçlendirme, emniyet etme, sözleşme, anlaşma ve bir şeyi bağliyacak ip. Allah’a, Rasûlüne ve insanlara verilen sözü, yapılan her türlü anlaşmaları ifade eden bir terimdir misak.⁴⁶⁴ النقيب (en-Nakîb), bir kavmin başkanı, lideri, o kavmin ileri gelen şahsı, kavmin şahidi, temsilcisi manasına gelmektedir.⁴⁶⁵ النقض (en-Nakd) ise, yaptığı binayı yıkmak, bağladığı ipi çözmek, verilen sözü tutmamaktır. Nakdin çoğulu enfâddır. Türkçe’de enkaz şeklinde söylenir. Ahd ise verilen söz demektir.⁴⁶⁶

Ayette geçen “Onlara lanet ettik” cümlesindeki “lanet” kelimesi hakkında üç ayrı görüş vardır: Birincisi, “onları rahmetimizden çıkardık” demektir ki, bu görüşü Ata savunmuştur. İkinci görüşü Hasan Basrî ve Mukâtil söylemiştir ki, onun manası “Onların şekillerini değiştirdik, ta ki onlar maymun ve domuz oldular” demektir. Üçüncü görüşün sahibi İbn Abbas (r.a) göre ise bunun manası, “Onlara cizye koyduk” demektir.⁴⁶⁷

Yine Yahudilerin küfürleri ve isyanları ve peygamberle alay etmeleri sebebiyle Allah’ın onlara lanet ettiğini şu ayetlerde müşahede edilmektedir:

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ

⁴⁶¹ el-Mâide 5/12-13.

⁴⁶² Cevherî, a.g.e, II, 721.

⁴⁶³ Ateş, a.g.e, “Mîsak” XIII, 384.

⁴⁶⁴ Özalp, Ertuğrul Ömer H. “Mîsak” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, V, 272.

⁴⁶⁵ İbn Manzûr, a.g.e, I, 769.

⁴⁶⁶ Ateş, a.g.e, “Mîsak” XIII, 382.

⁴⁶⁷ er-Râzî, a.g.e, XI, 147.

“(Yahudiler, peygamberimize karşı alaylı bir ifade ile): "Bizim kalblerimiz kılıflıdır." dediler. Bilakis Allah, onları kâfirlikleri yüzünden lanetledi. Bundan dolayı çok az imana gelirler.”⁴⁶⁸

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا
عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ

“Yanlarındakini tasdik etmek üzere onlara Allah katından bir kitap gelince, daha önceleri inanmayanlara karşı onunla yardım isteyip durdukları halde, o tanıdıkları kendilerine gelince, bu sefer kendileri onu inkâr ettiler. İşte bundan dolayı Allah'ın laneti kâfirlere dir.”⁴⁶⁹

Allah (c.c) hakkında batıl inançta bulunan Yahudilerin aynı şekilde Allah'ın lanetine uğratıldıklarını Cenab-ı Hak bize şöyle haber vermektedir:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ
مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ
وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

“Yahudiler, "Allah'ın eli çok sıkıdır" dediler. Söyledikleri söz sebebiyle onların elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar! Aksine Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü azdırıyor. Biz, onların aralarına tâ kıyamete kadar düşmanlık ve kin atmışızdır. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.”⁴⁷⁰

6. Hıristiyanlık

Kur'ân-ı Kerim'de Yahudiler gibi Hıristiyanların da Allah'ın la'netine maruz kaldıkları görülmektedir. Hz. İsa (a.s) ve Hz. Meryem ile ilgili yanlış ve yalan itikatları sebebiyle Allah'ın kendilerine la'net ettiği şu ayet ile bildirilmektedir:

⁴⁶⁸ el-Bakara 2/88.

⁴⁶⁹ el-Bakara 2/89.

⁴⁷⁰ el-Mâide 5/64.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ
ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

“Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da lanetleşelim; Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim".⁴⁷¹

Bu ayetin sebab-i nüzülü hakkında İbnü'l-Munzir eş-Şa'bi'den şöyle rivâyet etmektedir:

Necrân heyeti Rasûlüllah (s.a.v)'e geldi: “Bize Meryem oğlu İsa'dan bahset” dediler. Rasûlüllah (s.a.v): “O Allah'ın Rasûlüdür. Ve Allah'ın Meryem'in rahmine ilka edilmiş kelimesidir” dedi. Heyet: “İsa bunun üstünde olmalıdır” dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Şüphesiz İsa'nın durumu Allah katında Adem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi ve oluverdi” ayetini indirdi. Heyet:

“İsa'nın (a.s) Adem (a.s) gibi olması uygun değildir” dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak işte bu yukarıdaki ayet-i kerimeyi indirdi.⁴⁷²

Ayette geçen الابْتِهَالُ (el-ibtihel), yalvarıp yakarma, الْمُبَاهَلَةُ (el-mübehele), karşılıklı lanetleşme, الْبَهْلُ (el-behlü) ise lanet demektir.⁴⁷³ Terim olarak mübâhele, bir tartışma esnasında haksız ve yalancı olanın Allah'ın lanetine uğraması için beddua edilmesidir. Sözlükte "yalancı ve zalim olana birlikte beddua etmek, lanetleşmek" manasındaki mübâhele kelimesi Kur'an'da iftial kalıbında (ibtihal) olmak üzere bir yerde geçer (Âl-i İmran, 3/61). Bu ayete "mübâhele ayeti" (ibtihâl ayeti) denir.⁴⁷⁴

Bu âyet-i kerime, Rasûl-i Ekrem'in Hz. İsa hakkında sırf hakikat olan beyanlarını kabul etmeyen kimseleri İânetleşmeye davet etmektedir ki, bu şekilde de bir peygamber mucizesi meydana gelmiş demektir.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ Âl-i İmrân 3/61.

⁴⁷² Arslan, a.g.e, II, 529-530.

⁴⁷³ el-Cevherî, a.g.e, I, 127.

⁴⁷⁴ Fayda, “Mustafa, Mübâhele” D.İ.A, İstanbul, 2006, XXXI, 425.

⁴⁷⁵ Özek ve diğerleri, a.g.e, Âl-i İmrân, 3/61 ayetinin açıklama notu.

B- ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN VARLIK: ŞEYTAN

الشَّيْطَانُ (eş-Şeytan), lügatta; insanlardan ve cinlerden haddi aşan, her bir azgın, sapkındır. Cinlerden olan şeytan, ateşten yaratılmış, son derece pis (çirkin), insan için azılı bir düşman, Allah (c.c) imanından dolayı korudukları hariç sürekli insanı şerre (kötülüğe) meylettiren bir yaratıktır.⁴⁷⁶

Şeytan; kötü ruhun, kötü birinin, kötülüğe teşvik edenin, kötülüğün temsilcisinin, karanlık ve dalâletin önderinin, Allah'ın ve O'nu seven, O'na kullukta bulunan herkesin büyük düşmanının müsahhaştırılmış şekli veya kötülüğün sembolü olmuş varlıktır.

Şeytan, Arapça “şe-ta-ne kökünden rahmetten uzaklaştı, haktan uzak oldu; şâta kökünden ise, öfkeden tutuştu, helâk olacak hale geldi gibi manalara gelip insanlardan, cinlerden ve hayvanlardan isyan eden ve zarar veren her şeyin adı olmuştur. Bu manada bir canavar veya yılan da şeytan denir. Aynı şekilde haset, öfke gibi insana mahsus olan her kötü huy ve davranış da şeytan diye isimlendirilmiştir.⁴⁷⁷

Şeriat örfünde ise, Yüce Allah'ın Âdem'e secde emrine karşı gelip isyan ettiği için ilâhî rahmetten kovulan ve insanların amansız düşmanı olan, cin taifesinin inkârcı kesiminden gizli bir varlıktır. İşte şu ayet şeytanı bize tanıtmaktadır:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَكِئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ كَانُمْرًا لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

“Yine o vakti hatırla ki biz, meleklerle: "Âdem'e secde edin!" demiştik. İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi, Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir değişmedir” (el-Kehf, 18/50).

Şeytanın diğer isimleri ise; Garur, Vesvâs, Hannâs, Kâfir, Sâğır, Mârid, Tâif, Fâtin, Mel'ûn, Mez'ûm, Medhûr, Mekzû, Kefr, Hazûl, Adüvv, Mudill, Merîd'dir.⁴⁷⁸

Konumuzla ilgili ayet-i kerimede Allahü Teâlâ şöyle buyurmaktadır :

لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا . وَلَا ضَلَّتْهُمْ وَلَا مَيَّنَّهُمْ وَلَا مَرَّنَهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنَّ إِذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرَنَّهُمْ فَلْيَعْبُرُونَ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا

⁴⁷⁶ Abdulfettah, a.g.e, I, 349.

⁴⁷⁷ Güç, Ahmet, “Şeytan,” **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, VII, 303.

⁴⁷⁸ Güç, Ahmet, “Şeytan,” **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, VII, 303.

“Allah o şeytana lanet etti. Ve o da: "Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara sokacağım, ve onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, onlara emredeceğim de Allah'ın yaratışını değiştirecekler" dedi. Kim Allah'ı bırakıp da şeytani dost edinirse, şüphesiz o, apaçık bir ziyana uğramış olur.”⁴⁷⁹

Ayetteki النصيب (en-nasîb)'in lügat manası, bir şeyden kısım, hisse, pay demektir.

Şu ayet: أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا “İşte onlar için, kazandıklarından bir nasib vardır” (el-Bakara, 2/202) buna misaldir.⁴⁸⁰

Ayetteki مَفْرُودٌ (Mefrûd) kelimesi ise belli, bilinen, sınırları malum manasına gelmektedir.⁴⁸¹

Kibrinden dolayı Adem (a.s)'a secde etmeyen Şeytan'ın kıyamet gününe kadar lanetlendiğini yine Kur'an-ı Kerim bize şu ayetlerle şöyle haber vermektedir:

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ إِلَّا تَكُونُ مَعَ السَّاجِدِينَ . قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ . قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ . وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

“Allah buyurdu ki: "Ey İblis! Ne oluyor sana da, secde edenlerle beraber olmuyorsun?" İblis şöyle dedi: "Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemezdim." Allah şöyle buyurdu: "Öyle ise oradan çık! Sen, artık kovulmuş birisin." "Kıyamet gününe kadar lanet senin üzerindedir."⁴⁸²

C-ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN KİŞİLER

1. Fir'avn ve Ahâlisi

Kur'an-ı Kerim'de, küfrün, zulmün, bâtil ve zorbalığın sembolü haline gelmiş Fir'avan ve ahâlisinden birçok ayette bahsedilmektedir. İşte bunlardan Hûd Süresi'nin 97, 98 ve 99. ve el-Kasas Süresi'nin 39, 40, 41 ve 42. ayetlerinde Fir'avun ve ahâlisinin hem dünyada hem de kıyamet gününde lanete tabi tutuldukları şu şekilde haber verilmektedir:

⁴⁷⁹ en-Nisa 4/118.

⁴⁸⁰ Abdulfettah, a.g.e, II, 268.

⁴⁸¹ Abdulfettah, a.g.e, II, 77.

⁴⁸² el-Hıcr 15/32-35.

الى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبِعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ

المُورَدُ وَأَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةَ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ

“Firavun'a ve cemaatine. Bunlar Firavun'un emrine uydular. Halbuki Firavun'un emri hak değildir. Kıyamet günü, kavminin önüne düşer. Artık o bunları ateşe götürmüştür. O varılan yer, ne kötü bir yerdir! Hem burada, hem de kıyamet gününde lanetle izlendiler. Onlara verilen bu karşı destek ne fena bir destektir!”⁴⁸³

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ . فَأَخَذْنَا هُوَ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ . وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ . وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْتُولِينَ

“O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bir bak, zalimlerin sonu nice oldu! Onları ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir. Bu dünyada arkalarına lanet taktık. Onlar, kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır.”⁴⁸⁴

2. Âd Kavmi

Allah Teâlâ'nın kendilerinden râzı olmadığı/sevmediği ve kendilerine la'net ettiği bildirilen başka bir zümre ise Âd kavmidir. Tarihte Allah'ın ayetlerini ve peygamberlerini inkâr eden nice kavimleri Kur'ân-ı Kerim bize ibret almamız için haber vermektedir. İşte bu kavimlerden birisi de Allah'ın kendilerine Hz. Hûd (a.s) peygamber olarak gönderdiği Âd kavmidir. Onların da Allah Teâlâ'nın la'netine maruz kaldıklarını Kur'ân-ı Kerim şu şekilde belirtmektedir:

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ وَاتَّبَعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةَ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ آلاَ إِنَّ عَادًا كَفَرُوا

رَبَّهُمْ آلاَ بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ

“İşte Âd kavmi buydu. Rablerinin âyetlerini bile bile inkâr ettiler ve peygamberlerine isyan ettiler. Başa geçen her zorbanın emrine uyup arkasından gittiler.

⁴⁸³ Hûd 11/97-99.

⁴⁸⁴ el-Kasas 28/39-42.

Hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde bir lânetle izlendiler. Bilin ki, Âd kavmi, gerçekten Rablerini inkâr ettiler. Yine bilin ki, Hud'un kavmi olan Âd, defolup gittiler.”⁴⁸⁵

Allah Teâlâ daha sonra, Âd kavminin sıfatlarını zikrederek, dünyadaki ve ahiretteki durumlarını ele almıştır. Onların sıfatları şu üç şeydir :

1- "Onlar, Rablerinin ayetlerini bilerek inkâr ettiler." Bu, "Onlar, mucizelerin o peygamberin doğruluğuna delâlet ettiğini inkâr ettiler" demektir. Şayet onların zındık (münkir) oldukları sabit ise mana: "Onlar, yaratıkların hikmet sahibi Yaraticının varlığına delâlet edişini inkâr ettiler" olur. 2- "Onlar, O'nun peygamberlerine âsî oldular. 3- "Onlar, inadcı her zorbanın emri ardınca gittiler." Bu, "sefiller, ayak takımı, "Bu (peygamber) de sizin gibi bir insandan başka birşey değil" deme hususunda (ve buna inanmada), reislerini taklid ediyorlardı. "Cebbar" (zorba)'dan maksad, yüksek tabakada olan ve "anîd, anûd ve mu'anîd, hak ve hakikata bilerek karşı çıkıp, haddi aşan taşkınlık ve muhalefet eden" demektir. Bil ki Allahü Teâlâ onların bu sıfatlarını zikredince, bunun peşine hallerini de zikredip, "Onlar bu dünyada da, kıyamet gününde de lanete uğradılar", yani "dünyada da âhirette de lanet onların arkadaşı, ayrılmaz tâbisi ve yandaşı kılındı" buyurmuştur. "Lanet", Allah'ın rahmetinden ve her türlü hayırdan uzaklaştırılmaktır. Sonra Allah Teâlâ, onların başına bu nahoş hallerin gelmesindeki asıl sebebi beyan edip, "Haberiniz olsun ki Âd Kavmi, Rablerini inkâr eder" buyurmuştur.⁴⁸⁶

D-ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN AMELLER

1. İnsanlara Fitne, Fesat ve Tuzak Kurmak İçin Toplanmak

Allah Teâlâ'nın râzı olmadığı/sevmediği amellerden birisi, insanlardan gizli, gece saatlerinde, karanlıklar içinde başkalarına karşı hile, hainlik, fitne ve fesat tertiplemek için toplantı yapmak, fitne ve fesat çıkarmak için kulisler oluşturmak, geceleri gizli gizli toplanıp, haksızları savunmak ve masum insanlara iftira atmak gayesiyle çeşitli plan yaparak toplumda huzursuzluk ve güvensizlik meydana getirmektir.

Bununla ilgili Allah (C.C) şöyle buyurmaktadır:

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّنُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ

مُحِيطًا

⁴⁸⁵ Hûd 11/59-60.

⁴⁸⁶ er-Râzî, a.g.e, XVIII, 14-15.

“Allah'ın râzı olmadığı sözü gece kurarlarken, onu, insanlardan gizliyorlar da kendileriyle beraber olan Allah'dan gizlemiyorlar. Allah işlediklerinin hepsini bilmektedir.”⁴⁸⁷

“Tebyât” kelimesi, "beytütet"ten veya "beyt"ten alınmıştır. "Beytütet"ten olduğu zaman, bir işi geceleyin düşünmek, gecelemek, gece karanlığında yapmaktır. "Beyt"ten olduğu zaman ise, bir sözü manzum bir beyit, bir şiir yapar gibi uğraşp uydurmak, tanzim etmeye çalışmaktır. Bu gibi kimseler de zihinlerinde veya aralarında kötü fikirler tertip ederler. Bunları herkesten gizli tutmak için geceleri kendilerine mahsus gizli mahfallerde toplanarak veya veznine, konusuna uydurup beyit tanzim eder gibi çalışarak ve süsleyerek Allah'ın râzı olmayacağı bir takım kararlar verirler, yalan-yanlış şeyler uydururlar ve bunları yaparken Allah'tan korkmazlar, onu hiçe sayarlar da insanlardan son derece çekinirler ve onları aldatmaya çalışırlar. Halbuki onlar ne yapıyorlarsa Allah hepsini kuşatıcıdır.⁴⁸⁸

Toplumunu yanlış sürüklemek ve ifsât etmek için gece toplantıları düzenlemek veya yanlış fikirlerini insanlara aşlamak için, şiir, edebiyat, sanat ve bir takım medya organlarını kullanmak da Allah'ın râzı olmadığı amellerdendir.

2. Zulüm

(ez-Zulüm), الظُّم lügatta; herhangi bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymaktır. Şöyle denilir: “Kim babasına benzerse haksızlık etmez.” Ve şöyle bir atasözü vardır: “Kurdu çoban yapan zulmetmiştir.”⁴⁸⁹ Dînî manası ise, hak yemek, eziyet, işkence ve baskı kullanmak, adaletsizlik yapmak, haddi aşmak söz ve fiilde aşırı gitmek demektir.⁴⁹⁰

Kur'an-ı Kerim'in üç ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ zalimleri sevmediğini şu şekilde belirtmektedir:

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأَعَذَّبْنَاهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿56﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

فَيُوَفِّيهِمْ أَجْرَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

⁴⁸⁷ en-Nisa 4/108.

⁴⁸⁸ Yazır, a.g.e, III, 80.

⁴⁸⁹ el-Cevherî, a.g.e, II, 113.

⁴⁹⁰ Turgay, Nureddin, “Zulüm,” Şamil İslam Ansiklopedisi, VIII, 385.

“İnkâr edenlere gelince, onlara dünyada da, ahirette de şiddetli bir şekilde azab edeceğim, onların hiçbir yardımcısı da olmayacaktır". "İman edip iyi işler yapanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını tastamam verecektir. Allah zalimleri sevmez".⁴⁹¹

Allah bu ayette küfredenleri dünyada ve ahirette ceza vereceğini, iman edip salih amel işleyenleri ise mükâfatlandıracağını vaad etmektedir. Ayet “Allah zalimleri sevmez” diyerek bitiyor. Hak sahiplerine hakkını vermemek zulüm olduğuna göre ve Allah ceza hak edene ceza, mükâfat hak edene de mükâfat verdiği göre, Mevlâ “Adil-i Mutlak”tır. Adaleti sever ve kullarından adil olmalarını ister. Kendisi zulmettiği gibi, şüphesiz zulmü ve zalimleri de sevmez.

(Ve Allah Teâlâ zâlimleri sevmez) ayetinin manası şöyledir: Onlara buğz eder, onları cezalandırır. Çünkü onlar küfretmekle haddi aşmış, imân ve şükür yerine küfrü tercih eylemiş olduklarından böyle bir cezaya müstehak olmuşlardır. Artık insan uyanmalıdır, daha hayatta iken kulluk vazifesini ifaya çalışmalıdır ki, böyle müthiş, felâket dolu bir akıbete mâruz kalmasın.⁴⁹²

Aynı sûrenin başka bir ayetinde ise Hak Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَدَاوَلْهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

“Eğer size (Uhud savaşında) bir yara değmişse, (Bedir harbinde) o topluma da benzeri bir yara dokunmuştu. O günler ki, biz onları insanlar arasında döndürür dururuz. (Bu da) Allah'ın sizden iman edenleri ayırt etmesi ve sizden şahitler edinmesi içindir. Allah zalimleri sevmez.”⁴⁹³

"Allah zâlimleri sevmez" ayeti hakkında Fahrüddîn Râzî, İbn Abbas (r.a)'dan şöyle nakletmektedir: Buradaki zalimlerin, "Şüphesiz ki şirk en büyük bir zulümdür" (Lokman 31/13) âyetinden dolayı, "müşrikler" manasında olduğunu söylemiştir ki bu ifade âyette sebepler arasında zikredilmiş bir cümle-i i'tirâziyye olmuş olur.⁴⁹⁴

Allahü Teâlâ Şurâ Süresinde Rablerine tevekkül eden mü'minleri överken, onların büyük günahlardan ve hayasızlıklardan kaçındıklarını, kızdıkları zaman affettiklerini, Rablerinin davetine icabet ettiklerini, namaz kıldıklarını, işlerini istişare (danışma) ile yaptıklarını, Allah için infakta bulduklarını ve bir zulme ve saldırıya uğradıkları zaman

⁴⁹¹ Âl-i İmrân 3/56-57.

⁴⁹² Bilmen, a.g.e, I, 378.

⁴⁹³ Âl-i İmrân 3/140.

⁴⁹⁴ er-Râzî, a.g.e, IX, 16.

birbirlerine yardım ettiklerini belirttikten sonra şöyle buyurmaktadır:

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَمَّا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

“Bir kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür, ama kim affeder, bağışlarsa onun mükafatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki Allah, zalimleri sevmez.”⁴⁹⁵

Adalet (denge) dini olan İslam, her şeyde i'tidâli (orta yolu) emretmiş ve her hak sahibine hakkının verilmesi hususunda azamî titizlik istemiştir. Haksızlığa uğramış bir mazluma hakkını alması veya gasp edilen hakkının iadesi konusunda yetkili mercileri görevlendirmiştir. Ancak mazluma, gasbedilen hakkının fazlasını almasını veya kendine yapılan kötülükten daha fazlasını yapmasını yasakladığı gibi, onu zalimi af etmeye de teşvik etmiştir. “Gelmeyene git, vermeyene ver ve sana zulmedeni affet”⁴⁹⁶ şeklinde özetleyebileceğimiz İslam ahlakı, bu şekildeki tavrı ile hem mazlumun zalim konuma düşmesine engel olmuş, hem de insanlar arasındaki düşmanlıkları sıcak bir dostluğa çevirmeyi hedeflemiştir.⁴⁹⁷ Yani, Kur'an-ı Kerim mazluma hakkını almayı meşru kılmış, fazlasını yasaklamış, kötülüğe karşı iyilik yapmayı veya o kötülüğü affetmeyi teşvik etmiş ve affedenlerin mükâfatını ise Allah bizzat kendisi üstlenmiştir. Eğer mazlum zalimi affederse Allah'ın ecrine nail olduğu gibi, belki zalimin de dostluğunu kazanacak böylece aradaki kin ve düşmanlıklar eriyip, yerini sıcacık bir kardeşliğe bırakacaktır.

Mazlum uğradığı haksızlık karşısında üç türlü hareket eder. Gasbedilen hakkını tam olarak alır. Bu, meşrudur ve adalettir. Veya hakkından feragat ederek karşısındakini affeder ki, işte bu Kur'an'ın ve İslâm ahlakının teşvik ettiği erdemli ve faziletli bir davranıştır. Üçüncü olarak da, kendisine yapılan kötülükten daha fazlasını yapar veya gasbedilen hakkından daha fazlasını alır ki, işte bu haddi aşmadır, aşırılıktır, zulümdür. Şüphesiz ki, Allah zalimleri sevmez.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim bize, Allah'ın hududunu aşanların zalim olduklarını,⁴⁹⁸ kâfirlerin zalimlerin ta kendileri olduklarını,⁴⁹⁹ Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenlerin zalim olduklarını,⁵⁰⁰ zalimlerin felah olmayacaklarını,⁵⁰¹ kâfirleri dost edinenlerin zalim olacaklarını,⁵⁰² Allah'ın zalimlerin yaptıklarından gafil olmadığını,⁵⁰³ Allah'ın ayetlerini

⁴⁹⁵ eş-Şurâ 42/40.

⁴⁹⁶ Bkz. er-Râzî, a.g.e, XV, 78-79.

⁴⁹⁷ Bkz. Fussilet 41/34.

⁴⁹⁸ el-Bakara 2/229.

⁴⁹⁹ el-Bakara 2/254.

⁵⁰⁰ el-Mâide 5/45.

⁵⁰¹ el-En'âm 6/21-31; Yusuf 12/23; el-Kasas 28/37.

⁵⁰² et-Tevbe 9/23; el-Mümtehine 60/9.

ancak zalimlerin inkâr ettiğini,⁵⁰⁴ zalimlerin açık bir dalalet içinde olduklarını,⁵⁰⁵ zalimlerin birbirlerini aldattığını,⁵⁰⁶ zalimlerin dost ve yardımcılarının olmadığını,⁵⁰⁷ tevbe etmeyenlerin zalim olacaklarını,⁵⁰⁸ Allah'ın ahdinin zalimlere ulaşmayacağını,⁵⁰⁹ zalimlere Allah'ın hidayet etmeyeceğini,⁵¹⁰ zalimler için yardımcıları olmadığını,⁵¹¹ zalimlerin kıyamette yerlerinin ateş olduğunu,⁵¹² Allah'ın lanetinin zalimlerin üzerine olduğunu,⁵¹³ Allah'ın zalimleri mutlaka helak edeceğini,⁵¹⁴ Allah'ın zalimler için elim bir azap hazırladığını,⁵¹⁵ zalimlerin dostu ve şefaatacisi olmadığını,⁵¹⁶ zalimlerin birbirlerinin dostu olduklarını,⁵¹⁷ küfredenlere ve zulmedenlere Allah'ın mağfiret etmeyeceğini,⁵¹⁸ zalimlerin bilgisizce hevalarına tabi olduklarını,⁵¹⁹ kıyamet gününde zalimlerin mazeretlerinin kendilerine fayda vermeyeceğini,⁵²⁰ zalimler için başka azapların olduğunu,⁵²¹ Allah'ın zalimlere zulmetmediğini, onların kendi kendilerine zulmettiğini,⁵²² şirkin en büyük zulüm olduğunu,⁵²³ Allah'ın kulları için zulüm istemediğini,⁵²⁴ Allah'a iftirada bulunanların zalimlerin ta kendilerinin olduğunu,⁵²⁵ düşmanlığın ancak zalimlere yapılacağını,⁵²⁶ zalimlerin uzak bir ayrılık içinde olduklarını⁵²⁷ haber vermektedir.

---

⁵⁰³ İbrahim 14/42.

⁵⁰⁴ el-Ankebût 29/49; el-En'âm 5/33

⁵⁰⁵ Lokman 31/11; Meryem 19/38.

⁵⁰⁶ el-Fâtır 35/40.

⁵⁰⁷ eş-Şurâ 42/8.

⁵⁰⁸ el-Hucurât 49/11.

⁵⁰⁹ el-Bakara 2/124.

⁵¹⁰ el-Bakara 2/258; Âl-i İmrân 3/86; el-Mâide 5/51; el-En'âm 5/144; et-Tevbe 9/19-109; el-Kasas 28/50; el-Ahkâf 46/10; es-Saf 61/8; el-Cumua 62/5

⁵¹¹ el-Bakara 2/270; Âl-i İmrân 3/192; el-Mâide 5/72; el-Fâtır 35/37; el-Hac 22/71.

⁵¹² Âl-i İmrân 3/151; el-Mâide 5/29; el-Mâide 5/72.

⁵¹³ el-Â'raf 7/44; Hud 11/18.

⁵¹⁴ İbrahim 14/13.

⁵¹⁵ el-Furkan 25/37; eş-Şurâ 42/21; el-İnsan 76/31.

⁵¹⁶ el-Gafir 40/18.

⁵¹⁷ el-Cesiyeh 45/19.

⁵¹⁸ en-Nisâ 4/167.

⁵¹⁹ er-Rum 30/29.

⁵²⁰ er-Rum 30/57.

⁵²¹ et-Tur 52/47.

⁵²² et-Tevbe 9/70; el-Ankebût 29/40; er-Rum 30/9; Âl-i İmrân 3/117; Yunus 10/44; el-Â'raf 7/160; en-Nahl 16/33-118; ez-Zuhuf 43/76.

⁵²³ Lokman 31/13.

⁵²⁴ el-Gâfir 40/31.

⁵²⁵ Âl-i İmrân 3/94.

⁵²⁶ el-Bakara 2/193.

⁵²⁷ el-Hac 22/53.

3. Haddi Aşmak

İslâm adalet (denge, ölçü) dinidir. Her türlü ifrat (aşırılık) ve tefriti (noksanlığı) yasaklamış, işlerin hayırlısının orta olanı olduğunu belirterek, kulların “sırât-ı müstâkîm” üzerinde yürümelerini emretmiştir. Bir Müslüman günde en az kırk defa Mevlâ’dan “sırât-ı müstâkîm” talep ediyor. Çünkü, insan “sırât-ı müstâkîmi” kaybederse adaleti kaybeder. Adaleti kaybeden ahlâkı kaybeder ve ahlâkı kaybeden dünya ve ahiret saadetini kaybetmiş olur. Onun için Allahü Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de üç ayette haddi aşanları (aşırı gidenleri) sevmediğini belirtmektedir. Üç ayetten ikisinde ise ayrıca “aşırıya gitmeyin (haddi aşmayın)” buyurarak aşırıya gitmeyi nehyetmektedir.

O halde اغتدى (i’tidâ) ne demektir? اغتدى (i’tedâ) ve teaddî, sözlükte, zulmetmek, haddi aşmak⁵²⁸ manasına gelmektedir. Istilâhî manası ise; ölçüyü ve sınırı aşmayı, taşkınlık yapmayı, haklılık sınırını geçmeyi, başkalarına saldırmayı ifade eder. Dargınlık ve anlaşmazlığın kin, nefret ve silahlı çatışmaya vardırılmasına adavet ve udvan, bu tutum içinde olana adüv denir.⁵²⁹

Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُفَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Size karşı savaş açanlara, Allah yolunda olarak savaşın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri (haddi aşanları) sevmez.”⁵³⁰

Her şeye bir denge, ölçü, kural ve nizam koyan Mevlâ’mız şüphesiz ki savaşa da bir takım kural ve kâideler koymuştur. İslam’da savaşın gayesi, فِي سَبِيلِ اللَّهِ “Allah yolunda (Allah için)”, İslam ile insan arasındaki bütün perdeleri ve engelleri kaldırıp, İslam’ı insanlığa sunma ve yeryüzünde İlâhî adaleti tesis etme mücadelesidir. Yoksa kuru bir cihangirlik hevesi veya insanları köleleştirip sömürme değildir. Irkçı ve emperyalist düşünce, hamaset ve hamiyet duyguları ile dünyaya hakim olma gayesi hiç değildir. “Herşey İslâm için ve her şey İslâm’a göre” ilkesiyle her hak sahibine hakkını vermek ve bütün insanlığın dünya ve ahiret saadetini temin etmek için yapılan mücadelelere Allah için yapılan mücadeleler denir.

⁵²⁸ Abdulfettah, a.g.e, I, 11 ; İbn Manzûr, a.g.e, XV, 33.

⁵²⁹ İbn Manzûr, a.g.e, XV,

⁵³⁰ el-Bakara 2/190.

İşte bu mücadele ve mukâtelede dengeli hareket ederek aşırılığa kaçmadan adil hareket etmek yine Allah'ın bize emridir. Başka bir ayette ise Mevlâ'mız bir kavme olan kinimizden dolayı adaletsizliğe sapmamamızı şöyle emretmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا إِعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ
لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁵³¹

Allah kullarından, hakkı ayakta tutan, şahitliklerini adaletle yerine getiren, düşmanına bile adaletle muâmelede bulunan, her dâim adaleti savunan ve Allah'a kulluk hususunda şuurlu, bilinçli ve sorumluluklarını yerine getirmede son derece dikkatli birer muvahhid mü'min olmalarını istemektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in savaşı emretmesinin hikmeti ise, “barış ve güven içinde yaşamak için her zaman savaşa hazır olmak” ilkesi gereği, savaş çok kötü bir şey olduğu halde, terk edilmesi ve kesinlikle başvurulmaması gereken bir durum değildir. Kalemle yapılması gerekenlerin kılıçla yapılması ne kadar yanlış ise, luzumu halinde kılıç kullanmaktan imtina etmek de o kadar yanlıştır. Unutmayalım ki, Hak Teâlâ açık delillerle Peygamberler göndermiş, insanlar arasında adaleti ikâme etmeleri için kitap ve nizam indirmiş ve bununla beraber demiri de indirmiştir. (Bkz. el-Hadid, 57/25)

Adaletin ayakta tutulması için kâideler konmuş, bunun hemen ardından da çeşitli özellikleriyle demirin indirildiğinden bahsedilmiştir. Buna göre ilâhî kitaplardaki kanunları ve adaleti tatbik, kuvvete ve kudret sahibi bir idareye de bağlı bulunmaktadır. Demir, faydası yalnız savaşta değil, her iş ve sanatta görülen, zarurî bir nesnedir.⁵³²

Allahü Teâlâ'nın aşırı gidenleri (haddi aşanları) sevmediğini belirttiği ayetin ikincisi yeme içme ile ilgilidir. Ayet-i Kerime şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram saymayın. Ve aşırı da gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.”⁵³³

⁵³¹ el-Mâide 5/8.

⁵³² Özek ve diğerleri, a.g.e, s. 540

⁵³³ el-Mâide 5/87.

Tefsir âlimlerinden bir gurubun görüşüne göre; ayetin sebab-i nüzûlü, Rasûlüllah (s.av)'in ashabından bir cemâattir. Bunlar Maz'ûn oğlu Osman'ın evinde bir araya geldiler. Bütün günleri oruçlu, bütün geceleri ibadetli geçirip yataklarda yatmamaya, koku sürmemeye, et ve yağ yememeye, kadınlara yaklaşmamaya, yumuşak elbiseler giymemeye, dünyayı terk etmeye yeryüzünde gezip ibadet etmeye, inzivaya çekilmeye ve tenasül uzuvlarını işlevsiz hale getirmeye dair sözleştiler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, bu ayet-i celileyi indirdi.⁵³⁴

Ayette geçen الطَّيِّبَاتُ (et-tayyibât) kelimesi الطَّيِّبَةُ (et-tayyibe) kelimesinin cem'ı (çoğulu) dır ki, sözlük manası; pisin tersi temiz,⁵³⁵ her şeyin en efdâli (iyisi)⁵³⁶ leziz, temiz ve Allah'ın helal kıldığı şeyler⁵³⁷ demektir. Istilâhî olarak; temiz ve yararlı olduğu için insan tabiatına hoş gelen, aklın ve dinin benimsediği şeyler hakkında kullanılan bir Kur'an tabiridir. Tib (tab) kökünden türeyen tayyib, duyuların ve nefsin haz aldığı, güzel, hoş ve lezzetli bulduğu şeyleri ifade eder.⁵³⁸

Bu bilgiler ışığında anlıyoruz ki, bir nesnenin tayyibe sayılabilmesi için temiz ve helal olması gerekiyor. Bu iki özelliği taşıyan her nesneden ölçüler dahilinde faydalanmak caizdir. Bunları, kendisine veya bir başkasına haram kılmaya kimsenin hakkı ve selâhiyeti yoktur. İslam'da helal ve haram yetkisi yalnızca Allah ve Rasûlü'ne aittir. Allah ve Rasûlü'nün helal kıldıklarını hiç kimse helal kılamıyacağı gibi, haram kıldıklarını da hiç kimse helal kılamaz. Yaratmak ve emretmek sadece Allah'a mahsustur.⁵³⁹

Bu konudaki üçüncü ayet-i kerimede ise Mevlâ Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.”⁵⁴⁰

Rabb'inize yalvararak ve gizli olarak dua edin. Yani önce haddinizi bilip Rabb'inizi tanıyınız, istivâ, yaratma ve emir, yücelik ve ululuk, bütün hayır ve bereket O'nun ve O'na mahsus olduğunu ve kendinizin gece ve gündüz içinde O'na her dem, her lahza muhtaç ve O'nun hükmü altında ve rubûbiyetinde yaratık ve memur bulunduğunuzu ve hiç bir zaman

⁵³⁴ Arslan, a.g.e, IV, 352-353.

⁵³⁵ el-Cevherî, a.g.e, II, 106.

⁵³⁶ İbn Manzûr, a.g.e, I, 645.

⁵³⁷ Abdulfettah, a.g.e, I, 412.

⁵³⁸ Yerinde, Adem, “Tayyib”, D.İ.A., İstanbul, 2011, XL, 196.

⁵³⁹ Bkz. el-A'raf 7/54; er-Râ'd 13/31; er-Rum 30/4.

⁵⁴⁰ el-A'raf 7/55.

O'ndan müstağni olamayacağınızı itiraf ediniz. İkinci olarak o yücelik ve ululuk karşısında O'na müracaattan ve ihtiyacınızı sunarak arzularınızı talep ve niyaz etmekten yasaklanmış olmadığınızı ve tersine doğrudan doğruya istek ve duaya izinli ve hatta emredilmiş bulunduğunuzu, Allah'ın lutuf ve ihsanında cimrilik olmadığını ve fakat yaratma ve emir, hüküm ve hâkimiyetin ona mahsus olduğundan isteklerinizi yerine getirmeye mecbur olmaktan uzak bulunduğunu biliniz de, ona göre O'ndan dilekler dileyiniz, arzu ve ihtiyaçlarınızı isteyiniz. İsteyiniz ama pervasızca veya bağırıp çağırarak değil, tam tazîm ile yalvararak ve bütün bir ihlas ile gizli yalvarma halinde. Zira muhakkak ki O, haddi aşanları sevmez. Herhangi bir şeyde ilâhî emrin tayin ettiği sınırı aşmak isteyenleri sevmez, haklarında hayır murad etmez. Şu halde kendilerini talep ve duadan ihtiyaçsız sayanları sevmediği gibi, duanın sınırını aşanları da sevmez, dualarını kabul etmez.⁵⁴¹

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de, aşırı gidenlere elim azap olduğu,⁵⁴² aşırıya gidenlerin zalim oldukları,⁵⁴³ İsrâiloğullarının aşırıya gittiklerini,⁵⁴⁴ kıyamet gününü ancak aşırıya giden ve günaha düşkün olanların yalanlayacağı,⁵⁴⁵ aşırı gidenlerin kalplerini Allah'ın mühürleyeceği⁵⁴⁶ haber verilmektedir.

İslam dininin vasat (orta) yolu emrettiğini, her konuda ifrat (aşırılık) ve tefritten (noksanlık) tan nehyettiğini çeşitli ayet ve hadislerden öğrenmekteyiz. “Hakk iki zıt (ifrat ve tefrit) arasındadır” kâidesi gereği İslam Müslümanlardan aşırılık ve noksanlıklara meyletmeyip i'tidal (denge), sırat-ı müstakîm (dosdoğru yol) üzerinde olmalarını istemektedir.

4. Şımarıklık ve Fesat Çıkarmak

Fesad kelimesinin sözlük anlamı, et, süt vb. kokması, akdin vb. bozulması, kişinin doğru ve hikmeti aşması, işlerin dalgalanması ve sekteye uğraması,⁵⁴⁷ maddenin şekli

---

⁵⁴¹ Yazır, a.g.e, IV, 64.

⁵⁴² Bkz. el-Bakara 2/178.

⁵⁴³ Bkz. el-Bakara 2/229.

⁵⁴⁴ Bkz. el-Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/112; el-Mâide 5/78.

⁵⁴⁵ Bkz. el-Mutaffifin 83/12.

⁵⁴⁶ Bkz. Yunus 10/73.

⁵⁴⁷ Enîs ve diğerleri, a.g.e, II, 688.

oluştuktan sonra yok olması,⁵⁴⁸ anarşi, terör, bozgunculuk ve her türlü toplumsal kokuşma, bir şeyin doğal halini bozmak, onu doğasından ve yerinden etmektir.⁵⁴⁹

Fesad; Arapça'da masdar olarak "bozulmak, çürümek; sağ duyudan sapmak" vb. anlamlara gelir. İsim olarak da "zulüm, çalkantı, düzensizlik; kuraklık, kıtlık" manalarında kullanılmıştır. Bazı dilciler fesadı "i'tidal çizgisinden uzaklaşıp bozulmak" şeklinde tanımlamışlardır.⁵⁵⁰

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ . وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ

“İnsanlardan kimi de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider ve o kalbindekine Allah'ı şahit tutar. Halbuki O, İslâm düşmanlarının en yamanıdır. İş başına geçti mi yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekini ve nesli helak etmek için koşar. Allah ise bozgunculuğu sevmez.”⁵⁵¹

Bu âyetler, Sakîf Oğullarından Ahnes b. Şerîk hakkında inmiştir. Bu münafık, Zühre Oğullarının kendisiyle andlaşma yaptığı bir kimseymiş. Hz. Peygamber (s.a.v)'e gelmiş, müslüman olduğunu açıklamış. Diller dökerek muhabbetten söz etmiş, yeminler etmiş, sonra Peygamberin huzurundan çıkınca müslümanların bir çiftliğine uğramış, ekinleri yakmış, hayvanları telef etmişti. Nüzul sebebi bu olmakla beraber, âyetin mânâsının, bu gibi vasıflarla vasıflanmış olan münafıkların hepsini kapsadığını, tefsircilerin birçok araştırmacıları açıklamışlardır. Bu münasebetle âyet, bir iş başına geçirilecek insanların, dillerine bakılmayıp durumlarının incelenmesi gerektiğini bildirmek için, insanlardan üçüncü bir kısmın özelliklerini göstermiştir.⁵⁵²

Cenab-ı Hak bu ayette o münâfiğin (Ahnes b. Şerik'in) ve onun şahsında münâfikların dört özelliğini bize haber veriyor: 1- “Onun dünya hakkındaki sözleri senin hoşuna gider.” Yani o güzel konuşur. Zehiri altın kâse içerisinde sunmasını iyi bilir. 2- Bununla da kalmaz, “Kalbindekine Allah'ı şahid tutar.” Ve bu şekilde müslümanları aldatır. 3- “Halbuki o İslam düşmanlarının en yamanıdır.” En tehlikeli İslam düşmanı

⁵⁴⁸ el-Cürçânî, a.g.e, s. 140.

⁵⁴⁹ İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı Kur'an Gereçeli Meâl-Tefsir**, Düşün Yayıncılık, I. Baskı, 2008, İstanbul, I, 72.

⁵⁵⁰ Kutluer, İlhan, “Fesad” **D.İ.A.**, İstanbul, 1995, XII, 421.

⁵⁵¹ el-Bakara 2/204-205.

⁵⁵² Yazır, a.g.e, II, 64-65.

odur. Müslümanlar, açık düşman oldukları için kendilerini kâfirlerden rahat korurlar. Ancak dış görünüşü itibari ile müslüman olduklarından dolayı münâfikların şerlerinden korunamayabilirler. Bakara Sûresi'nin ilk başlarında kâfirlerden iki ayette⁵⁵³ bahsedildiği halde münâfiklardan on iki ayette⁵⁵⁴ bahsediliyor. Ayrıca Kâfirûn Sûresi'nin altı ayet, Münâfikûn Sûresi'nin ise on bir ayet olduğu görülmektedir. 4. "İş başına geçince yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekini ve nesli helak etmek için koşar." Onlar iş başına gelinceye kadar dilleri ile insanları ikna etmek ve hile ve yalanları ile insanların gönüllerini fethederek onların desteğini alma hususunda son derece mahirdirler. İş başına gelince, tabiatları gereği⁵⁵⁵ insanlar içinde bozgunculuk, anarşi, terör, kaos ve kriz çıkarırlar. İkinci olarak ekinleri-ziraatı yani ekonomiyi tahrip ederler. Böylelikle insanları muhtaç ve mağdur ederek kendilerine kul-köle yapmak için çalışırlar. Ekonomik dengeleri altüst ederek, birisinin çöplüğünün öbürünün mutfağından daha zengin hale gelmesine zemin hazırlarlar. Öte yandan kendi çıkar ve koltuklarını koruma adına gerek savaş, terör ve anarşi ile ve gerekse içki, kumar ve uyuşturucu ile ve gerekse aile planlaması adı altında nesli bedenen ve de başta ateizm olmak üzere, batıl inanç, itikad ve yanlış ideolojilerle veya gayri ahlaki hayat tarzlarını cazip göstererek manen ve ahlaken ve de kültürel olarak nesli ve insanlığı helak ederler.

Kur'an-ı Kerim, iktidar ve makamına güvenerek yeryüzünde fesad (bozgunculuk) çıkaran zorba ve zalimlerden haber verdiği gibi Kârûn'un şahsında servetine güvenerek şımarıklığa yeltenen ve yeryüzünde fesada (bozgunculuğa) meyleden kapitalistlerden de şöyle bahsetmektedir:

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوتُ بِالْعِصْبَةِ لُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ . وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

"Karun, Hz. Musa(a.s)'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona demişti ki: "Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez." "Allah'ın sana verdiğiinden (O'nun yolunda harcayarak) ahret yurdunu gözet, ama dünyadan da nasibini unutma! Allah'ın sana

⁵⁵³ el-Bakara 2/6-7.

⁵⁵⁴ el-Bakara 2/8-20.

⁵⁵⁵ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ De ki: "Herkes bulunduğu hal ve niyetine göre iş yapar. (el-İsrâ 17/84).

ihvan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."⁵⁵⁶

Karun'un Hz. Musa (a.s) 'ın amcazadesi olduğu rivâyet edilir. Önce Musa (a.s)'a iman etmişti. Fakat hırsı ve kıskançlığı yüzünden münafıklığa yeltendi. İsrâiloğullarının başında Fir'avun'un görevlisi olarak bulundu, onlara karşı zalimlik ve taşkınlık etti. Bir taraftan servetiyle, bir taraftan ilmiyle övünüyor, şımarıyordu. Rivâyete göre İsrâiloğulları içerisinde Tevrât'ı en iyi okuyan o idi. Kimya ve ticaret sahalarında da çok bilgili olduğuna dair kayıtlar vardır. Ne var ki, sonunda, ne ilmi ne serveti ona yâr olmamış, inançsızlığı ve azgınlığı yüzünden helak olup gitmiştir.⁵⁵⁷

Ayette geçen "Ferah" kelimesinin lügat anlamı, hüznün tersi demektir. Sa'leb şöyle dedi : O, kişinin kalbinde hafiflik hissetmesidir.⁵⁵⁸

Kalbin neşe ve sevinç ile dolmasıdır ki, bu neşe ve sevinç kalbi teslim alınca insana Rabbine karşı vazifelerini unutturur ve onu Allah'ın râzı olmadığı bir hale götürür. İşte burada zikrolunan ferah budur. Yani insanı azgınlığa, taşkınlığa götüreren ferah. Ancak her ferah kötü değildir.⁵⁵⁹

Kavminin salihleri kendisine nasihatta buldukları; şımarılmaması, Allah'ın verdiği nimetlerle ahiret için hazırlık yapması, buna mukâbil dünyadan da nasibini unutmaması gerektiği, yani dünyası için ahretini, ahireti için de dünyasını terk etmeyerek, ifrad ve tefritten uzak, i'tidâl (denge) üzere bir hayat sürdürmesini tavsiye ettikleri halde, o malı ve mülküne güvenmiş, enaniyete kapılarak malını ve mülkünü kendisinin kazandığını, ilmi sayesinde bu malın kendisine verildiği iddiasında⁵⁶⁰ bulunmuş, azgınlığa, sapkınlığa, şımarıklılığa ve bozgunculuğa devam etmiştir. Sonuç malum. Allah, kendisini, malını ve saraylarını yerin dibine geçirivermiştir. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ "(En güzel) akıbet, takva sahiplerinindir."⁵⁶¹

Karun gibi hazineler sahibi ve son derece maddeperest birinin şahsında yapılan bir öğütte dahi, Kur'an-ı Kerim'in "Dünyadan da nasibini unutma" tavsiyesinde bulunması, İslam'ın dünyaya ait çalışmaya ne kadar önem verdiğini gösteren bir nükte taşımaktadır. Bununla birlikte Kur'an, daha sonraki ayetlerde, büsbütün dünyaya dalmanın getireceği

⁵⁵⁶ el-Kasas 28/76-77.

⁵⁵⁷ Özek ve diğerleri, a.g.e, s. 393.

⁵⁵⁸ İbn Manzûr, a.g.e, II, 541.

⁵⁵⁹ Abdulfettah, a.g.e, II, 75.

⁵⁶⁰ el-Kasas 28/78.

⁵⁶¹ el-Kasas 28/83.

felaketleri de canlı bir şekilde gözler önüne sererek, dünya ve ahreti dengeleyen mu'tedil bir yol tutulmasını tavsiye etmektedir.⁵⁶²

Hak Teâlâ Yahudilerden bahsederken, onların Allah hakkındaki yanlış inançlarını belirttikten sonra onların aynı zamanda yeryüzünde fesad (bozgunculuk) çıkardıklarını şu ayetle bildirmektedir:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

“Yahudiler, "Allah'ın eli çok sıkıdır" dediler. Söyledikleri söz sebebiyle onların elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar! Aksine Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü azdırıyor. Biz, onların aralarına tâ kıyamete kadar düşmanlık ve kin atmışızdır. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.”⁵⁶³

Kâfirlerin savaş ve fitne ateşini yakmaları hiç eksik olmamıştır. Asırlar boyu hem kendi aralarında savaşmışlar, hem de birleşerek müslümanlara saldırmışlardır. Ayrıca Müslümanları birbirlerine düşürmek için yüzlerce, binlerce planlar yapmış, tertip ve düzenler hazırlamışlardır. Bütün bunlara rağmen Allah'ın nurunu söndürmeye güçleri yetmemiştir. Dinleri aynı olanları bile, ayrı dinlerdenmiş gibi mezheplere ve bloklara ayrılmış, birbirlerine karşı kin ve düşmanlık beslemiş, korku ve endişe içinde yaşamış veya savaşmışlardır.⁵⁶⁴

Başta Yahudiler olmak üzere, kâfirlerin birkaç özelliği burada zikredilmiştir. Birinci özellikleri Allah'ın cimri olduğunu iddia ederek Allah hakkında yanlış itikad üzere olmalarıdır. Yahudilerin ikinci özellikleri, inen ayetler karşısında taşkınlık ve küfürlerinin artmasıdır.

⁵⁶² Özek ve diğerleri, a.g.e, s. 393.

⁵⁶³ el-Mâide 5/64.

⁵⁶⁴ Özek, a.g.e, s. 393.

5. İsrâf

el-İsrâf (الإِسْرَافُ) kelimesi lügatta; haddi aşmak, malını kullanmada, söz söylemede ve öldürme hususunda israf etmek (haddi aşmak) demektir. Aynı şekilde hata etmek, gaflete düşmek ve cahil olmak manalarına gelmektedir.⁵⁶⁵ Maksudı ve i'tidali (ifrad ve tefritten uzak orta yolu) aşmaktır ki, bu malda ve diğer şeylerde olabilir.⁵⁶⁶ Allah'ın yasakladığı isrâf ise, Allah'ın taatı dışında az veya çok harcanan herşey isrâftır. İsrâf'ın ıstılâhî manası; genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkanları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder. İsrâf'ın ıstılâhî manası; genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkanları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder.⁵⁶⁷ Gazzâlî'nin açıklamalarına göre dinin, adetlerin ve insanlığın gerekli kıldığı yerlere gerekli gördüğü ölçüde harcamak cömertlik, bu ölçülerin altına düşmek cimrilik, bunların üstünde harcamada bulunmak ise israftır.⁵⁶⁸

Bu tür davranışlar İslâm tarafından uygun görülmemiş ve insanoğlunun yeme, içme ve harcama konusunda belirli denge içerisinde kalması istenmiştir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde bu hususa işaret etmiştir:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

“Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme); aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın.” (el-İsrâ 17/29) Burada “Elini boynuna asma” tabirinden cimrilik, “açıp saçma” tabirinden ise, israf olduğu belirtilmektedir.⁵⁶⁹

Kur'an-ı Kerim'de israf ve müsrif hakkında bir çok ayet olduğu halde, “Allah'ın müsrifleri (israf edenleri) sevmediğini bildiren iki tane ayet-i kerime vardır ki, bunlardan birincisi:

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَعَظِيرٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُمْتَسِبَاتٍ وَعَظِيرٍ

مُمْتَسِبَاتٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

⁵⁶⁵ Enis ve diğerleri, a.g.e, I, 427.

⁵⁶⁶ Abdulfettah, a.g.e, I, 311.

⁵⁶⁷ İbn Manzûr, a.g.e, IX, 148-149.

⁵⁶⁸ el-Gazâlî, Hucetü'l-İslam Zeynü'd-Din, **İhyâu Ulumi'd-dîn**, Mütercim: Ahmet Serdaroglu, Bedir Yayınevi, 1975, İstanbul, III, 259-260.

⁵⁶⁹ Şener, Sami, “İsraf” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, IV, 155.

“Asmalı ve asmasız (üzüm) bahçeleri, hurmaları, ürünleri çeşit çeşit ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzer ve benzemez biçimde yaratan O'dur. Her biri meyve verince meyvesinden yiyin, hasat günü de hakkını (zekat ve sadakasını) verin; ama israf etmeyin, çünkü O, israf edenleri sevmez.”⁵⁷⁰

“Sakın israf etmeyin. Şüphesiz ki, Allah israf edenleri sevmez.” ayeti çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bu tefsirlerin çoğu “Ruhu'l-Meânî” tefsirinde şu şekilde özetlenmiştir:

Yani haddi aşmayınız. Ellerinizi çömertlik hususunda tamamen açıp da her şeyi fakire vermeyiniz. İbn Ebi Hâtim, Mücahid'den rivâyet etti: “Eğer Ebu Kubeys dağı altın olursa, bir kişi onu Allah'ın taatında sarfederse o kişi isrâf etmiş sayılmaz. Eğer bir kişi tek dirhemi Allah'a isyan için sarfederse müsrif sayılır.”⁵⁷¹

Bu konudaki ikinci ayet ise şöyledir:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin ve yiyin, için, fakat isrâf etmeyin. Çünkü Allah isrâf edenleri sevmez.”⁵⁷²

Ayet-i Kerime'nin nüzûl sebebi hakkında şöyle rivâyet olundu: Âmiroğulları, hacc günlerinde yemek ve yağlı yemezler, ancak bayılıp düşmeyecek kadar kût miktarı (ölmeyecek kadar yiyecek bir şey) yerlerdi ve bu şekilde haclarını ulularlardı. Müslümanlar da böyle yapmak istemişler bu âyet nazil olmuştur.⁵⁷³

İslam dininin fitrat dini olduğu daha önce söylenmişti. Dolayısıyla akla, fitrata ve ilme muhalif olması asla düşünülemez. Şüphesiz ki, insanoğlu yaşaması için yemeye, içmeye, giyinmeye ve bir takım başka şeylere muhtaçtır. Kur'an-ı Kerim bu ihtiyaçları meşru olarak yerine getirmeyi yasaklamadığı gibi, bunları emretmektedir. Ancak Allah (c.c) 'ın yasakladığı, bu yiyecek, içecek, giyecek ve diğer ihtiyaçların meşru olmayan yollardan elde edilmesi ve ifrat ve tefrite kaçarak isrâf edilmesidir.

Komunizmde mal devletin, kapitalizmde ferdin, İslam'da ise Allah'ındır. Kişi, o malın başında emanetçi ve bekçi mesabesinde. O malın sahibi değildir. Bundan dolayı, Müslüman, kazan da nasıl kazanırsan kazan mantığıyla haram yollardan mal elde edemeyeceği gibi, bu malı ben kazandım, bu mal benimdir, o halde istediğim şekilde

⁵⁷⁰ el-En'âm 6/141.

⁵⁷¹ el-Âlûsî, a.g.e, VII, 38.

⁵⁷² el-Â'râf 7/31.

⁵⁷³ Yazır, a.g.e, IV, 33.

harcarım deme salahiyetine de sahip değildir. Dolayısıyla bir Müslümanın başında bekçisi bulunduğu Allah'ın mülkünü israf etmesi (ifrat) caiz olmadığı gibi, bu mülkünü harcanması gereken yerde harcamayarak cimrilik yapması (tefrit) da caiz değildir. Bu iki aşırı ucun ortası, yani harcanması gereken yerde yeterince harcamak olan cömertlik ise İslâmın emrettiği ahlaki bir davranıştır.

Ayet-i Kerime'ye tekrar bakarsak, Allahü Teâlâ; "İsrâf etmeyiniz" dedikten sonra "O (Allah) isrâf edenleri sevmez" buyurarak isrâfın ne kadar kötü olduğunu te'kitli bir şekilde haber vermektedir. Aslında isrâfı sadece yeme içme ve giyinme ile sınırlı tutmamak gerekir. Allah'ın bütün nimetleri karşısında aynı tutum ile hareket etmek gerekir.

6. Kötü Sözü Açıkça Söylenmesi

Çirkin söz, arkadan çekiştirme (gıybet), söz taşıma, jurnal etme, yalan, iftira... kötü sözler cümlesindedir. Bunlar insanın içinden geçebilirse de başkasına açıklamak ve söylemek caiz değildir. Bir kimse diğerine bir kötülük, bir haksızlık yaptığında bunu başkasına söylemek de kötülüğe girer; ancak kötülük ve haksızlık gören kimse, ya islah etmek yahut da suçlunun ceza görmesini sağlamak amacıyla bunu açıklamak mecburiyetindedir, buna izin verilmiştir.⁵⁷⁴

Cenab-ı Hak (c.c) şöyle buyurmaktadır:

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوِّءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا

"Allah, zulme uğrayanların dışında, çirkin sözün açıkça söylenmesinden hoşlanmaz. Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir."⁵⁷⁵

Bu âyetin sebab-i nüzûlünde deniliyor ki, bir gün Peygamber (s.a.v)'in huzurunda bir adam Hz. Ebu Bekir (r.a)'ın yüzüne karşı küfretmiş, o da birkaç kere sustuktan sonra sonuçta karşılık vermişti. Karşılık verince Peygamberimiz (s.a.v) meclisten kalkıverdi. Hz. Ebu Bekir: "O bana söverken oturuyordunuz, ben karşılık verince kalktınız" dedi. Resulullah (s.a.v) de: "Bir melek senin tarafından cevap veriyordu, sen karşılık verince o melek gitti, şeytan geldi, şeytan gelince ben de oturdum" buyurdu ve bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Bir rivayete göre de, bir topluluğa bir misafir gelmiş, yemek vermemişler,

⁵⁷⁴ Özek ve diğerleri, a.g.e, s. 101.

⁵⁷⁵ en-Nisâ 4/148.

şikayet etmiş, şikayetinden dolayı da azarlanmış, bunun üzerine bu âyet inmiş. Hakkına riâyet edilmeyen misafirin mazlumlar arasında bulunduğu ve şikayete hakkı olduğu açıklanmıştır.⁵⁷⁶

Ayette geçen الْجَهْرَ (el-cehr) lügatta, ilan etmek, yüksek sesle konuşmak yani sırrın zıddıdır.⁵⁷⁷ Açığa çıkarmak manasında kullanılır. Mesela: وَجَهْرَتُ الْبُرِّ وَاجْتَهَرْتُهَا، أَي نَقَبْتُهَا

“Kuyuyu açığa çıkardım. Yani kuyunun kokmuş çamurlarını boşaltarak onu açığa çıkardım.”⁵⁷⁸

“Çirkin sözün açıkça söylenmesinden” cümlesinden maksad Neseffî’ye göre küfretmek,⁵⁷⁹ Saîd Havva’ya göre beddua etmek,⁵⁸⁰ Zemahşerî’ye göre ise, mazlumun zalime beddua etmesi ve onun kötülüklerini anlatmasıdır.⁵⁸¹

Müslüman; eline, beline, diline ve bütün azalarına sahip çıkan, insanların kendisinden emin olduğu, kendisi için istediğini kardeşi için de isteyen, gerekirse kardeşini kendisine tercih eden îsâr ve her zaman iyilik yapmayı şiar edinmiş ihsan, onur, izzet ve şahsiyet sahibi, Allah’ın ahlaki ile ahlaklanma gayreti içerisinde olan ve kendisini Allah (c.c) yolunda feda etmeye hazır bir numune model insandır. Böyle birisinin kötü söz sarfetmesi asla düşünülemez. Ancak Allah zulmü ve zalimleri sevmemektedir. Dolayısıyla zulme maruz kalmış bir müslüman şüphesiz hak ve hukukunu en güzel bir şekilde müdafâ edecektir. Bundan dolayı mazluma zalim hakkında kötü söz söyleme hakkı tanınmıştır.

7. Kibir

الْكِبْرُ (el-Kibr) lügatta, büyüme, büyük olma, büyüklenme⁵⁸² manasına gelmektedir. (el-İstikbar) ise; büyükmek, inadından dolayı hakka boyun eymeyip direnmek, hakkı kabul etmemek demektir.⁵⁸³

Kibrin ıstılâhî manası, kişinin kendisini başkasından daha hayırlı (üstün) görmesidir. Diat (aşağılık kompleksi) ise, kişinin kendisini başkalarından daha alçak

⁵⁷⁶ Yazır, a.g.e, III, 111.

⁵⁷⁷ Abdulfettah, a.g.e, I, 124.

⁵⁷⁸ el-Cevherî, a.g.e, I, 248.

⁵⁷⁹ en-Neseffî, a.g.e, I, 362.

⁵⁸⁰ Havva, a.g.e, II, 1218.

⁵⁸¹ ez-Zemahşerî, a.g.e, I, 575.

⁵⁸² İbn Manzûr, a.g.e, V, 126; Abdulfettah, a.g.e, II, 150.

⁵⁸³ Abdulfettah, a.g.e, II, 150.

(düşük) görmesidir. Bu iki aşırı uç yerilmiştir. Övgüye layık olan ise bu iki aşırı ucun ortasıdır ki, o da tevâzu hali (mütevâzilik= alçak gönüllülük)'dir.⁵⁸⁴

Şeytana ait bir özellik olan kibir, onun Hz. Adem'e secde etmesini engellemiştir. Cenab-ı Allah bunu Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtmektedir:

وَأذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

“Ve o zaman meleklerle: "Âdem'e secde edin!" dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı, kibrine yediremedi, inkârcılardan oldu.”⁵⁸⁵

Küfür ve inkârın en önemli sebebi kibirdir. Bunu Hz. Adem (a.s)'in kıssasında görmek mümkündür. Nitekim şeytanın kibirden dolayı isyanından sonra, inkâr ve isyan edenlerin çoğu kibir nedeniyle isyan etmişlerdir.⁵⁸⁶

Başka bir ayet-i kerimede Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmaktadır:

إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ . لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ

“İlâhınız bir tek ilâhtır. Bununla beraber ahirete inanmayanların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir. Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Doğrusu Allah, kendilerini büyük görüp hakkı kabul etmeyenleri sevmez.”⁵⁸⁷

8. Kendini Beğenmek ve Övünmek

Genel olarak lügat sahiplerinin görüşü şöyledir: Arapça'da kendini beğenmek, övünmekle ilgili şu terimleri bulmamız mümkündür. Kibir, istikbâr, fahr, iftihâr, tefâhûr, hayl, huyele, ihtiyâl, ucub. Ve genel olarak bu kelimelerin aralarında nuans farkı olmasına rağmen, bu kelimeler, lügatta övünme kendini beğenme gibi manalara gelmektedir.⁵⁸⁸

İstîlâhî manası, bir takım menkıbeler sayarak (uydurarak) insanlar üzerinde üstünlük taslamak demektir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ et-Tehânevî, a.g.e, II, 1358.

⁵⁸⁵ el-Bakara 2/34.

⁵⁸⁶ Tekkeşin, Zübeyir, “Kibir” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, IV, 351.

⁵⁸⁷ en-Nahl 16/22-23.

⁵⁸⁸ Bkz. İbn Manzûr, a.g.e, V/48-49; Enis, a.g.e, I, 266; II, 676-677; Abdulfettah, a.g.e, I, 218; II, 73.

⁵⁸⁹ el-Cürçânî, a.g.e, s. 139.

Övünme karşılığında kullanılan Arapça fahr ve aynı kökten türeyen iftihar kelimeleri "bir kimsenin, mal ve mevki gibi kendi varlık bütünlüğünün dışındaki değerlere ve imkanlara sahip olduğu için kendini övmesi" veya "kişinin kendisinde yahut ailesinde bulunan üstünlükler, şan ve şeref dolayısıyla övünmesi, böbürlenmesi" şeklinde tanımlanır. Yine aynı kökten tefâhür "iki yahut daha çok kimsenin övünme yarışına girişmesi", mütahare "bir kimsenin üstünlük ve meziyetlerini sıralayarak bunlarda başkasıyla üstünlük yarışı yapması" anlamına gelmektedir.⁵⁹⁰

İnsanın kendisini ne Allah'ın huzurunda, ne de başkalarının yanında övmesi, Kur'ân ahlâkına uygun değildir. Kendisini övmek doğru olmadığı gibi, yüzüne karşı başkasını övmek o insanı gurura sevk edeceğinden doğru değildir. Kişinin kendisini övmesi, kendini beğenmekten, başkaları yanında maddî ve manevî çıkar sağlama çabasından ileri geldiği gibi, yüzüne karşı başkalarını övmek de yine çıkar sağlama hevesinden doğar. Birincisine kendini beğenme, ikincisine dalkavuk denilir ki her ikisi de kötüdür. Ama hiçbir menfaat duygusu olmadan birine karşı sevgi ve düşüncesini belirtmekte bir sakınca yoktur.⁵⁹¹

Konumuzla ilgili ayetlerde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ
الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Sonra anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, akraba olan komşulara, yakın komşulara, yanında bulunan arkadaşa, yolda kalanlara, sahip olduğunuz kölelere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez.”⁵⁹²

Allahü Teâlâ ayet-i kerimeye “Allah'a ibadet edin” diye başlıyor ki, Fahrüddin er-Râzî'nin İbn Abbas (r.a)'den rivayet ettiğine göre bunun manası, “Allah'ı birleyiniz, tevhid dinine giriniz” demektir.⁵⁹³ Ancak Râzî, ibadeti tarif ederek buradaki “Allah'a ibadet edin” cümlesini sadece tevhide tahsis etmenin doğru olmayacağını iddia etmektedir. Ve Râzî'ye göre ibadetin tanımı şöyledir: İbadet, sadece Allah emrettiği için bazı fiilleri yapmak veya terk etmektir. Bunun içine hem kalbî ameller girer, hem bedensel ameller girer.⁵⁹⁴

⁵⁹⁰ Çağrı, Mustafa, “Övünme” D.İ.A, İstanbul, 2007, XXXIV, 103.

⁵⁹¹ Ateş, Süleyman, “Övünme”. Kur'an Ansiklopedisi, XVI, 500.

⁵⁹² en-Nisâ 4/36.

⁵⁹³ er-Râzî, a.g.e, X, 76.

⁵⁹⁴ er-Râzî, a.g.e, X, 77.

İbadet yani kulluk, Allah'ın azametinin karşısında kendi irâdesiyle tezellül etmek demektir. Bunu sadece Allah için yapmalıdır. İhlasa bürünmelidir. Zira Kur'an başka ayetlerde de ihlase dikkati çekmektedir:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

“Halbuki onlar, dini sadece Allah'a tahsis ederek, Allah'ı birleyerek, ancak Allah'a ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekatı vermekle emrolunmuşlardır. İşte dosdoğru din budur.” (el-Beyyine 98/5)

Eğer kulluk sadece Allah için yapılmazsa şirk olur. Çünkü şirk üç mertebedir : a-) İlahlıkta ortak koşmak b-) Fiillerinde ortak koşmak c-) İbadette ortak koşmak olan riyakârlıktır. İşte ayet ve hadislerin, haramlılığı üzerinde durduğu kısım budur. Bu kısım kişinin amellerini bozar. Gizlidir, her cahil onu bilemez.⁵⁹⁵

Allah insanlara ibadet (tevhid) ile emrettikten sonra, tevhidin zıddı olan şirkten sakındırıyor. Yani öyle muvahhidler olun ki, imanınıza hiçbir şirk karışmasın. Allah'a (c.c) öyle iman edin ki, imanınız her türlü şirkten tamamen arınmış olsun. Daha sonra başta anne baba olmak üzere dokuz sınıf insana iyilik yapılmasını emretmektedir. Ayet Allah'ın kibirlenen ve övünenleri sevmediğini hatırlatarak, sanki gurur ve kibrinize kapılarak, Allah'a kul olmaktan ve diğer vecibeleri yerine getirmekten geri kalmayın demektedir.

İkinci ayet-i kerimede ise Allah Teâlâ, Lokman (a.s)'ın oğluna nasihati esnasında yapmış olduğu tavsileri zikrederken kibirlenmemesi gerektiğini söylediğini şöyle haber vermektedir:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"Hem insanlara karşı avurdunu şişirme (kibirlenme) ve yeryüzünde çalımla yürüme. Çünkü Allah, kendini beğenmiş övünge kimseleri asla sevmez."⁵⁹⁶

Ayetteki الصَّعْرُ (es-sa'r), lügatta, Cevherî'ye göre, özellikle yanağı eyemek, bükme, صَعَّرَ (sa'ara) ise kibirden dolayı yanağını büktü anlamındadır.⁵⁹⁷ İbn Manzûr'a göre, es-sa'r, yüzü çevirmek, anlamına geldiği gibi, bu yanağı bükme manasına da gelir. Bu durum insanda ve deve kuşlarında bir huy olabilir. Ve yine denildi ki, boynu bükme ve yüzü bir tarafa meylettirmektir.⁵⁹⁸ İbrahim Ahmed Abdulfettah'a göre ise, huy veya bir

⁵⁹⁵ Arslan, a.g.e, III, 348-349.

⁵⁹⁶ Lokman 31/18.

⁵⁹⁷ el-Cevherî, a.g.e, II, 19.

⁵⁹⁸ İbn Manzûr, a.g.e, IV, 456.

hastalıktan dolayı yüzü bükmek, صَعَرَ (sa'ara) ise, kibrinden dolayı insanlardan yüz çevirmek için yanağını bükmektir ki, insanlara karşı büyüklenmekten kinayedir.⁵⁹⁹

Ayetteki المَرَحُ (merah) kelimesinin lügat manası ise, şiddetli sevinç ve heyecan,⁶⁰⁰ haddi aşarak vakar ehline yakışmayacak şekilde sevince boğulmak demektir.⁶⁰¹

Lokman (a.s)'ın oğluna yapmış olduğu nasihatlar arasında geçen bu ayette de Allah Teâlâ kendini beğenen ve övünenleri sevmediğini beyan etmektedir.

Konumuzla ilgili üçüncü ayet-i kerime ise şöyledir:

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

“Böylece elinizden çıkana üzülmeysin ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şırmarmayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenmiş kimseleri sevmez.”⁶⁰²

Ayetin başındaki "lâm", sözün başlangıcının, sonu için bir sebep kılındığını ifade etmektedir. Bu tıpkı senin şu sözün gibidir: "Seni dövmek için kalktım." Çünkü buradaki lâm, ayağa kalkmanın, dövmenin bir sebebi olduğunu ifade etmektedir. Ayette de böyledir. Çünkü Allah Teâlâ, bu şeylerin, kaza ve kader ile olup, değişmeyen bir kitapta (yazgıda) bulduklarını haber vermesinin, insanın meydana gelen şeye karşı sevinip şırmarmasının aşırı olmamasını; meydana gelmeyen şeyden dolayı da üzüntüsünün çok şiddetli olmamasını gerektirdiğini beyan etmiştir. Ehl-i sünnete göre vukua gelen her şeyin vaki olması, vukua gelmeyen her şeyin ise vaki olmaması kesindir.⁶⁰³

“Allah, kendini beğenip böbürlenmiş kimseleri sevmez” ayeti hakkında ez-Zemâşerî şöyle demektedir: “Çünkü, kim dünyalık bir nimet için aşırı derece sevinirse onu kendi nefsinde büyütür. Bu da onu kendini beğenmeye, kibirlenmeye ve insanlara karşı büyüklenmeye götürür.”⁶⁰⁴

Bu üç ayet-i kerimeye bakıldığında zaman görülür ki, “Allah övünenleri ve kibirlenenleri sevmez” kelimelerinden önce, Allah başta kendisini birleyip O'na hakiki manada kul olmayı, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamayı, daha sonra da bazı ibadet ve taatı emretmektedir. Sanki, kibir ve gururunuzla kapılarak, Allah'ı inkâr etmeye ve O'na eş ve

⁵⁹⁹ Abdulfettah, a.g.e, I, 376.

⁶⁰⁰ el-Cevherî, a.g.e, II, 531.

⁶⁰¹ Abdulfettah, a.g.e, II, 222.

⁶⁰² el-Hadid 57/23.

⁶⁰³ er-Râzî, a.g.e, XXIX, 207.

⁶⁰⁴ ez-Zemâşerî, a.g.e, IV, 66.

ortaklar edinmeye veya Allah'ın emir ve yasaklarına boyun eymemeye ya da bu amelleri ben yaptım diye boş kuruntulara kapılmaya kalkışmayın buyurmaktadır. Ayrıca iki ayette bu cümleden hemen sonra cimriler ve cimriliği emredenler zem edilmektedir.

9. Gunahta Israr Etmek

Ehl-i Sünnet itikadına göre peygamberler dışında hiç kimse masum değildir. Dolayısıyla herkes hata eder, günah işleyebilir. Önemli olan hiç günah işlememek değil, günaha ısrar etmeyip, kulun hemen Mevlâ'ya iltica edip tevbe etmesi ve bir daha o günaha dönmemesidir. Yüce Allah (c.c), tevbe edenleri çok sevdiği⁶⁰⁵ gibi, günaha ısrar ederek, günaha devam eden, günah işlemeyi normal karşılar haline gelerek günah ve inkârda direnenleri sevmediğini şu ayet ile bildirmektedir:

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

“Allah faizi mahveder, oysa sadakaları bereketlendirir. Allah günaha ve inkârda direnen hiç kimseyi sevmez.”⁶⁰⁶

Ayette geçen الربا (er-ribâ) lügatta, artmak, gelişmek, büyümek manasına gelmektedir.⁶⁰⁷ Türkçeye faiz olarak geçen ribânın ıstılâhî manası, borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalığın adıdır.⁶⁰⁸

Mevlâ Teâlâ bu ayette, zengini daha zengin, fakiri daha fakir haline getiren, küresel şer odakların madur, mazlum ve müstaz'af olan insanları sömürü aracı olarak kullandıkları, enflasyon belasını tetikleyek iktisadi hayatı altüst eden ve İslam'ın şirkten sonra en büyük günah saydığı faizi mahvettiğini, kendi rızâsı için verilen sadakaları artıracığını beyan ettikten sonra küfür ve günaha ısrarcı olan bütün insanları sevmediğini haber vermektedir.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de bu ayet ve diğer ayetlerde faizi yasaklarken,⁶⁰⁹ birçok ayette Allah yolunda infak etmeyi,⁶¹⁰ sadaka ve zekat vermeyi,⁶¹¹ karz-ı hasende

⁶⁰⁵ el-Bakara 2/222.

⁶⁰⁶ el-Bakara 2/276.

⁶⁰⁷ İbn Manzûr, a.g.e, XIV, 304.

⁶⁰⁸ Özsoy, İsmail, “Faiz” D.İ.A, 1995, İstanbul, XII, 110.

⁶⁰⁹ Bkz. el-Bakara 2/275-276-276-278; Âl-i İmrân 3/130; en-Nisâ 4/161; er-Rum 30/39.

⁶¹⁰ Bkz. el-Bakara 2/195-254-267.

⁶¹¹ Bkz. el-Bakara 2/43.

bulunmayı (borç para vermeyi)⁶¹² emir veya tasiye ederek Müslümanlar arasındaki mali ilişkileri çıkar ve menfaat esasına göre değil, bilakis, Allah rızâsı üzerine tanzim edilmesini istemiştir. Aynı zamanda Müslümanlar arasındaki haksız kazançları önlemiş ve mal güvenliğini, dolayısıyla da iktisadi hayatı belli bir düzene sokmuştur.

İslam dini faizi kesinlikle yasaklamış ve faizle iştilal etmenin hem dünyada hem de ahirette zararlı olduğu açık bir şekilde anlatılmıştır. Bu gün bazı kimseler bu mevzuda tereddüde düşüyorlar, bir türlü akılları almıyor veya ermiyor. İslam'da faizin haram edilmesi, evvel emirde diğer haramlarda olduğu gibi bir imtihandır. Gerçek manada Müslüman olabilmemiz için kendi aleyhimize de olsa onu kabul edip uygulamak zorundayız. Diğer bir husus dünya çapında büyük iktisatçıların çoğu da faizi toplum için zararlı görmektedir. Bir Müslüman inkâr etmeksizin faiz alır veya verirse günahkâr olur, ama İslam'dan çıkmaz. İnkâr eden ise İslam'dan uzaklaşır. Elimizden geldiği nisbette faizden kaçınalım.⁶¹³

10. İhânet ve Günahkârlık

İhânet, bir şeyi terketmek, “hakk” lafzı ile kullanılırsa onu eksiltmek, “ahd” kelimesi ile gelirse, ifâ etmemek (yerine getirmemek), “emanet” ile de tam olarak edâ etmemek anlamlarına gelmektedir.⁶¹⁴

Günahkar ise, nehyolunduğu (yasaklandığı) şeyi yapan⁶¹⁵ veya kendisine helâl olmayan bir fiili işleyen⁶¹⁶ manasındadır.

Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا

“Kendilerine hainlik edenleri savunma. Muhakkak Allah hain günahkârları sevmez.”⁶¹⁷

el-Keşşâf sahibi Zemahşerî'ye göre, “kendilerine hainlik edenler”den murat, “günah işleyerek kendi kendilerine hıyanetlik edenlerdir.” Bunun misali Allah Teâlâ'nın şu ayetidir: عَلِمَ اللَّهُ أَنكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ “Allah sizin kendinize hıyanetlik (kötülük) ettiğinizi

⁶¹² Bkz. el-Bakara 2/245; el-Hadîd 57/11.

⁶¹³ Özek ve diğerleri, a.g.e, s. 46.

⁶¹⁴ Abdülfettah, a.g.e, I, 214-215.

⁶¹⁵ Abdülfettah, a.g.e, I, 7.

⁶¹⁶ İbn Manzûr, a.g.e, XII, 5.

⁶¹⁷ en-Nisâ 4/107.

bildi.” (el-Bakara, 2/187) Görüldüğü gibi, günahkârların günahı kendi kendilerine yapılmış bir zulüm olarak gösterildiği gibi aynı şekilde bir hıyanetlik (kötülük) olarak da zikredildi. Çünkü yapmış oldukları günahların zararı kendilerine dönüyor.⁶¹⁸

Yine ayetteki اٰثِمًا (Esîmen) kelimesi de mübalağa sığısında (kalıbında) olup çok günah işleyen manasındadır.

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ, gerek Yaradan’ına karşı, gerek kendi nefesine karşı ve gerekse başkalarına veya herhangi bir şeye karşı ihanet edenleri ve bu ihaneti alışkanlık ve de meslek haline getirenlerle, şerîatin yasakladığı günahlara dalıp, günah çukuruna dalıp gidenleri, günahı ve günah işlemeyi mutad hale getiren her günahkarı sevmediğini, dolayısıyla Müslümanların hainlik ve günah hususunda son derece dikkatli olmaları gerektiğini bildirmektedir.

Konumuzla ilgili başka ayetler ise şöyledir:

وَمَا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ

“(Anlaşma yaptığın) bir kavmin hâinlik yapmasından (ahdini bozmasından) korkarsan, sen de hak ve adaletle (onlarla yaptığın ahdi) onların üzerine at. Çünkü Allah, hâinleri sevmez.”⁶¹⁹

Ayette geçen نَبَذَ (nebz) kelimesi lügatte bir şeyi elden atmak demektir.⁶²⁰ Istılâhî manası ise, bir devletin antlaşma yaptığı başka bir devletle ilişkilerini kestiğini haber verip ilan etmesidir.⁶²¹

İkinci ayet ise şöyledir:

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ

“Şüphesiz Allah inananları savunur. Çünkü Allah hâin ve nankörlerin hiçbirini sevmez.”⁶²²

Allah, Rasûlünü (s.a.v) ve Müslümanları hâin ve günahkarları savunmaktan, onlar adına mücadele etmekten sakındırırken, bu ayette ise, iman edenleri bizzat kendisinin savunduğunu müjdelemektedir.

⁶¹⁸ ez-Zemahşerî, a.g.e, I, 562.

⁶¹⁹ el-Enfâl 8/58.

⁶²⁰ el-Cevherî, a.g.e, II, 578.

⁶²¹ Yazır, a.g.e, IV, 246-247.

⁶²² el-Hac 22/38.

11. Kasten Bir Mü'mini Öldürmek

İslâm'a göre, bir insanın, malı, canı, dini, akli ve nesli dokunulmazdır. Bir insanı öldürmek, bütün insanları öldürmek, bir insanı yaşatmak ise bütün insanları yaşatmak gibi sayılmıştır.⁶²³ Bu insanın Müslüman olması bu dokunulmazlığı daha önemli kılmaktadır. Allah Teâlâ'nın râzı olmadığı (gazap ve lanet ettiği) amellerden birisi de teammüden insan öldürmektir. Ayet-i Kerime'de kâtil için çok ağır cezâların zikredildiği görülmektedir. O cezâlar uzun müddet (hulûd) Cehennemde kalma, Allah'ın gazap etmesi ve la'netlemesidir. Yüce Mevlâ (c.c) şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا

“Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir, Allah ona gazabetmiş, ona lanet etmiş ve onun için büyük bir azâb hazırlamıştır.”⁶²⁴

Bu ayet-i celile Mikyes b. Sababe el-Kinânî'nin hakkında nazil olmuştur. Bu zat kardeşi Hişam'la beraber müslüman olmuşlardı. Sonra Hişam, Benî Neccâr mahallesinde ölü olarak bulundu. Mikyes Rasûlullah (s.av)'e gelip hadiseyi anlattı. Rasûlullah Benî Fahir kabilesinden bir kişiyi Benî Neccar'a gönderdi ve onlara dedi ki:

Rasûlullah (s.a.v) size, eğer Hişam b. Sababe'nin kâtilini biliyorsanız onu kardeşi Mikyes'e verip o ondan kisasını alsın. Eğer kâtilin kim olduğunu bilmiyorsanız kardeşinin diyetini veriniz dedi. Onlar da biz onun kâtilini bilmiyoruz. Fakat ona diyetini veririz dediler. Mikyes'e yüz deve verdiler. Mikyes şeytana uyararak yolda elçiyi öldürüp develerle beraber Mekke'ye kaçtı. Tabi ki dininden de dönmüş oluyordu. İşte bu ayet onun hakkında nazil oldu.⁶²⁵

İslâm ceza hukukuna göre bir müslümanı haksız yere ve bilerek öldüren kimsenin cezası kisas yani idamdır. Bunu affetme salahiyeti yalnızca maktûlün ailesine aittir; bunlar isterlerse kisas yerine diyet talep ederler ve isterlerse her ikisini de bağışlarlar. Bu takdirde devletin ta'zir yoluyla –daha hafif bir şekilde- cezalandırma salahiyeti vardır.⁶²⁶

⁶²³ el-Mâide 5/32.

⁶²⁴ en-Nisâ 4/93.

⁶²⁵ Arslan, a.g.e, III, 431.

⁶²⁶ Özek ve diğerleri, a.g.e, s.92.

12. Savaşta Kaçmak

İslam ve Allah düşmanları ile Allah için savaşmak (cihat etmek) Kur'an-ı Kerim'de sıkça emredilen ve en önemli farzlardan biridir. Çünkü, yeryüzünde bütün zulümlerin bertaraf edilip İlahî adaletin tecellisi ancak cihatla mümkündür. Böyle önemli bir farızanın ifasına iştirak etmemek veya savaş esnasında cepheyi terkedip kaçmak, Allah Teâlâ'nın gazabına uğramaya sebeptir. Ancak bu cepheyi terketme veya geri çekilme Osmanlı askerlerinin yaptığı gibi bir savaş taktiği gereği veya meşru bir sebepten dolayı ise, Allah onları bu gazabın dışında tutmaktadır.

وَمَنْ يُؤَلِّمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِعَضْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوِيهٖ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

“Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabı ile döner, onun yeri de cehennemdir. O ne kötü bir varılacak yerdir.”⁶²⁷

Aslında bu ayet ile teammüden insan öldürme ayeti arasında yakın bir alaka vardır. Çünkü, bir kişi veya kişilerin cepheden kaçması demek, geride kalanların daha fazla şehit olması ve bütün Müslümanların din, can, mal, nesil ve akıl güvenliklerinin tehlikeye girmesi demektir. Dolayısıyla bu kötü neticeye sebebiyet vermesinden dolayı Allah onlara gazap etmiş ve ahiretteki yerlerinin cehennem olduğunu bildirmiştir.

13. Allah'ın Ayetleri Hakkında Delilsiz İleri Geri Tartışmak

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın ayetleri hakkında hiçbir delil olmadan, ilmî bir birikim elde etmeden, sadece kendi kafasına daha doğrusu hevâ ve heveslerine uyarak konuşanlar, bunları yorumlamaya kalkışanlar ve ayetler konusunda rastgele ileri geri tartışanların hem Allah tarafından hem Mü'minler tarafından büyük bir makta (gazaba) uğratılacakları şöyle belirtilmektedir:

الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَتْهُمْ كَثِيرًا مَّقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبٍ

مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ

Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele ederler. Bu durum, Allah katında ve iman edenler yanında büyük bir buğzu gerektirir. İşte Allah, her böbürlenmiş zorbanın kalbini öyle bir tabiat ile mühürler.⁶²⁸

⁶²⁷ el-Enfâl 8/16.

14. Yapılmayacak Şeyleri Söylemek

Müslüman; özü sözü bir, söylemi ile eylemi aynı olan, hem fikir hem aksiyon sahibi, son derece idealist ve ideali için her fedakar ve cefakarlığa hazır insandır. Onun idealleri sadece dilde ve söylemde kalmaz, aynı zamanda eyleme de dönüşür. O kâl (söylem) adamı değil, hâl adamıdır. Kalbi ile sözü, sözü ile fiili uyum içindedir.

Yüce Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبِيرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınızı söylemeniz, Allah yanında şiddetli bir buğza sebep olur.”⁶²⁹

15. Allah ve Rasûlünü İncitmek

Allah Teâlâ'nın râzı olmadığı (la'netlediği) amellerden birisi de Allah (c.c) ve Rasûlünü incitmektir.

Allah'a eziyet tabiri mecazdır. Allah hakkında uygun olmayan söz söyleyen veyahut Allah'ın râzı olmayacağı fiiller yapan veya Allah'ın sevdiği kullarına eziyet eden demektir. Allah onları lanetlemiş, rahmetinin alanından uzaklaştırmış. Dünyada da ahirette de. Dünyada mel'unlukları hayır ve doğru yoldan mahrumiyetleridir. Ve onlara hakir kılıcı, zelil edici bir azab hazırlamıştır.⁶³⁰

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا

“Şüphesiz ki Allah'a ve Resulü'ne eziyet verenlere Allah hem dünyada, hem ahirette lânet etmiştir. Onlara aşağılayıcı bir azab hazırlamıştır.”⁶³¹

Bunların özellikle, “Üzeyir Allah'ın oğludur, Allah'ın eli bağlıdır, Allah fakir biz zenginiz” diyen yahudiler; “Mesih, Allah'ın oğludur, o üçün üçüncüsüdür” diyen Hıristiyanlar; “Melekler, Allah'ın kızlarıdır, putlar onların ortaklarıdır” diyen müşrikler olduğu söylenmiştir.⁶³²

⁶²⁸ Gâfir (el-Mü'min) 40/35.

⁶²⁹ es-Saf 61/2-3.

⁶³⁰ Yazır, a.g.e, VI, 334.

⁶³¹ el-Ahzâb 33/57.

⁶³² Özek ve diğerleri, a.g.e, s. 425.

16. Allah'ın Delillerini ve Hidayetini Gizlemek

Allah'ın delillerini ve hidâyetini gizlemek ifadesinde kitmân kelimesinin fiili kullanılmıştır. Kitmân ise, ilan etmek kelimesinin zıddıdır.⁶³³ Gizlemek, açığa çıkarmamak anlamına gelir.⁶³⁴ Kâdî şöyle demiştir: Bir şeyin açıklanmasına ihtiyaç olması ve onun açığa kavuşması gerekli olması durumunda, onun gizlenmesine “kitmân” denilir. Bunun dışında kitmân sayılmaz. Allah'ın indirdiği açık delillere ve hidayete insanların ihtiyacının çok olması sebebiyle, bunları bildiği halde açıklamayan kimse “kitmân” vasfıyla damgalanır.⁶³⁵

İşte bu kimseler hakkında Yüce Mevlâ (c.c) şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا آتَيْنَاهُم مِّنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ
اللَّاعِنُونَ

“İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetin kendisi olan âyetleri insanlar için biz kitapta açıkladıktan sonra gizleyenler var ya mutlaka onlara Allah lanet eder. Lanet edebilecek olanlar da lanet ederler.”⁶³⁶

Bu ayetin sebab-i nüzûlü hakkında şöyle denilmiştir:

Ensar'dan bir topluluk, Yahudilere Peygamberimiz'in Tevrat'taki vasıflarını ve hükümle ilgili bazı âyetleri sormuşlardı. Yahudiler gizlediler, söylemediler. Onun üzerine bu âyet inmiştir. İbn Abbas, Mücahid, Hasan, Katade, Rebi', Süddî ve Asam'dan bunun gerek Yahudi ve gerekse Hıristiyan Kitap ehli âlimleri hakkında indiği de rivayet edilmiştir. Fakat sebebin özel oluşu, hükmün genel olmasına mani olmayacağından, âyetin hükmü; din işleriyle ilgili olarak bildiği herhangi bir gerçeği gizleyip, söylemeyenlerin hepsini içine almaktadır.⁶³⁷

Ayette geçen “lanet ediciler”den maksat, şu ayette bildirilen, melekler, peygamberler ve salihlerdir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

⁶³³ İbn Manzûr, a.g.e, XII, 506.

⁶³⁴ Abdulfettah, a.g.e, II, 154.

⁶³⁵ er-Râzî, a.g.e, IV, 148.

⁶³⁶ el-Bakara 2/159.

⁶³⁷ Yazır, a.g.e, I, 461.

“Ama âyetlerimizi inkar etmiş ve kâfir olarak can vermiş olanlara gelince, işte Allah'ın laneti, meleklerin laneti ve insanların laneti hep onların üzerine olsun.”⁶³⁸

17. Namuslu Kadınlara İftira Etmek

İslâm Dininde herkesin canı, malı, aklı, nesli ve namusunun dokunulmaz olduğu daha önce belirtilmişti. Namus konusunda kadınlara özel önem veren İslâm, namussuzluk ve iffetsizliğe gidecek bütün yolları kapamış (sedd-i zerâî),⁶³⁹ fâillerine ağır cezâlar koymuştur.⁶⁴⁰ Aynı zamanda kadınlara zinâ iftirasında bulunanlara, ispat edememeleri durumunda seksen deynek vurulmasını, ebedi olarak şahitliklerinin kabul edilmemesini emretmiştir. Ayrıca onları fâsık ilan etmiştir.⁶⁴¹

Onların cezâsı bununla da bitmiyor. Dünya ve ahirette kendilerine la'net edileceği, onlar için çok büyük bir azabın olduğu şu ayet ile bildirilmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ يَزُمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azab vardır.”⁶⁴²

Ayette geçen الْمُحْصَنَاتِ (el-muhsanat) kelimesi, el-muhsine kelimesinin cem’i (çoğulu) dir. İffetli, evli ve kocası tarafından korunmuş kadınlar demektir.⁶⁴³

18. Allah’a Yalan İftira Etmek

Kur’ân-ı Kerim Cenâb-ı Hakk’a karşı iftirada, muhalif iddialarda bulunanların ve insanları hak yolundan men etmeye çalışanların en zalim ve yalancı olduklarının şahadetle sabit olduğunu ve lanete uğramış kimseler bulduklarını gözler önüne seriyor. Bu gibi şahısların âciz, yardımlaşmadan, görüp işitmek kuvvetinden mahrum kalacaklarını ve kat kat azaba uğrayacaklarını, nefislerini zararlara sokmuş, âhirette de en büyük felâketlere uğramış olacaklarını hatırlatmaktadır.⁶⁴⁴

⁶³⁸ el-Bakara 2/161

⁶³⁹ el-İsrâ 17/32.

⁶⁴⁰ en-Nûr 24/2.

⁶⁴¹ en-Nûr 24/4.

⁶⁴² en-Nûr 24/23.

⁶⁴³ el-Cevherî, a.g.e, I, 308.

⁶⁴⁴ Bilmen, a.g.e, III, 1457.

Hak Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Üstelik bir yalanı Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir? Bunlar Rablerinin huzuruna arzolanacaklar, şahitler de şöyle diyecekler : "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir". İyi bilin ki, Allah'ın laneti zalimlerin üzerindedir.”⁶⁴⁵

Zulüm kelimesinin hem lügat, hem de ıstılâh manası daha önce geçmişti. Zulmün tarifi şöyle de yapılmıştır:

Zulm, terim olarak “belirlenmiş sınırları çiğneme, haktan bâtıla sapma, kendi hak alanının dışına çıkıp başkasını zarara sokma, rızâsını almadan birinin mülkü üzerinde tasarrufta bulunma, zorbalık”, özellikle de “güç ve otorite sahiplerinin sergilediği haksız ve adaletsiz uygulama” gibi anlamlarda kullanılır. Kur'an'da zulüm hem itikada hem ahlâk ve hukukta doğru, gerçek, meşrû ve âdil olandan sapmayı ifade edecek şekilde kullanılmıştır; bu kullanımda Câhiliye döneminin belirtilen inanç ve ahlâk zihniyetini tamamıyla reddetme maksadının bulunduğu açıktır.⁶⁴⁶

Ayrıca Kur'an-ı Kerim kıyamet günü bir münâdinin “Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun” diye bağıracağını şu ayet ile bize haber vermektedir:

وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Cennet ehli, cehennem ehline: "Rabbimizin bize vaad ettiğini gerçek bulduk. Siz de Rabbinizin size vaad ettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenirler. Onlar da "evet" derler. Bunun üzerine aralarında bir çağırıcı şöyle seslenir: "Allah'ın laneti zalimler üzerine olsun.”⁶⁴⁷

İbn Abbas (r.a) burada zikredilen münâdanın, sura üfleyecek olan İsrâfil olduğunu söylemiştir.⁶⁴⁸

Kıyamet gününde zalimlere lanet edileceği ayrıca şu ayet-i kerime ile de bildirilmektedir:

⁶⁴⁵ Hûd 11/18.

⁶⁴⁶ Çağırıcı, Mustafa, “Zulüm,” **D.İ.A**, XLIV, 507-508.

⁶⁴⁷ el-A'raf 7/44.

⁶⁴⁸ Bkz. er-Râzî, a.g.e, XIV, 70.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ

“O gün zalimlere özür dilemeleri fayda vermez. Onlara lanet vardır, onlara yurdun kötüsü (cehennem) vardır.”⁶⁴⁹

19. Ahdini Bozmak, Bağları Koparmak

العَهْدُ (el-Ahdü), sözlükte, eman (güven), ant, söz, zimmet, koruma, vasiyet manalarına gelmektedir. Mesela, sen şöyle dersin: “Allah’a ahd olsun ki, şu işi mutlaka yapacağım.”⁶⁵⁰

Kişinin hem yaradanına, hem kendisine ve hem de başkalarına karşı vermiş olduğu ahitleri ve vaadleri yerine getirmemesi, Allah’ın emrettiği başta akrabalık olmak üzere bütün bağları koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlara da lanet edileceği şu ayet ile haber verilmektedir:

وَالَّذِينَ يَتَّقُونَ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ

“Allah’ın ahdini misak ile belgeledikten sonra bozanlar ve Allah’ın birleştirilmesini emrettiği bağlantıları koparanlar ve yeryüzünü bozguna verenler varya, işte lanet olsun onlara! Ve yurdun kötüsü de onlardır.”⁶⁵¹

Bu ayet-i celilede laneti hak etmiş olan kâfirlerin üç sıfatı beyan edilmektedir:

Birincisi, kâfirler Allah’a verdikleri sözü kuvvetlice pekiştirdikten sonra bozarlar.

"Allah’ın ahdini bozanlar..." Mukatil'den nakledilmiş olduğuna göre, bu âyet ehl-i kitap hakkında nazil olmuştur. Çünkü Hz. Musa'ya verdikleri misaktan sonra ahdini bozanlar onlardır. Bununla beraber nüzul sebebinin özel olması, âyetin hükmünün genel olmasına engel değildir.⁶⁵²

İkincisi, Allah’ın birleştirilmesini emrettiği bağlantıları koparırlar.

⁶⁴⁹ Gâfir (el-Mü'min) 40/51.

⁶⁵⁰ el-Cevherî, a.g.e, II, 227.

⁶⁵¹ er-Ra'd 13/25.

⁶⁵² Yazır, a.g.e, V, 143.

Meselâ: Yüce Peygamberlerin aralarını ayırmayıp hepsini de tasdik ile yükümlü oldukları halde onların hepsini veya bir kısmını inkârda bulunurlar, akrabaların haklarına, mü'minlerin hukukunu gözetmekle mükellef buldukları halde bunları gözetmezler.⁶⁵³

Üçüncüsü ise, yeryüzünde fesad çıkarırlar.

Yani küfür ve zulümle bozgunculuk yapar, şirkten ve dinsizlikten gelen örf ve adetleri uygulayarak fesat çıkarırlar. Allah'ın yoluna yönelenlere mâni olarak da bozgunculuk yaparlar. İşte onlar Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış ve dünyanın kötü akibetine hak kazanmış kimselerdir.⁶⁵⁴

الفساد (el-Fesâd) kelimesi lügatta, salah (iyi olmak, düzelmek, faydalı ve uygun olmak)'ın tersidir.⁶⁵⁵ Terim olarak fesad, bir şeyin önce düzgün, düzenli ve yararlı iken, sonradan bu vasıflarını kaybederek değişmesi ve bozulması (kokuşması) gibi anlamlara gelir. Tersi, "salah"tır. Aynı şekilde fesad kökünden türeyen "mefsedet" in zıddı da "maslahat"tır.⁶⁵⁶

Bu bilgiler ışığında modern çağımızdaki daha fazla kazanma hırsı ile yeryüzü ve hatta gökyüzündeki ekolojik dengeyi bozmak ve bazı canlıların geneteği ile oynayarak tabiattaki dengeyi bozarak, insaları, canlıları ve hatta kâinatı tehlikeye götürecek sözde bilimsel ve teknolojik bir takım çalışmaları da fesad olarak isimlendirmemiz gerekiyor. İşte bunlar da Allah'ın lanetine müstehak olanlardır.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de lanetlenmiş ağaçtan (eş-şeceratü'l-mel'ûnetü) bahsedilmektedir ki, ilgili ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ
وَنُحُوفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا

"Vaktiyle sana şöyle vahyettiğimizi hatırla: "Şüphesiz Rabbin insanları kuşatmıştır." (İsrâ gecesini) sana açıkça gösterdiğimiz o temâşâyı ve Kur'ân'da lanet edilen ağacı da, yalnız insanlara bir imtihan için yapmışızdır. Biz onları, korkutuyoruz, fakat bu onlara ancak büyük bir taşkınlıktan başka bir sonuç vermiyor."⁶⁵⁷

⁶⁵³ Bilmen, a.g.e, III, 1646.

⁶⁵⁴ Arslan, a.g.e, VIII, 586-587.

⁶⁵⁵ İbn Manzûr, a.g.e, III, 335.

⁶⁵⁶ Apaydın, H. Yunus, "Fesâd" Şamil İslam Ansiklopedisi, II, 343.

⁶⁵⁷ el-İsra 17/60.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER İSLÂMÎ İLİMLERDE RİZÂ

I- HADİS

Kur'ân'da olduğu gibi, hadis-i şeriflerde de Allah (c.c)'in râzı olduğu/ sevdiği ve râzı olmadığı/ sevmediği bazı kişi ve ameller geçmektedir.

A. HADİSLERDE ALLAH'IN RÂZİ OLDUĞU BELİRTİLEN KİŞİ VE AMELLER

Bir hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a.v) Allah'ın râzı olduğu ve râzı olmayıp gazap ettiği üç ameli şöyle beyan etmektedir.

حدثني مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الله يرضى لكم ثلاثا ويسخط لكم ثلاثا يرضى لكم ان تعبدوه ولا تشركوا به شيئا وأن تعتصموا بحبل الله جميعا وأن تناصحوا من ولاه الله أمركم ويسخط لكم قيل وقال وإضاعة المال وكثرة السؤال

Mâlik, Süheyl b. İbî Sâlih'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir ki, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «Allah sizden üç hususta râzı olur ve üç hususta da size gazap eder. Sizin kendisine ibadet edip ona hiçbir ortak koşmamanızdan; toptan Kur'an-ı Kerim'e yapışmanızdan ve Allah'ın başınıza geçirdiği kişilere itaat etmenizde nrâzı olur. Dedikodu yapmanız, malınızı gereksiz yerlere harcamanıza ve çok soru sormanıza da gazab eder.»⁶⁵⁸

Görüldüğü gibi hadis-i şerifte zikredilen Allah'ın râzı olduğu amellerin birincisi, Allah'a kâmil bir iman ile inanıp, emir ve yasaklarına tam olarak riâyet ederek, O'na hakkıyla kul olmak ve hiçbir şeyi O'na şirk (eş, ortak) koşmamaktır. İkincisi; topluca Kur'ân-ı Kerim'e sarılmak ve kulluğu, O'na göre ve O'na uyarak yerine getirmektir. Üçüncüsü meşru olan ulu'l-emre ve diğer idarecilere itaat etmek, onlara âsî olmamaktır.

Yüce Allah'ın râzı olduğu amellerden birisi de misvâk kullanmaktır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

حدثنا ابو كامل عن حماد يعني تبين سلمة عن ابي عتيق عن ابيه حدثنا ابو بكر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم السواك مطهرة للفم مرضاة للرب

⁶⁵⁸ Mâlik b. Enes, **el-Muvatta**, "Kelâm", 56.

Ebû Kâmil bize şöyle dedi: Hammâd yani ibn Seleme, O da İbn Ebî Atîk'ten, O da baasından, O da Ebû Bekir Sıddık'tan rivâyet etmiştir ki, Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “ Misvâk kullanmak, ağız temizler ve Rabbi râzı eder.”⁶⁵⁹

Allah Teâlâ'nın râzı olduğu/ sevdiği kulların ise, alış-verişinde ve diğer beşerî münasebetlerinde kendi enâniyeti ile değil, müsâmaha (hoş görü) ile hareket eden, diğer insanlarla uyum içerisinde olan kişiler olduğunu Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz şöyle haber vermiştir:

وحدثني مالك عن يحيى بن سعيد انه سمع محمد بن المنكدر يقول أحب الله عبدا سمحا ان باع سمحا ان ابتاع سمحا ان قضى سمحا ان اقتضى

Mâlik, Yahya b. Saîd'den naklen bana şöyle dedi. O Muhammed İbnü'l-Kender'i şöyle derken işitmiştir: “Allah, satarken, satın alırken, yargılarken ve yargılanırken müsamaha (hoş görü) ile hareket eden kulu sever.”⁶⁶⁰

Allah (c.c) ın sevdiği başka bir kul, fakir ve yanında bakmakla yükümlü birçok ailesi olduğu halde, başkalarından bir şey talep etmeyen, başkalarına yük olmaktan son derece imtina eden, şahsiyet sahibi onurlu kişilerdir. Rasûl-i Ekrem bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ الْجُبَيْرِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ عَيْسَى. حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ. أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مَهْرَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ، الْفَقِيرَ، الْمُتَعَفِّفَ، أَبَا الْعِيَالِ

Ubeydullah b. Yusuf el-Cübeyrî, Hammâd b. Îsâ'dan, O da Musa b. Ubeyde'den, O da Kâsım b. Mehrân'dan, O da Imrân b. Husayn'den, Rasûllah (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti: Allah, fakir ve ailesi çok olduğu halde başkalarından yardım istemeyen kulunu sever.⁶⁶¹

Başka bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü (s.a.v) Allah'ın sevdiği kulu şu şekilde tarif etmektedir:

حدثنا إسحاق بن إبراهيم وعباس بن عبد العظيم قال حدثنا أبو بكر الحنفي. حدثنا بكير بن مسمار. حدثني عامر بن سعد قال: كان سعد بن أبي وقاص في إبله. فجاءه ابنه عمر. فلما رآه سعد قال: أعود بالله من شر هذا الراكب. فنزل. فقال له:

⁶⁵⁹ el-Buhârî, “Savm”, 27.

⁶⁶⁰ Mâlik b. Enes el-Muvatta, “Kelâm”, 56.

⁶⁶¹ İbn Mâce, “Zühd”, 5.

أُنزِلت في إِبلكِ وِغْنمِكِ وتَرَكْتِ الناسَ يَتنازَعونَ المَلِكِ بَينَهُم؟ فَضَرَبَ سَعْدُ في صَدْرِهِ فَقالَ: اسكُتِ. سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ

صَلَى اللهُ عَلَيهِ وَسَلِمَ يَقولُ "إِنَّ اللهُ يَحبُّ العَبْدَ التَّقِيَّ، الغَنِيَّ، الخَفِيَّ".

İshâk b. İbrahim ve Abbâs b. Abdulazîm bize anlattılar ki, Ebû Bekr el-Hanefî dedi ki, bize Bükeyr b. Mismâr şöyle anlattı. Âmir b. Sa'd şöyle dedi: Sa'd b. Ebî Vakkâs develerinin yanında iken, oğlu Ömer geldi. O oğlunu görünce "Atın üstündekinin şerrinden Allah'a sığınırım" dedi. Oğlu Ömer atından indi ve: "İnsanlar idâre konusunda kargaşa içerisinde iken, sen onları terk edip, deve ve koyunlarıyla nasıl meşgul oluyorsun?" dedi. Sa'd onun göğsüne vurarak: "Sus. Ben Rasûlüllah (s.a.v)'i şöyle derken işittim:

Muhakkak ki, Allah takvâ sahibi, zengin ve kendisini göstermeyen kulu sever.⁶⁶²

Hadis-i şerifte zikrolunan Allah'ın sevdiği başka bir kişi, riyâdan uzak, görsünler ve duysunlar endişesi taşımayan, halkın kendisine itibâr edip değer vermediği, kalabalıklar içinde uzlet hayatı yaşayan, mutevâzi, gariban kimsedir. Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmaktadır:

حَدَّثَنَا حَزْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهَيْعَةَ عَنْ عَيْسَى ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ؛ قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ. سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ((إِنَّ بَيْسِيرَ الرَّيَاءِ شَرُّكَ. وَإِنَّ مَنْ عَادَى لِلَّهِ وَلِيًّا، فَقَدْ بَارَزَ اللَّهَ بِالْمُحَارَبَةِ. إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْأَبْرَارَ الْأَتْقِيَاءَ الْأَخْفِيَاءَ، الَّذِينَ، إِذَا غَابُوا، لَمْ يُفْتَقَدُوا. وَإِنْ حَضَرُوا، لَمْ يُعْرَفُوا. قُلُوبُهُمْ مَصَابِيحُ الْهُدَى. يَخْرُجُونَ مِنْ كُلِّ غَبْرَاءٍ مُظْلِمَةٍ

Harmele b. Yahyâ bize anlattı. Abdullah b. Veheb dedi ki, bana İbn Lehîa, O da İsbâ b. Abdurrahman'dan, O da Zeyd b. Eslem'den, O da babasından, O da Ömer İbnü'l-Hattâb'tan rivâyet etti. Ömer İbnü'l-Hattâb Muâz b. Cebel'in "Rasûlüllah (s.a.v)'i şöyle buyururken işittiğini haber verdi:

Riyânın küçüğü bile şirktir. Kim bir Allah dostuna düşman olursa, Allah'a savaş ilan etmiş olur. Muhakkak ki Allah, riyadan uzak, takvâ sahibi, iyi kulları sever. O kullar ki, bir yerde bulunmazlarsa, kimse farkında olmaz. Bir yerde bulunurlarsa kimse onları tanımaz. Kalpleri hidâyet ışığıdır. Karanlıkların içerisinde çıkıp gelirler.⁶⁶³

Allah'ın râzı olup sevdiği başka güzel ahlak ise rıfk (yumuşak huyluluk) tır. Efendimiz (s.a.v) Allah'ın Rafik olduğunu ve rıfk sahibi yumuşak huylu kişileri sevdiğini şu şekilde haber vermektedir:

⁶⁶² Müslim, "Zühd", 11.

⁶⁶³ İbn Mâce, "Zühd", 5.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَفْصِ الْأَيْلِيِّ. حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفِيقَ

İsmâil b. Hafs el-Eylî, Ebû Bekir Ayyaş'dan, O da, A'meş'ten, O da, Ebû Sâlih'ten, O da, Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir ki, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Allah Rafîk'tir. Ve Rıfkı (yumuşak, hoş davranmayı) sever.⁶⁶⁴

Allah'ın, kendilerinden râzı olduğu belirtilen kişiler bahsinde geçtiği gibi Allah, Muhâcir ve Ensâr'dan râzı olduğunu bildirmektedir.⁶⁶⁵ Aynı şekilde Ensâr'ı sevenleri, Allah'ın seveceğini, Ensâr'a buğzedenlere ise Allah'ın buğz edeceğini, hadis-i şerifinde Allah Rasûlü (s.a.v) Efendimiz şöyle bildirmektedir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ قَالَ:

- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَحَبَّ الْأَنْصَارَ أَحَبَّهُ اللَّهُ. وَمَنْ أَبْغَضَ الْأَنْصَارَ أَبْغَضَهُ اللَّهُ

Ali b. Muhammed ve Amr b. Abdullah, Vekî' den, O da Şu'be'den, O da Adiy b. Sabit'ten, O da Berrâ b. Âzib'ten rivâyet etmiştir ki, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Kim Ensâr'ı severse, Allah da onu sever. Ve kim Ensâr'a buğz ederse Allah'da ona buğzeder.⁶⁶⁶

İslâm Dini, adalete çok önem vermiştir. Adaletin emredildiği ve âdil davrananları Allah'ın sevdiği⁶⁶⁷ ayet-i kerimelerde belirtilmektedir. Adaletin idârecide bulunması ise, ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), âdil hükümdarı, kıyamet günü Allah'a en sevimli ve en yakın, zâlim hükümdarın ise, en çok buğz ettiği ve kendisinden en uzak olacağını şu hadisinde bildirmektedir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ الْكُوفِيُّ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ فَضِيلٍ عَنِ فَضِيلِ بْنِ مَرْزُوقٍ عَنْ عَطِيَّةٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ وَأَبْغَضَ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَبْغَضَهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ جَائِرٌ

Alî İbnü'l-Münziri'l-Kûfî, Alî b. Fudayl'den, o da Fudayl b. Merzuk'tan, o da Atiyye'den, o da Ebû Saîd (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü Allah'a insanların en sevimlisi ve kendisine en yakın olanı

⁶⁶⁴ İbn Mâce, “Edeb”, 9.

⁶⁶⁵ Bkz. et-Tevbe 9/100.

⁶⁶⁶ İbn Mâce, “Mukaddeme”, 11.

⁶⁶⁷ Bkz. el-Mâide 5/8-42.

âdil hükümdardır. Allah'ın en çok kızdığı ve makam olarak kendisinden en uzak olanı ise zâlim hükümdardır.⁶⁶⁸

Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah (r.a) Hz. Peygamber (s.a.v)' e hangi amelin Allah'a daha sevimli olduğunu sorması üzerine, Rasûlullah (s.a.v) Allah'a en sevimli amelleri, vaktinde eda edilen namaz, anne babaya iyilik yapmak ve Allah (c.c) yolunda cihat etmek olduğunu şöyle beyan etmiştir:

- حدثنا أبو الوليد هشام بن عبد الملك قال حدثنا شعبة قال الوليد بن العيزار أخبرني قال سمعت أبا عمرو الشيباني يقول حدثنا صاحب هذه الدار وأشار إلى دار عبد الله قال سألت النبي صلى الله عليه وسلم أي العمل أحب إلى الله قال الصلاة على وقتها قال ثم أي قال ثم بر الوالدين قال ثم أي قال الجهاد في سبيل الله

Ebû Velîd Hişâm b. Abdilmelik dedi ki, Şu'be bize Velîdü'bni'l-Ayzer'in şöyle dediğini anlattı ki, Ebû Amr eş-Şeybânî'nin şöyle dediğini duydum. O Abdullah'ın evini göstererek dedi ki: Bu evin sahibi dedi ki: Rasûlullah (s.a.v)'e, "Hangi amel Allah'a daha sevimlidir?" diye sordum. Rasûlullah (s.a.v): "Vaktinde kılınan namaz" dedi. "Sonra hangisidir?" dedim. "Anne-babaya iyilik yapmak" dedi. "Sonra hangisidir?" dedim. "Allah yolunda cihat etmektir" buyurdu.⁶⁶⁹

Bu hadisi "İslâm Hâlik'ı ta'zîm ve mahlûka şefkatten ibârettir" şeklindeki tanıma uyarlıysak, hadiste belirtilen, Hâlik'a ta'zimin en üst derecesi olan namaz, Allah'a en sevimli amel olarak zikredilmiştir. Mahlûkatın içerisinde şefkate en layık olan anne babaya iyilik yapmak ise, ikinci sevimli amel şeklinde belirtilmiştir. Allah yolunda cihat etmek ise, Allah'a ta'zîmin ve mahlukata şefkatin bir neticesidir. Çünkü mücâhit, Allah'ın emrine uyarak, Allah'a karşı ta'zîmi îfâ ederken, insan ile İslâm arasındaki bütün perdeleri kaldırarak insanların hidayetine, dolayısıyla onların dünya ve ahiret saadetine nâil olmalarına vesile olması sebebiyle de mahlûkata olan şefkatini yerine getirmiş olmaktadır.

Aynı şekilde Allah'a en sevimli orucun, birgün oruç tutan, birgün iftâr eden Hz. Dâvud (a.s) orucu, Allah'a en sevimli namazın ise, gecenin yarısında kalkarak namaz kılan ve gecenin altıda birinde uyuyan ve böylece gecenin üçte birini namaz kılarak geçiren Hz. Dâvud (a.s) ın namazı olduğunu Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz şöyle haber vermektedir:

حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا سفيان عن عمرو بن دينار عن عمرو بن أوس الثقفي سمع عبد الله بن عمرو قال

⁶⁶⁸ Tirmizî, "Ahkâm", 4.

⁶⁶⁹ el-Buhârî, "Mevâkî's-Salat", 6.

: قال لي رسول الله صلى الله عليه و سلم (أحب الصيام إلى الله صيام داود كان يصوم يوماً ويفطر يوماً وأحب الصلاة

إلى الله صلاة داود كان ينام نصف الليل ويقوم ثلثه وينام سدسه)

Kuteybe b. Saîd, Süfyân'dan, O da, Amr b. Dinâr'dan, O da, Amr b. Evs es-Sekafi'den anlatmıştır ki, Abdullah b. Amr'ın Rasûlüllah (s.a.v)'in kendisine şöyle derken duyduğunu söylemiştir:

Allah'a en sevimli oruç, Davud (a.s) orucudur. O bir gün oruç tutar, bir gün iftâr ederdi. Allah'a en sevimli namaz Davud (a.s) namazıdır. O gecenin yarısını uyur, üçte birinde kalkıp namaz kılar, altıda birinde uyur idi.⁶⁷⁰

B. HADİSLERDE ALLAH'IN RÂZİ OLMADIĞI BELİRTİLEN KİŞİ VE AMELLER

Yüce Allah (c.c) ın râzı olmayıp, buğz ettiği üç amel yukarıda geçmişti: Allah Teâlâ'nın râzı ve hoşnut olmayıp gazap ettiği amellerden birincisi; kişilerin gıybetini (dedi-kodusunu) yaparak, manevî şahsiyetini rencede etmektir. İkincisi isrâftır ki, ayet-i kerimelerde de geçtiği gibi Allah isrâf edenleri sevmemektedir. Gerekli, gereksiz çok soru sormak ise, Allah'ın Müslümanlar için, râzı olmadığı amellerin üçüncüsüdür

Bir de, kıyamet günü Allah'a en sevimsiz ve makam olarak da en uzak kişinin, zâlim hükümdar olduğu hadislerde belirtilmektedir

Başka bir hadiste ise, kıyamet günü Allah indinde makam bakımından en şerli insan şöyle tarif edilmektedir:

حدثنا عمرو بن عيسى حدثنا محمد بن سواء حدثنا روح بن القاسم عن محمد بن المنكدر عن عروة عن عائشة

فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن شر الناس عند الله منزلة يوم القيامة من تركه الناس اتقاء شره

Ömer b. Îsâ bize, Muhammed b. Sevvâ'den, Ruh İbnü'l-Kâsım'dan, o da Muhammed İbnü'l-Münkedir'den, o da Urve'den şöyle haber verdi: Hz. Âişe (r.a) rivâyet etti ki, Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurdu: Kıyamet günü Allah'ın yanında makam bakımından en şerli insan, insanların şerrinden korunmak için kendisini terk ettikleri kişidir.⁶⁷¹

⁶⁷⁰ Tirmizî, "Savm" 57.

⁶⁷¹ Müslim, "Fiten" 5.

حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدِ الْحَمَصِيِّ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ الْوَصَافِيِّ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبْغَضَ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقَ

Bize Kesîr b. Ubeydü'l-Humusî şöyle dedi: Bize, Ubeydullah İbnü'l-Velîd el-Vesâfi'den, o da Muhârib b. Dessâr'dan, o da Abdullah b. Ömer'den Muhammed b. Hâlid'in şöyle dediğini anlattı. Abdullah b. Ömer dedi ki, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Allah'a en sevimsiz gelen helâl talâk (boşanma) dır".⁶⁷²

II- FIKIH

Rızâ kavramıyla ilişkili fikhî konulara dair Kur'an-ı Kerim'de altı tane ayet vardır. Bu ayetlerden üç tanesi Bakara Sûresi'ndedir ki, birinci ayette; boşanma, tekrar evlenme, iddet bekleme, beklenen müddet sonunda evlenme hakkının eski kocaya ait olduğunu, kadın râzı değilse, erkeğin zorluk göstermemesi konularını beyanla şöyle buyrulmaktadır:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ زَكَاةٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

"Kadınları boşadığınızda, müddetleri sona ermişse, kocaları ile birbirleriyle güzellikle anlaşmışlarsa evlenmelerine engel olmayın. İçinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse bundan ibret alır. Bu sizin için daha nezih ve daha paktır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."⁶⁷³

İkinci ayetin konusu ise, çocuğun emzirilmesi, babaya ve anneye düşen görevler, emzirme müddeti, süt anne tutma ve çocuğun süttten kesilmesi konusunda anne ve babanın karşılıklı rızâyaya dayalı anlaşmaları gibi ahkâma temas edilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُبْرِئَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارُّ وَالِدَةٌ بَوْلِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿

⁶⁷² İbn Mâce, "Talak" 7.

⁶⁷³ el-Bakara 2/232.

“Anneler çocuklarını, emzirmeyi tamamlamak isteyen baba için, tam iki sene emzirirler. Anaların yiyecek ve giyeceğini uygun bir şekilde sağlamak, çocuk kendisinin olan babaya borçtur. Herkese ancak gücü nisbetinde teklifte bulunulur. Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baba da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın. Mirasçıya da aynı şeyi yapmak borçtur. Ana baba aralarında danışarak ve anlaşarak sütten kesmek isterlerse, ikisine de sorumluluk yoktur. Çocuklarınızı sütanneye emzirtmek iserseniz, vereceğinizi örfte uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur. Allah'tan sakının, yaptıklarınızı gördüğünü bilin.”⁶⁷⁴

Süt emme müddeti, İmâm-ı Azam'a göre velâdet (doğum) vaktinden itibaren otuz ay, İmâmeyn'e ve İmâm-ı Züfer'e göre de iki kamerî senedir.⁶⁷⁵ Analar yavrularını böyle iki sene emzirmelidirler. Bu onlar için istihsan tarikiyle bir vazifedir.⁶⁷⁶

Fakihler sütanneye verme gibi başka seçenek bulamadığı takdirde annenin çocuğunu emzirmesinin bir görev (vacip) olduğu, annenin hastalığı, çocuğun annesinin memesini almaması gibi durumlarda sütanne tutulması gerektiği, sütannenin ücretinin babaya ait olduğu hususunda hemfikirdir. Çağdaş yazarlarca günümüz şartlarında bebek mamalarının da bir alternatif sayıldığı düşünülmektedir. Normal şartlarda ve evlilik devam ederken, aynı şekilde talak iddeti içinde annenin çocuğunu emzirmesinin hukuki bir yükümlülük olup olmadığı, dolayısıyla eşinden nafaka dışında emzirme ücreti isteyip isteyemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Zahirîler'e göre bu anne için hukuki bir görevdir, ücret talep edemez. Hanefî mezhebinde de hukuki yaptırım söz konusu olmasa da dinî ve ahlakî bir görev olduğu için anne ayrıca emzirme ücreti isteyemez. Şafii ve Hanbelî mezhepleri, çocuğun annesinin sütünden başkasını kabul etmemesi gibi bir zaruret bulunmadıkça annenin çocuğunu emzirmeyebileceği ve emzirme ücreti talep edebileceği kanaatindedir. Bu konuda o günkü uygulamayı esas alan Malîkî mezhebinde ise kural olarak emzirme karşılığında annenin ücret isteyemeyeceği, ancak eşraftan olan kadınlar çocuklarını emzirmekle yükümlü olmadıklarından bunu gönüllü olarak yaptıkları takdirde karşılığında ücret alabilecekleri hükmü benimsenmiştir. Talak iddeti sona eren veya ölüm iddeti içinde bulunan kadın çocuğunu emzirme karşılığında çocuğun babasından veya babasının mirasçılarından nafaka talep edebilir.⁶⁷⁷

---

⁶⁷⁴ el-Bakara 2/233.

⁶⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukukî İslâmîyye ve İstilahâtî Fıkhiyye, Kamusu**, Bilmen Yayınevi, 1967, İstanbul, II, 81.

⁶⁷⁶ Bilmen, a.g.e, I, 241.

⁶⁷⁷ Kaşıkçı, Osman, “Rada” **D.İ.A**, XXXIV, 384.

Üçüncü ayet ise, Kur'an-ı Kerim'in en uzun ayeti olan ve müdâyene ayeti olarak bilinen, Bakara Süresi'nin iki yüz seksen ikinci ayettir ki, Allah şöyle buyurmaktadır:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى

“Bu şekilde yapılan muâmelerde erkeklerinizden iki şahit gösterin. Eğer iki erkek bulunamazsa rızâ göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin ve doğru söylesin.”⁶⁷⁸

Bugün uygulanmakta olan noter sistemini ilk olarak ortaya koyan ve uygulamasını isteyen İslam'dır. Şâhitlik ve kâtiplik müessesesi, herkesce korunması gereken bir müessesedir. İnsanlar arasında yapılan her türlü muâmelenin şâhitler huzurunda yazılması hak ve adalete daha uygundur.⁶⁷⁹

Dördüncü ayet-i kerime ise, Peygamber (S.A.V) Efendimizle ilgilidir. Şöyle ki, birden çok hanımı olanlara sıra ile nöbet izlemek vaciptir. Buna “kasm” denilir. Fakat Peygamberin özelliklerinden olmak üzere ona “kasm” vacip kılınmayıp kendi dilemesine bırakılıyor.⁶⁸⁰ Allah Teâlâ bu hususu izah sadedinde Rasûlüne hitaben şöyle buyurmaktadır:

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْزِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقْرَءَ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلَّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا

“Bunlardan istediğini bırakır, istediğini yanına alabilirsin. Sırasını geri bırakmış, olduklarından da arzu ettiğini yanına almanda sana bir sorumluluk yoktur. Bu onların gözlerinin aydın olmasını, üzülmemelerini, hepsine verdiği şeylere razı olmalarını daha iyi sağlar. Allah kalplerinizde olanı bilir; Allah bilendir, Halim olandır.”⁶⁸¹

Bu ayet-i kerime Rasûlüllah (s.a.v) Efendimize has olmak üzere hanımlarına sıra ile bir nöbet izlemenin vacip olmadığını, kendi dilemesine bırakıldığını bildirmektedir.⁶⁸²

Bununla beraber “Bu onların gözlerinin aydın olmasını, üzülmemelerini, hepsine verdiği şeylere râzı olmalarını daha iyi sağlar” ayeti ile Allah şöyle buyurmaktadır: Sana kasm vacip değildir, ancak sen yine

⁶⁷⁸ el-Bakara 2/282.

⁶⁷⁹ Özek ve diğerleri, a.g.e, s.47.

⁶⁸⁰ Yazır, a.g.e, VI, 328.

⁶⁸¹ el-Ahzâb 33/51.

⁶⁸² Yazır, a.g.e, VI, 328.

de kasma riayet et ki, bu aralarında eşit davranmandan dolayı onların gözleri aydın olsun ve onların “Kendi isteği ile değil de, Allah vacip ettiği için bana geldi” düşüncesine kapılarak üzülmeler ve de onların senin üzerinde herhangi bir hakları olmaması sebebiyle yanına alman veya bırakmandan dolayı râzı olsunlar.⁶⁸³

Bu ayette rızâ kavramı iki defa geçmektedir. Birincide Peygamber (s.a.v) in rızâsından bahsedilirken ikincisinde ise Peygamberin eşlerinin rızâsından bahsedilmektedir.

Beşinci ayet ise, karı-kocanın mihr farz olanı belirleyip adlandırdıktan sonra, ikisinin karşılıklı rızâsı ile indirim yapmalarının veya borçtan kurtulmalarının günah olmadığını bildiren ayet-i kerimedir. Allah Teâlâ bir önceki ayette Müslümanların evlenmeleri haram olan on dört sınıf kadını birdirdikten sonra, bunların dışında kalan namuslu ve zinaya bulaşmamış kadınlarla farz olan mihrî vermek şartıyla evlenmelerinin helâl olduğunu haber veriyor. Mihr konusunda ittifak edip, kocanın mihrî eşine verdikten sonra, eşlerin birbirlerini mihr konusunda râzı etmelerinde bir günahın olmadığını şu şekilde haber vermektedir.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“O mehri takdir edip kesinleştirdikten sonra birbirinizi râzı etmeniz bir mahzur yoktur. Şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁶⁸⁴

Altıncı ayet, aynı sürenin yirmi dokuzuncu ayetidir ki, Allah bu ayette Müslümanlar arasındaki malî konuların nasıl olması gerektiğini, bir Müslüman için başka bir Müslümanın canı ve namusunun mahrem olduğu gibi, malının da mahrem olduğunu, ona hürmet etmesi gerektiğini, dolayısıyla ancak karşılıklı rızâyâ dayalı bir ticaret ile o maldan istifade edebileceğini şu kavliyle bizlere bildirmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ

اللَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey İnananlar! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rızâ ile yapılan ticaretle yiyin, haram ile nefsinizi mahvetmeyin. Allah şüphesiz ki size merhamet eder.”⁶⁸⁵

Bu ayette Müslümanların mallarını; hırsızlık, hainlik, gasbetmek, kumar, faiz, geçersiz (haksız) değiştirmeler ve sefihlik, israf ve bütün meşru olmayan sebep ve

⁶⁸³ er-Râzî, a.g.e, XXV, 221.

⁶⁸⁴ en-Nisâ 4/24.

⁶⁸⁵ en-Nisâ 4/29,

maksatların hepsini, yani hem kazanmada hem de harcamada batılı yasaklamış, ancak o malların aralarındaki karşılıklı rızâdan elde edilen ticareti meşru saymıştır.⁶⁸⁶

III- KELÂM

Rızâ kavramı Kelâm ilminde irâde lafzı ile mukayese edilerek araştırılmıştır. Bu hususta Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile mezhebi arasında görüş ayrılığı vardır.

Âlimler rızâ (muhabbet) ile irâde (meşîet) arasında anlam farkının bulunduğunu kabul ederler. Rızâ ve muhabbet hoşnutsuzluğun (kerâhet) zıddı olup insan için düşünüldüğünde yaratılışı gereği arzu ettiği şeydir. Irâde ise alternatiflerden birinin bir anlamda bilinçli olarak tercih edilmesidir. Mesela oruçlu iken susayan bir insan tabiatının sevkiyle su içmek ister. Ancak irâdesini kullanıp içmemeyi tercih eder. Bununla birlikte bazen rızâ ve muhabbet irâde ve meşîet manasına da kullanılır.

Kelâm ilminde rızâ Allah'ın irâde sıfatı ve dolayısıyla kaderle ilişkisi açısından incelenmiştir. Genellikle Mu'tezile'ye mensup âlimler, insanlardan sâdır olan fiillerin ilâhî irâdeden bağımsız biçimde gerçekleştiğini kabul ettikleri için rızâ ile irâde sıfatının aynı mahiyette bulunduğunu söylerler. Buna göre kulun işlediği kötü fiiller Allah'ın irâde ve rızâsının dışında kalır. Ehl-i sünnet âlimlerine göre ise irâde ile rızâ –temel manalarına bağlı olarak- birbirinden ayrı sıfatlar olup ilâhî irâde insanların iyi ve kötü fiillerine taalluk etmekle birlikte rızâ sadece hayra yöneliktir. Rızâ kula nisbet edildiğinde “Allah'ın kazâ ve kaderini itirazsız benimseme” mânasına alınır. Şu kadar var ki Cenab-ı Hakk'ın vuku bulmasını irâde ettiği bir iş aynı zamanda kulun da irâdesiyle meydana gelmişse ve şer vasfı taşımışsa bu işte Allah'ın irâdesinin etkisi var diye şerri kendisine rızâ gösterilemez. Bununla birlikte işin vucut bulmasında (kazâ) Allah'ın irâdesinin mevcudiyeti kabul edilir ve kulun fiiline değil ilâhî sıfata yönelik olan bu kabul rızâ mânasına gelir.⁶⁸⁷

⁶⁸⁶ Yazır, a.g.e, II, 551.

⁶⁸⁷ Bulut, “Irâde” D.İ.A, XXXV, 56.

IV- TASAVVUF

Rızâ da kişi ile Allah (c.c) arasında derunî bir bağ olduğuna göre, tasavvufta, ilk dönemlerinden itibaren rızâ kavramına özel bir önem verilmiştir. Tasavvuf ehlinin rızâ hakkındaki görüşleri şöyledir:

Ebu Süleyman ed-Dârânî'ye göre kul bedeninin şehvî arzularından kurtulursa râzî olabilir.⁶⁸⁸ Ahmed b. Hanbel'e göre ise rızâ, üç şeyden ibaret görülmüştür; irâdeyi terk etmek, olayların meydana gelişine kalben sevinmek ve kalpten tedbiri atmak ile kişinin lehinde veya aleyhinde her ne yaparsa yapsın Allah'tan râzî olmaktır.

Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Üç şeyi idrak eden dünya ve ahiret saadetini elde etmiştir. Bu üç şey ise, belâlar karşısında sabretmek, kazâyâ rızâ göstermek ve bolluk ve rahat halde iken dua etmek.⁶⁸⁹

en-Nasruâbâdî bu konuda şöyle söylemektedir: Kim rızâ makamına ulaşmak istiyorsa, Allah'ın râzî olduğu şeylere sıkıca sarılması gerekir.⁶⁹⁰

Mârifetnâme" müellifi Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö.1194/1780) rızâ hakkında şunları kaydetmektedir:

Rızâ; kalbin, Allah hükümlerinin akışı altında sakince durmasıdır. Rızâ, kalbin kazânın acısıyla neş'e duymasıdır. Rızâ, gönülden çirkinlikleri çıkarıp onda sürekli sevinç bulmaktır. Rızâ, kendi aklının tedbirinden uzak olmak ve Hakk'ın takdirine uymaktır. Rızâ, kalbin, Hakk'ın seçtiği ile birlikte bulunması ona içten uymasıdır. Rızâ, kul için Hakk'ın ezelde seçtiği şeye kalbin nazarıdır ki, kazâyâ isyan etmeyi bırakmak onun eseridir. Rızâ, kazânın hükümlerini sevinçle karşılamaktır. Rızâ, Mevlâ'nın hükümlerinin icraatını tamamıyla kabul ve onun için tedbir ve tercihi kaldırmaktır. Rızâ, acılık ve tatlılık içinde, Allah'ın hükümleri olarak gelenle gönülde neş'e duymaktır. Rızâ, kazânın gelişinde ruhun sükûnudur. Rızâ, Mevlâ'nın en büyük kapısı, en yüksek makamı ve dünyanın cennetidir. Kim kendisi için olan Hakk'ın seçimine râzî olursa, o kimse iki âlemde ebedî neş'eye kavuşur. Zirâ, mârifetullah rızâ ile müyesser olur. Muhabbet ve rızâ havf ve recâdan daha yüksektir. Zirâ, muhabbet ve rızâ Mevlâ'nın sıfatıdır. Ve bunlar kulun yanında kalıcı ve ona yeterlidir. Havf ve recâ ise, bunların zıddıdır. Hazreti Mevlâ bir kula

⁶⁸⁸ el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdulkerim, **er-Riseletü'l-Kuşeyriyye**, Tahkik Abdulhalim Mahmud, Mahmud b. Eş-Şerif, Dâru'l-Kutubi'l-Hadisiyye, ty, II, 423.

⁶⁸⁹ es-Sülemî, Ebu Abdurrahman Muhammed, **el-Mukaddimetü fi't-Tasavvuf ve Hakâikatihî**, (thk. Yusuf Zidân), Mektebetü'l- Külliyyeti'l-Ezheriyye, Kahire, 1987, s.53.

⁶⁹⁰ el-Kuşeyrî, a.g.e, II, 423.

muhabbet edip ondan râzî olursa, o kul da Mevlâ'sına muhabbet edip O'ndan râzî olur. Zirâ, o Mevlâ'sının sevgi ve rızâsının yansımını gönül aynasında bulur.⁶⁹¹

Meymun b. Mihrân Allah'ın kazâsına rızâ göstermeyen ahmaklığının tedavi çaresi olmadığını söylemektedir.⁶⁹² Ebu Ömer ed-Dimeşkî'ye göre rızâ, her hüküm karşısında sızlanmayı terkekmek, Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre, kişinin (ilâhî irâde karşısında) kendi tercihini terketmesi, Hâris el-Muhâsibî'ye göre, Allah'ın hükmü altında bulunan kulun sukunet içinde olması, Zünnun el-Mısrî "kaderin acı tecellisi karşısında kalbin huzur ve sükunet içerisinde bulunmasıdır."⁶⁹³

Genel olarak rızâyı ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi umumî (genel) rızâdır ki; rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan ve peygamber olarak da Rasûlüllah (S.AV) den râzî olmaktır. Bu şekilde Allah ve Rasûlü ona her şeyden daha sevimli, her şeyden ta'zime (hürmete) ve itaate daha layık hale gelir. İkincisi ise hususî (özel) rızâ olup Allah'tan rab olarak râzî oldukları gibi Allah'ı kendileri hakkında takdir ettiği ve gerçekleştirdiği her şeyde Mâlik (yöneten ve idâre eden) ve Mutesarrif (tasarruf sahibi) olmasından râzî olmaları. Bu şekilde kul eli kesilse veya çocuğu ölse dahi nefsinde bir zorluk (acı, sıkıntı) duymayacaktır.⁶⁹⁴

İnsan iradesini aşan olaylar karşısında Hakk'ın cemal tecellisiyle celâl tecellisini aynı derecede rızâ hali ile karşılamak, lutfun da hoş kahrın da hoş olduğunu kabul etmek sûfilerin hedefidir. Bu hedef kulun Allah'ta fâni olmasıyla gerçekleşir. Kul kendi benliğinden, sıfat ve fiillerinden kurtulduğunda onda hakkın isim ve fiilleri tecelli eder, kul bu tecellilerin tamamına teslim olur.⁶⁹⁵

İmam-ı Gazâlî bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

Seven, sevdiğinin her yaptığına râzî olur. Bunun da iki yönü vardır: Birincisi, sevgi sebebiyle acı duyularının iptâl olmasıdır. Adam yaralandığı halde acısını duymaz. Mesela, savaş esnasında hiddetinden veya korkusundan, insanoğlu aldığı yaranın acısını duymayabilir. Ancak kanı gördükten sonra yaralandığını anlar. İkinci yönüne gelince; elemin acısını duyduğu halde buna râzî olması ve hatta rağbet ve heves etmesidir. Şüphesiz bu rağbet tabiatıyla değil aklı iledir. Mesela, kan aldırma isteyen, bunun acısını duyduğu

⁶⁹¹ Hakkı, a.g.e, s. 401.

⁶⁹² Gazâlî, a.g.e, IV, 623.

⁶⁹³ el-Kuşeyrî, a.g.e, II, 426.

⁶⁹⁴ el-Kâşânî, Abdurrezzak, **Mu'cemü'l-Mustalahât ve'l-İşârâti'l-Sûfiyye**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Küttâb, 2008, Kahire, I, 490-491.

⁶⁹⁵ Uludağ, Süleyman, "Rızâ," **D.İ.A**, XXXV, 56.

halde buna râzıdır ve hatta bunu isteyerek yapar. Ayrıca kan alan adama da teşekkür eder. Acıyı duyduğu halde buna rızâ gösterir.⁶⁹⁶

Rızâ, zenginlikse, isyan da inattır. Rızık bölüştürülmüştür, hırslı olan bundan mahrûmdur. Rızâ, hüznü yok eder. Rızâyâ karşı gelmek de, vücûd ve ruhâ zulmetmekten başka bir şey değildir. Kazâyâ râzı olan ruhlardır, belâyâ sabredenler de kazançlı olanlardır. Kazâyâ rızâ, en büyük belâları bile bala çevirir. Râzı olan, saadet yoluna girer. O'nun kısmetine râzı olan zenginlikle yaşar. Rızâyâ devam edene kerâmet isabet eder. Rızânın aslı Hakk'a güvenmektir. İşlerin akışı halkın rızâsıyla değil, Hakk'ın rızâsıyladır. Kurtuluş ve zenginlik, rızâdadır. Rızânın meyvası sevinç ve zenginliktir. Rızânın neticesi mârifet ve muhabbetir.

Dört husus, dünya ve ahiretin saadetidir. Tevekkül, tefvîz, sabır ve rızâ. Kazâyâ rızâ, kanaatin başıdır. Kazâyâ rızâ ibadetin esasıdır. Kazâyâ rızâ, tefvizin zinetidir. Rızâ ve kanaat saadetin sermayesidir. Kazâyâ rızâ, şiddet ve rahatlık anında, her zaman gereklidir. Kulun kazâyâ rızâsı Mevlâ'nın ondan rızâsına işarettir. İslâm'dan maksâd, teslim olmaktır. Dinden maksâd da rızâdır. Rızânın istek gayesi de Allah'tır. Her zenginlik kanaat ve rızâdadır. Her rızâ gösteren rahat ve sefâdadır. Rızâ gibi zenginlik olmaz. Râzı olan cefâ görmez. Râzı ol ki, râzı olunasın. Her ne meydana gelirse ona teslim ve râzı ol. İlmin kemâl derecesi hilimdir. Hilmin de kemâl derecesi rızâdır. Kazâyâ râzı olan sonsuz bir devlet kazanır. Kim kazaya râzı olmuşsa, o, ruh sağlığını ve gönül hoşluğunu bulmuş demektir. Kazâyâ râzı olan, hiç kimseye kızmaz, ârif olup İlâhî huzûrdan bir an bile ayrılmaz.⁶⁹⁷

A. MAKAM VE HAL OLARAK RIZÂ

Rızâ hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Rızâ, Horasan şeyhlerine göre makam ve tevekkülün neticesidir.⁶⁹⁸ Kulun çalışıp çabalamakla ona ulaşması mümkündür. Kazanmakla elde edilir, anlayışı hakimdir. Bu görüş sahipleri, Allah'ın râzı olanları methedip övdüğünü, kendilerini rızâyâ davet ettiğini, bunun da güç yetecek bir şey olduğunu söylerler.

Allah Rasülü (s.a.v),” Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, Rasül olarak Muhammed (s.a.v) den râzı olan imanın tadını tatmıştır”⁶⁹⁹ buyurur⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ Gazâlî, a.g.e, IV, 624-625.

⁶⁹⁷ Hakkı, a.g.e, s. 402.

⁶⁹⁸ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, III, 78.

⁶⁹⁹ Müslim, İman, 56.

İrakilılara göre rızâ, haller topluluğundandır. Bunlar; rızâ kesbî değildir, yani kul için çalışıp gayretle elde edilemez; diğer haller gibi kalbe inip yerleşen şeydir derler. Bunların görüşüne göre bu haller, sırf Allah vergisidir.⁷⁰¹

Bir de üçüncü bir görüş vardır ki, bu görüşü savunanlardan biri de “er-Riselü’l-Kuşeyriyye’nin sahibi el-Kuşeyrî’dir. Bu görüşte makam ve haller kaynaştırılmıştır. Bu görüş sahiplerinin düşünceleri özetle: “Rızânın başlangıcı kul için çalışıp kazanmakla elde edilir. Ki, bu makamlar topluluğuna dahildir. Ve sonu hallerdendir. O halde baş tarafı makam, sonu hal’dir” şeklindedir.⁷⁰²

B. RIZÂNIN DERECELERİ

Rızânın üç derecesi vardır.

1-Genel rızâdır ki, o da; Rab olarak Allah’tan râzı olunup, O’nun dışında hiçbir şeye kulluk (ibadet) edilmemesidir. İşte bu İslâm’ın zirvesinin son noktasıdır. Ve bu (rızâ) kişiyi en büyük şirkten temizler. Rab olarak Allah’tan râzı olmak, O’ndan başkasını rab edinmemek, O’nun idaresine boyun eymek ve ihtiyaçlarını sadece O’na arz etmektir. Allahü Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

قُلْ أَعْتَبِرْ اللَّهَ أَنْبِيَّ رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

“De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben O’ndan başka Rab mı arayacağım?” (el-En’âm 6/164) Aynı Sûrenin baş taraflarında ise şöyle buyrulmaktadır:

قُلْ أَعْتَبِرْ اللَّهَ أَنْبِيَّ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ

“De ki: Gökleri ve yeri var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah’tan başkasını mı dost edineyim?” (el-En’âm 6/14) Sûrenin ortasında ise şöyle buyrulmaktadır:

أَفَعْتَبِرْ اللَّهَ أَنْبِيَّ حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا

“De ki: Allah’tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size kitabı açık olarak indiren O’dur.” (el-En’âm 6/114)

Bu üç ayeti iyice incelersek, görürüz ki; bu ayetlerde Rab olarak Allah’tan, din olarak İslâm’dan ve peygamber olarak da Hz. Muhammed (s.a.v)’ den râzı olmak vardır. İnsanlardan bir çoğu Rab olarak Allah’tan râzı olur, O’nun dışında Rab kabul etmez. Ancak, yalnız O’nu dost ve yardımcı kabul etmeyip, kendisini O’na yaklaştıracığına

⁷⁰⁰ Uludağ, “Rızâ,” D.İ.A, XXXV, 57.

⁷⁰¹ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e, III, 79.

⁷⁰² İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 172.

inandığı bir takım dostlar edinir ve bunları bir kralın özel yakınları gibi düşünür. İşte bu şirkin ta kendisidir. Tevhid ise, Allah'tan başka hiçbir dost edinmemektir. Kur'an-ı Kerim Allah'tan başka dostlar edinen müşriklerin vasıflarını belirten ayetlerle doludur.

Allah'tan râzı olmanın üç şartı vardır. Birincisi, kulun Allah'ı her şeyden çok sevmesi, ikincisi, kulun Allah'ı her şeyden çok ta'zim etmesi, üçüncüsü ise, kulun Allah'a her şeyden çok itaat etmesidir.⁷⁰³

Yani kulun sadece ben Allah'tan râzıyım demesi yeterli değildir. Bu bir iddia ise bunun ispatı gerekir. Bu ispat ise İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350)'nin belirttiği gibi yukarıda zikrolunan şartları yerine getirmekle mümkündür.

2- Allah'tan râzı olmak: Bununla ilgili birçok ayetler vardır. Bu ise, Allah'ın kazâ ve kaderine râzı olmaktır ki, tasavvuf ehlinin ilk gireceği yollardan biridir.

Bu derece, kalbin muamelerinden olup tasavvuf ehli içindir ki, Allah'ın hükümlerine ve kazâsına râzı olmaktır.⁷⁰⁴

3-Allah'ın rızâsından râzı olmak: Kulun kendisinde ne hoşnutsuzluk ne de rızâ görmemesidir. Kendisi ateşe düşse dahi hüküm vermeyi terk etmesi, seçim yapmaktan kaçınması ve temyizi düşürmesidir.⁷⁰⁵ Buna kısaca “Narın da hoş, nurun da hoş” prensibi denilebilir.

C. RIZÂNIN HÜKMÜ

Ulemâ (Allah'ın kazâsına) rızânın müstehâb olduğuna ittifak etmişlerdir. Vucubiyeti hususunda ise iki görüş ileri sürerek ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluğa göre müstehabtır. Çünkü sabırda olduğu gibi rızâda emir vârid olmamış, ancak rızâ ehli övülmüştür.⁷⁰⁶ Ayrıca bir gönül hali olarak kabul edilmesi, hallerin ise kulların irade ve kazanımı dışında bulunması rızânın müstehab olduğuna delil sayılmıştır.⁷⁰⁷ Şeyhü'l-İslâm İbn Teymiyye rızâ için, “Rızâ, sabrın emrolunduğu şekilde emrolunmamış, ancak râzı olanlar övülmüş ve metholunmuştur,” der.⁷⁰⁸ Rızâ hali ile dua arasında görünüşte bir çelişki varsa da aslında bunlardan biri diğerine engel olmaz.⁷⁰⁹

⁷⁰³ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 188-189.

⁷⁰⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 191.

⁷⁰⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 250.

⁷⁰⁶ el-Fîrûzâbâdî, “Rızâ.” a.g.e, III, 78.

⁷⁰⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, II, 178.

⁷⁰⁸ Erdoğan, Rızâ md. D.İ.A, VII, 29.

⁷⁰⁹ Uludağ, Rızâ md. D.İ.A, XXXV, 57.

SONUÇ

İslâm'ın erken dönemlerinden itibaren Kur'ân-ı Kerim ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Vahyin gelişine ve Kur'ân-ı Kerim'in ilk muhatabı ve ilk müfessiri olan Rasûlüllah (s.a.v)'in hayatına şahit olan Sahâbe-i Kirâm ve onlardan sonra gelen Tâbiûn ve Tebeu't-Tâbiîn'den olan nice Müslümanlar Kur'ân-ı Kerim'i anlama, idrâk etme ve ilâhî mesajı en güzel şekilde yorumlayıp tefsir etme konusunda çok büyük bir çalışma başlatmışlardır.

Kur'ân-ı Kerim tefsiri rivâyet (me'sûr-menkûl) şeklinde başlamış, daha sonra, başta akli çıkarımlar olmak üzere, diğer ilimlerden yararlanmak suretiyle ayetleri yorumlama, te'vil etme ve açıklanmaya yönelik dirâyet tefsiri gelişmiştir. 17 ve 18. Yüzyıllarda Avrupa ve diğer ülkelerde başlayan müsbet ilimler ve teknolojik gelişmeler karşısında Müslüman mütefekkirler ve İslâm alimleri ayetleri ve hadisleri bu gelişmeler ışığında yeniden mütâla etmek lüzümünü hissetmişlerdir. Böylece yeni tefsir türlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. İçtimâî tefsir, ilmî ve edebî tefsir, mezhebî tefsir, mevzûî tefsir bunlardan bir kaçıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'deki kavramlarla ilgili çalışmalar da bunlara dahildir.

İşte bu kavramlardan birisi de "rızâ"dır. Bu lafız Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli türevleriyle, otuz iki sûre, atmış dört ayet ve yetmiş üç yerde geçmektedir. Başta Allah'ın rızâsını belirten ayetler olmak üzere, bir çok rızâdan haber veren ayetleri bulmak mümkündür. Ancak bu çalışmada, daha çok Allah rızası ve sevgisi üzerinde durulmuştur.

Tez, bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümü araştırmanın önemi, amacı, yöntemi ve kaynakları hakkında kısa bildiler ihtivâ etmektedir. Birinci bölümde; rızâ kavramının lügavî, ıstılâhî ve Kur'ânî tahlilleri üzerinde durulmuş ve mezkur lafzın; hoşlanmak, memnun olmak, sevmek, seçmek, râzı olmak, kabul etmek, ehil görmek, yetinmek ve yönelmek gibi manalara geldiği tesbit edilmiştir. Ayrıca Allah'ın memnuniyet ve hoşnutluğunu belirten diğer kelimeler araştırıldı. Bunların, mehabbe, mevedde, irâde, ıstifâ ve ihtiyâr lafızları olduğu, Yüce Yaratıcı'nın râzı olup, sevdiği kişi ve fiilleri bunlarla ifade ettiği görülmüştür. Bir de rızâ kelimesinin zıt anlamında olan, sehat/suht, gazap, la'net, buğz, kerâhiyye, intikâm ve makt lafızları bulundu ve bunların tahlili yapıldı.

İkinci bölümün konusu ise, içinde rızâ ve mehabbe kelimeleri geçen ayetleri “Allah’ın Râzı Olduğu/Sevdiği İnanç, Kişi ve Ameller” başlığı altında tasnif edilerek, guruplandırılmasıdır. Kur’ân-ı Kerim’de zikri geçen “Allah’ın râzı olduğu/sevdiği inancın; İslâm ve iman, kişilerin; Peygamberler, Sahâbe-i Kirâm ve mü’min erkek ve kadınlar, amellerin ise; temizlik, tevbe etmek, adalet, ihsân, takvâ, Allah yolunda cihat etmek, şükür, amel-i sâlih, Peygamber’e tabî’ olmak, özünde ve sözünde sâdik olmak, Allah için buğzetmek, mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı şiddetli olmak, sabretmek ve tevekkül etmek olduğu tesbit edilmiştir. Bu amellerin geçtiği ayetler Kur’an-ı Kerim’den bulunarak, ayetlerde geçen kavramlar lügat ve Kur’ân sözlüklerinden istifâde edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ayetlerle ilgili müfessirlerin ve alimlerin görüşleri izah edilmiştir. Bu bilgiler ışığında ayetlerden çıkarılabilecek ibretler ve dersler kısmen belirtilmiştir.

Aynı bölümde, içinde rızâ lafzının zıt anlamına gelen “Muhakkak Allah râzı olmaz, şüphesiz Allah sevmez” cümlelerinin ve süht, gazap, la’net, buğz, intikâm ve makt kelimelerinin geçtiği ayetler “Allah’ın Râzı Olmadığı/Sevmediği, İnanç, Varlık, Kişi ve Ameller” başlığı altında kısım ve guruplara ayırmak suretiyle tasnif edilmiştir. Ayette geçen kavramların lügavî anlamları ve ıstılâhî tanımları belirtilmiştir. Yüce Allah’ın râzı olmadığı/sevmediği inançların; küfür, şirk, nikâk, irtidâd, Yahudilik ve Hıristiyanlık, varlığın; şeytan, kişilerin; Fir’avn ile ahâlisi ve Âd kavmi, amellerin ise; insanlara fitne, fesat ve tuzak kurmak için toplanmak, zulüm, haddi aşmak, şımarmak ve fesat çıkarmak, isrâf, kötü sözün açıkça söylenmesi, kibir, kendini beğenmek ve övünmek, günahta isrâr etmek, ihanet ve günahkârlık, kasten bir mü’mini öldürmek, savaştan kaçmak, Allah’ın ayetleri hakkında delilsiz olarak ileri geri konuşmak, yapılmayacak şeyleri söylemek, Allah ve Rasûlünü incitmek, Allah’ın ayetlerini ve hidayetini gizlemek, namuslu kadınlara iftirâ etmek, Allah’a yalan isnât etmek, ahdini bozmak ve bağları koparmak olduğu görülmüştür.

Üçüncü bölümün başlığı ise; “Diğer İslâmî İlimlerde Rızâ” şeklindedir. Hadis-i Şeriflerde de Allah’ın râzı olduğu/sevdiği ve râzı olmayıp sevmediği kişi ve ameller olduğu tesbit edilmiştir. Aynı şekilde fikhî

Sonuç olarak, bu çalışmada Kur’ân-ı Kerim’de çeşitli türev ve konularıyla geçmekte olan râzı kavramının daha çok Allah’ın rızâsı, Allah’ın râzı olduğu / sevdiği ve râzı olmadığı / sevmediği, buğz ettiği, gazap ve la’net ettiği kişi, amel ve varlıklar üzerinde durulmuştur. Diğer rızâ çeşitleri hakkında özet bilgiler verilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdulfettah, İbrahim Ahmed, **el-Kâmûsü'l-Kavîm li'l-Kur'âni'l-Kerim**, Mecmuu'l-Buhusi'l-İslâmiyye, Kahire, 1983.
- Ahterî, Mustafa b. Şemsüddin Karahisarî (ö. 978/1570), **Ahterî-i Kebir**, Meral Yayınevi, İstanbul, ty.
- Alıcı, Mustafa, “Şefaât” **D.İ.A.**, T.D.V, İstanbul, 2010, XXXVIII, 411.
- el-Âlûsî, Seyyid Mahmud el-Bağdadî (ö.1270/1854), **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî**, 4. baskı, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- Apaydın, H. Yunus, “Fesâd”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000 II, 343.
- “İhtiyâr”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay, İstanbul, 1995, XXI, 575.
- Arslan, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri (Hulâsatü't-Tefâsir)**, Arslan Yayınları, İstanbul, ty.
- Ateş, Süleyman, “Rıza”, **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuram, İstanbul, ty, XVII, 521.
- “Övünme”. **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuram, İstanbul, ty, XVI, 500.
- Bağceci, Muhiddin, “Şefaât”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 281.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1391/1971), **Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1984.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah b. İsmail (ö.256/870) **el-Câmiu's-Sahih**, tah. Sıdkî Muhammed Cemil el-Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1352.
- Bulut, Halil İbrahim, “Rızâ”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay. İstanbul, 2008, XXXV, 56.
- , “İrade”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay. İstanbul, 2000, XXII, 379-380.

- el-Bursevî, İsmail Hakkı (ö. 1137/1725), **Tenvîru'l-Ezhân min Tefsîri Rûhi'l-Beyân**, İhtisâr: Muhammed Ali es-Sâbûnî, Daru's-Sâbûnî, 1. Baskı, Kahire, 1988.
- el-Cevherî, İsmâil b. Hammad (ö. 292/905), **es-Sihâh Tâcü'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye**, Tah. Ahmet Abdulgafûr Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 2. Baskı, Beyrût, 1979.
- el-Cürcânî, Ali b. Muhammed Seyyid Şerîf (ö. 816 /1413), **Mu'cemü't-Ta'rifât**, Tah. Muhammed Sıddık Menşevî, Dâru'l-Fazîle, Kâhire, ty.
- el-Cürra, Halil, **el-Mü'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs Lârûs**, Mektebetü Lârûs, Paris, 1973.
- Çağrı, Mustafa, "Adl", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 1988, I, 341-343.
- , "İhsân", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2000, XXI, 544-545.
- , "İntikâm", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., 1995, İst. XXII, 356.
- , "Sabır", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2010, XXXV, 337.
- , "Şükür", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2010, XXXIX, 259.
- , "Övünme", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, XXXIV, 103.
- , "Zulüm", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay. İstanbul, 2014, XLIV, 507-508.
- Erdoğan, Abdülmelik, "Rızâ" **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 29-30.
- Erkan, Arif, **el-Beyan Arapça-Türkçe Büyük Sözlük**, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Fayda, Mustafa, "Mübâhele", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2006, XXXI, 425.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub (ö. 817/1414), **Besâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, Tah. Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût, ty.
- el-Gazâlî, Hucetü'l-İslam Ebû Hâmid Zeynü'd-Din (ö. 505/1111), **İhyâu Ulumi'd-dîn**, Mütercim: Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Güç, Ahmet, "Şeytan", **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 303.

Hakkı, Erzurumlu İbrahim (ö.1194/1780), **Mârifetnâme**, sadeleştiren: M. Fuad Başar, Kit-San Matbaacılık, İstanbul, 1984.

Havva, Saîd, **el-Esas fi't-Tefsîr**, Daru's-Selâm, 2. Baskı, Kahire, 1989.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb, **Medâricü's-Sâlikîn**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ty.

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fide İsmâil b. Ömer b. Kesîr, ed-Dimeşkî (ö. 774/1372), **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1993.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, (ö. 275/888), **es-Sünen**, Tah. Nasirüddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-Mârif, Riyad, ty.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem (ö.711/1311), **Lisânü'l-Arab**, Daru Sadır, Beyrut, ty.

İbrahim Enis ve diğeri, **el-Mu'cemü'l-Vasît**, 2. baskı, Kahire, ty.

Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdillâh, **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrût, 1967.

İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı Kur'an Gereçleri Meâl-Tefsir**, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

el-Kâşânî, Abdurrezzak (ö. 730/1330), **Mu'cemü'l-Mustalahât ve'l-İşârâti'l-Sufiyye**, el-Hey'etü'l-Misriyytü'l-Amme li'l-Kitab, Kahire, 2008.

Kaşıkcı, Osman, "Rada", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2005, XXIV, 384.

Koca, Ferhat, "Mekrûh", **D.İ.A.**, T.D.V. Yay, İstanbul, 2003, XXVIII, 581.

Kumanlıoğlu, H. Fehmi, "İrade", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, III, 250.

-----, "Gazap", **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, III, 32.

el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1272), **Tefsirü'l-Kurtubî: el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'r-Reyyan li't-Türâs, Kâhire, ty.

el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdulkerîm (ö. 465/1072), **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, Tahkik: Ma'rûf Zerîk, Ali Abdulhamîd Baltacı, Dâru'l-Cîl, 2. Baskı, Beyrût, 1990.

Kutub, Seyyid (ö. 1966), **fi Zilâli'l-Kur'ân**, Dâru'ş-Şurûk, 12. Baskı, Kahire, 1986.

Kutluer, İlhan, “Fesad”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay İstanbul, 1995, XII, 421.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah (ö.179/795) **el-Muvatta'**, Tah. Muhammed Fuad Abdalbâkî Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1985.

Özalp, Ertuğrul O. Hakan, “La'net,” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, V, 53.

-----, “Mısak” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, V, 272

Özel, Sezaî, “Buğz”, **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, I, 330.

Özsoy, İsmail, “Faiz” **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995, XII, 110.

Sarı, Mevlüd, **El-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat**, Bahar Yayınları, İstanbul, ty.

en-Neseffî, İmam Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (ö. 537/1142), Tefsîru'n-Neseffî **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, 1. baskı, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 1989.

er-Râgıp el-İsfehânî, el-Hüseyin b. Muhammed, (ö.565/1169) **el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân**, Mektebetü'l-Enclü'l-Mısriyye, Kahire, 1970.

er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali (ö. 606/1209), **et-Tefsîru'l-Kebîr ev Mefâtihu'l-Ğayb**, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1990.

es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri**, Çev: Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul, ty.

es-Semîn el-Halebî, eş-Şeyh Ahmed b. Yusuf b. Abdiddâim (ö. 756/1355), **Umdetü'l-Huffâz fi Tefsîri Eşrafi'l-Elfâz**, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, tah. Muhammed Basıl Uyunü's-Sûd, Beyrût, ty.

Sinanoglu, Mustafa, “Şirk”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2010, XXXIX, 193.

es-Sülemî, Ebu Abdurrahman Muhammed (ö.911/1505), **el-Mukaddime fi't-Tasavvuf ve Hakâikatihî**, (thk. Yusuf Zîdân), Mektebetü'l- Külliyyeti'l-Ezheriyye, Kahire, 1987.

- Şener, Sami, “İsraf”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, IV, 155.
- Şimşek, M. Sait, **Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.
- et-Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed İbn Cerîr (ö. 310/922), **Câmiu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân**, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 1987.
- et-Tehânevî, Muhammed Ali, **Keşfü Istilâhâtî’l-Funûn ve’l-Ulûm**, Tah. Rafîk el-Acem ve diğerkleri, Mektebetü Lübnân, 1. Baskı, Beyrût, 1996.
- Tekkeşin, Zübeyir, “Kibir”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, IV, 351.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö.279/892), **el-Câmiu’s-Sahih**, Tah. Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladihî, Kahire, 1977.
- Topaloğlu, Bekir, “Tevvâb”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2012, XLI, 279.
- Turgay, Nureddin, “Şirk”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000 VII, 313.
- , “Zulüm”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000 VIII, 385.
- Tütün, Sevgi, “Kur’ân’da Rızâ Kavramının Kullanıldığı Yerler”, **DEÜİFD**, XXXIV, İzmir, 2001, s. 149-174.
- Uludağ, Süleyman, “Mehabbe”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2005, XXX, 386.
- , “Takvâ”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay, İstanbul, 2005, XXXIX, 484.
- , “Tasfiye”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, XL, 127
- Üzüm, İlyas, “Gazap”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 1996, XIII, 434..
- Yaşaroğlu, Kâmil, “La’net”, **D.İ.A.**, Ankara, 2003, XXVII, 101.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “İrade”, **D.İ.A.**, T.D.V. Yay, İstanbul, 2000, XXII, 379.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi Yazır (ö. 1942), **Hak Dini Kur’an Dili**, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve diğerkleri, Azim Dağıtım, İstanbul, ty.

Yerinde, Adem, “Tayyib” **D.İ.A.**, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, XL, 196.

Yıldırım, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri**, Anadolu Yayınları, İzmir, 1987.

ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (ö.538/1142), **el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl**, Mektebetü’l-Ubeykân, 1. Baskı, Riyâd, 1998, III, 235.

ez-Zuhaylî, Vehbe, **et-Tefsîru’l-Münîr fi’l-Akîdeti ve’s-Şerîati ve’l-Menhec**, Dâru’l-Fikri’l-Muâsır, 1. Baskı, Beyrût, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	İbrahim AKŞİT	Doğum Yeri ve Yılı:	Orhaneli 16.12.1966
Öğr.Gördüğü Kurumlar:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise :	1979	1986	Bursa Anadolu İmam-Hatip Lisesi
Lisans :	1987	1996	Ezher Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans :	2013	2015	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalı
Doktora :			
Medeni Durum :	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	Arapça (İyi),		
Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı	
1.Diyamet İşleri Başkanlığı	2012		
Yurtdışı Görevleri :			
Kullandığı Burslar :			
Aldığı Ödüller :			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :			
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :			
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :			
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:			
Yayımlanan Çalışmalar :			
Diğer :			
			17.06.2015 İbrahim Akşit